Jonathan Harr

Dingęs paveikslas

Alma littera

Jonathan Harr

Dingęs paveikslas

ROMANAS

Iš anglų kalbos vertė
Povilas Bykovas

Alma littera

VILNIUS / 2007

UDK 820(73)-3
Ha331

Versta iš:
Jonathan Harr
THE LOST PAINTING

ISBN 978-9955-24-670-1

Skiriama TK

I DALIS

ANGLAS

LĖTAI VILKDAMAS PAVARGUSIAS KOJAS ANGLAS AIKŠTE ŠLEIVOJA link „Da Fortunato" restorano. Dabar 2001 metai. Jam devyniasdešimt vieneri. Rankoje laiko senamadišką medinę lazdą lenkta rankena, tačiau ramstosi ja ne visuomet. Tarsi kiaušinis lygi vyro plikė blizga ryškioje Romos vidurdienio saulėje. Jis vilki jam įprastu tamsiai mėlynu dvieiliu švarku, daugiau nei prieš trisdešimt metų siūtu rankomis Sevilijos gatvėje, ir šviežiai iškrakmolytais baltais marškiniais su auksinėmis rankogalių sąsagomis bei auksine apykaklės smeige. Vyro klausa dar vis gera, akys skaidrios ir giedros. Jis su akiniais, tačiau juos nešioja dar nuo vaikystės. Šie vėžlio kiauto rėmeliai ant nosies laikosi įkypai, kairioji jų kojelė ties sulenkimu nulaužta ir laikinai pritvirtinta lipnia juosta. Stiklai nučiupinėti.

„Da Fortunato" restoranas įsikūręs mažoje gatvelėje, Panteono šešėlyje. Lauke sustatyti staliukai nuo saulės pridengti skėčiais, bet anglui labiau patinka valgyti viduje. Savininkas skuba pasisveikinti ir angliškų papročiu kreipiasi į jį „sere Denisai". Visi padavėjai jį vadina „Senjoru Mahonu". Anglas su jais itališkai kalba sklandžiai, nors ir su juntamu Itono koledžo akcentu.

Pietums prie maisto seras Denisas užsisako taurę raudonojo vyno. Padavėjas siūlo paragauti ant grotelių keptų

porcini grybų, pagardintų Toskanos alyvuogių aliejumi bei jūros druska, o anglas, šypsodamasis ir plodamas delnais, sutinka.

- Grybų metas! - garsiai ir linksmai šūkteli prie stalo sėdintiems svečiams. - Dabar jie itin gardūs!

Jei nėra pakviestas pietauti kur nors kitur, Romoje anglas visuomet valgo „Da Fortunato" restorane. Jis - įpročių žmogus. Dažnai lankydamasis šiame mieste, seras Denisas visuomet apsistoja „Senato" viešbutyje, visuomet - tame pačiame kampiniame kambaryje, ketvirtame aukšte, su vaizdu į pilkuose dūmuose paskendusį Panteono marmurinį portiką. Londone gyvena name, kuriame gimė. Tai didelis raudonų plytų Viktorijos laikų namas ramioje ir tvarkingoje Kadogano aikštėje, Belgravijos rajone. Jis vienturtis. Niekada nebuvo vedęs, tiesioginio paveldėtojo neturi. Meilužės - jų buvo tik kelios (šiuo klausimu anglas visada diskretiškas) - seniai mirusios.

Prie stalo kalbama apie Mikelandželą Merisi da Karavadžą, dailininką, gyvenusį prieš keturis šimtus metų. Seras Denisas prikišęs nosį prie pat drobės per padidinamąjį stiklą išstudijavo kiekvieną žinomą šio dailininko paveikslą. Po to, kai mirė jo konkurentas ir keršytojas, didis italų menotyrininkas Robertas Longis, seras Denisas laikomas geriausiu pasaulyje Karavadžo specialistu. Šiais laikais jaunesni mokslininkai jam meta iššūkį teigdami, kad šis dailininkas - jų sritis, lygiai taip pat, kaip ir jis pats prieš daugelį metų tai tvirtino Longiui. Tačiau japonų kolekcionieriai ir Amerikos muziejai vis dar moka jam apvalias sumeles, atsilygindami už nuomonę vertinant abejotinų darbų originalumą. Jo verdiktas gali lemti, ar klientas pasipelnys, ar praras didelius pinigus.

Seras Denisas prie pietų stalo pašnekovams prasitarė labai apgailestaująs, kad niekada taip ir neturėjo galimybės

įsigyti Karavadžo tapybos darbo. Pirma, yra žinoma tik mažiau nei aštuoniasdešimt Karavadžo paveikslų originalų. Kitų tvirtinimu – ne daugiau nei šešiasdešimt. Keletą sunaikino Antrasis pasaulinis karas, o kiti šimtmečiams bėgant paprasčiausiai dingo. Nesuklastoti Karavadžo paveikslai į rinką pakliūva retai.

Seras Denisas ėmė supirkinėti baroko dailininkų darbus ketvirtajame dešimtmetyje, kai įmantrūs rėmai aukcionuose vertinti labiau už pačius paveikslus. Metams bėgant, savo namuose Kadogano aikštėje jis surinko beveik tikrą septyniolikto amžiaus meno muziejų – septyniasdešimt devynis šedevrus: Guerčino, Gvido Reni, Karačio ir Domenikino darbus. Paskutinį paveikslą pirko 1964 metais. Nuo tada kainos pradėjo smarkiai augti. Po dviejų niekinimo ir aplaidumo šimtmečių, galinga stiliaus srovė pasikeitė, ir serui Denisui stebint Italijos barokas sugrįžo į madą.

Ir joks kitas šios eros dailininkas netapo toks madingas kaip Karavadžas. Bet kuris jo paveikslas, net ir mažas, šiandien kainuoja daug daugiau nei sero Deniso turimas geriausias Guerčino kūrinys.

– Karavadžas? Dabar galbūt apie keturiasdešimt, penkiasdešimt milijonų Anglijos svarų, – sako jis gūžtelėjęs pečiais. – Niekas tiksliai nežino.

Desertui anglas užsisako dubenėlį laukinių žemuogių. Vienas iš svečių paprašo prisiminti tą dieną, kai prieš daugelį metų jis išėjo ieškoti dingusio Karavadžo paveikslo. Seras Denisas šypsosi. Prisimena, kad ši istorija prasidėjo nuo nesutarimo su Robertu Longiu, 1951 metais Milane surengusiu pirmą visų žinomų Karavadžo darbų parodą. Seras Denisas, tuomet keturiasdešimt vienerių ir jau visų žinomas, tyrinėdamas paveikslus ten praleido keletą dienų. Tarp jų buvo ir „Šv. Jono Krikštytojo“, dar mažo berniuko, paveikslas iš Dorijos Pamfili šeimos kolekcijos Romoje. Niekas niekada

neabejojo šio paveikslo autentiškumu, bet kuo ilgiau seras Denisas į jį žiūrėjo, tuo daugiau jam kilo abejonių. Vėliau Romos miesto Valstybinio archyvo kartotekoje jis aptiko kitos versijos pėdsakus, kuri, jo manymu, labiau panėšėjo į originalą.

Paveikslo ieškoti jis išėjo vieną 1952 metų žiemos dieną. Greičiausiai buvo rytas, nors jis tiksliai to neprisimena. Iš viešbučio seras Denisas patraukė sparčiu žingsniu – kaip pats sako, buvo įpratęs vaikščioti greitai. Jis ėjo tebepaskendusiomis ryto šešėliuose siauromis grįstomis gatvėmis, pro senovinius pastatus umbra dažytomis sienomis, suteptomis ir išmargintomis šimtmečių dūmų bei miesto purvo, pro ankstyvus saulės spindulius gaudančius ir rytinio plovimo laukiančius langus praviromis langinėmis. Vilkėjo, jis taip mano, vilnonį apsiaustą, saugantį nuo Romos drėgnos vėsumos ir minkštą fetrinę skrybėlę. Buvo apsirengęs taip, kaip ir dabar – krakmolytus baltus marškinius su aukšta, senamadiška apykakle, kaklaraištį ir dvieilį švarką – tik vietoj lazdos tuomet turėjo skėtį.

Kelias vedė gatvių labirintais. Pokario metais vis dar trūko nuorodų. Tačiau Mahonas kelią atrado be vargo. Jau tada Romos centrines gatves jis žinojo taip pat gerai, kaip ir Londono.

Prie Kapitolijaus kalvos ilgais laiptais užkopė į Mikelandželo projektuotą aikštę. Karlas Pietrangelis, jo draugas ir Kapitolijaus galerijos direktorius, jau laukė jo. Angliško papročiu juodu pasisveikino paspausdami vienas kitam ranką. Seras Denisas nemėgsta, kai jį apkabina, neretų viešnagių Italijoje metu dažniausiai sugeba išvengti čia įprasto pasisveikinimo – glėbesčiavimosi ir bučinių į abu skruostus.

Pietrangelis serui Denisui pranešė, kad jam galiausiai pavyko atrasti vietą, kur yra jo ieškomas daiktas – visur išieškojęs, jį aptiko Romos miesto mero kabinete. Prieš tai drobė

daugelį metų kabėjo *belle arti* vyriausiojo inspektoriaus kabinete, viduramžių pastate del Portiko d'Ottavija gatvėje, Geto rajone. Vyriausiasis inspektorius paveikslą vertino tik kaip neturintį ypatingos vertės dekoratyvų kūrinį gražiais rėmais. Juk originalas buvo Dorijos Pamfili galerijoje. Po karo - Pietrangelis nežinojo tikslių detalių - kažkas jį atgabeno į Senatorių rūmus ir pagaliau į mero kabinetą.

Pietrangelis ir seras Denisas kirto aikštę Senatorių rūmų link. Norėdami patekti į mero kabinetą, turėjo pereiti tamsių koridorių ir vestibiulių labirintą. Erdvioje patalpoje aukštomis lubomis ir mažu balkonu, žvelgiančiu į antikinius Imperijos forumo griuvėsius, nieko nebuvo. Seras Denisas pastebėjo aukštai ant sienos kabantį paveikslą.

Prisimena, kaip po juo stovėjo užvertęs galvą, įdėmiai žiūrėjo ir mintyse lygino su tuo, ką kartą jau buvo matęs Longio parodoje - su Dorijos Pamfili versija. Iš šios parankios vietos, keliomis pėdomis žemiau paveikslo, kūrinys atrodė beveik identiško dydžio ir kompozicijos. Jame buvo pavaizduotas nuogas berniukas, galbūt dvylikos metų, truputį atsilošęs, šonu, tačiau veidu pasisukęs į žiūrovą, su drovia šypsena lūpose. Dauguma meno istorikų manė, kad Karavadžas šią pozą pavogė iš Mikelandželo, tiksliau, jo akto paveikslo Siksto koplyčioje, ir sukūrė nepagarbiai grubią jos parodiją.

Iš vietos, kurioje stovėjo, seras Denisas negalėjo įžiūrėti smulkesnių paveikslo detalių. Paveikslo paviršius buvo tamsus, berniukas užtemdytas dulkių ir nešvarumų sluoksnio bei pageltusio lako. Bet jis galėjo teigti paveikslą esant puikios kokybės. Kita vertus, tokios pat kokybės buvo ir Dorijos Pamfili paveikslas.

Jis pasisuko į Pietrangelį ir šūktelėjo:

- Dėl Dievo meilės, Karlai, mes turim jį apžiūrėti iš arčiau! Turim gauti kopėčias.

Laukdamas, kol jas atneš, jis nekantriai trypčiojo priešais paveikslą ir nė akimirkai nenuleido nuo jo akių. Manėsi įžvelgiąs tarp šios ir Dorijos versijos vieną kitą subtilų skirtumą. Čia kabančiame paveiksle berniukas į žiūrovą žvelgia atvirai ir pašaipiai, tuo tarpu Dorijos paveikslo berniuko akių žvilgsnis šiek tiek nukreiptas į šalį, jo šypsena mažiau atvira. Darbininkui galop atnešus kopėčias, seras Denisas pasilipo jomis ir apžiūrėjo drobę pro didinamąjį stiklą. Paveikslo paviršius turėjo būdingą smulkių kapiliarinių įtrūkimų tinklą, vadinamąją krakeliūrą, kuri susidaro džiūstant aliejui, turinčiam dažų pigmento. Dažų paviršiuje aptiko įbrėžimų, daugiausia prie kraštų, kur susijungia drobė ir už jos esantys mediniai porėmiai. Kai kuriose vietose buvo matyti gruntas, arba paruošiamasis sluoksnis. Pastebėjo gruntą, tamsios rausvai rudos spalvos ir šiurkščios tekstūros, tarsi į jį būtų įmaišyta smėlio. Būtent tokio tipo gruntą dažniausiai naudojo Karavadžas.

Jis dar kartą apžiūrėjo berniuko veidą - nutapyti akis ir burną sudėtinga net didiems dailininkams. Ir padarė išvadą, kad šis veidas daug gyvesnis nei Dorijos versijos. Iš tikrųjų, visas paveikslas ir spalvų, ir atlikimo atžvilgiu atrodė gaivesnis ir šviesesnis. Jis pajautė šio piešinio sumanymo ir kūrybiškumo kibirkštį, tai, kas kopijuotojui nėra pasiekiama. Leisdamasis kopėčiomis žemyn, jau buvo įsitikinęs, kad šį paveikslą sukūrė Karavadžo ranka. Kalbant apie Dorijos versiją - kai kas teigė, kad tikėtina, jog pats dailininkas, galbūt primygtinai reikalaujant turtingam patronui, nukopijavo savo darbą. Tačiau seras Denisas į tai žvelgė skeptiškai. Jis abejojo, kad Karavadžas kada nors žinojo apie Dorijos piešinį.

Pabaigęs restorane pasakoti šią istoriją, seras Denisas nutilo ir po kurio laiko nusišypsojo. Longis prieš metus mirė, taip Kapitolijaus paveikslo versijos niekada ir nepriėmęs

kaip originalo. Seras Denisas sako, kad Longis ne vienintelis neprisipažino klydęs. Tai buvo pradžia – seras Denisas sukikena – daugelio nesutarimų ir ilgų, ginčytinų ir teikiančių pasitenkinimą vaidų.

Šioje istorijoje daug paslapčių. Seras Denisas manė, kad paveikslas – tarsi langas į praeitį ir kad kruopštaus tyrinėjimo metu jis galėtų įsižiūrėjęs į Karavadžo darbą nusikelti keturis šimtus metų atgal, kai dailininkas savo studijoje stebėdavo prieš save esantį modelį, maišydavo paletėje dažus, liesdavo teptuku drobę. Seras Denisas tikėjo, kad studijuodamas dailininko darbą galėtų įsiskverbti į jo proto paslaptis. Kalbant apie Karavadžą, tai buvo genijaus protas. Žudiko ir pamišėlio, tikriausiai, bet, be jokios abejonės, – tikro genijaus. Ir jokia kopija, kad ir kokia ji būtų gera, negalėtų atskleisti šių paslapčių. Taip, kaip ir žvilgtelėjęs į žmogaus šešėlį negalėtum pasakyti, kad pažįsti jo šeimininką.

II DALIS

ROMIETĖ

1

BUVO VĖLYVA 1989 METŲ VASARIO POPIETĖ. ŽEMAI SLINKDAMA, saulė glostė Romos stogų viršūnes. Pro Hertzianos bibliotekos, esančios Gregorianos gatvėje, duris išėjo Frančeska Kapeleti, vienoje rankoje nešina drobiniu maišu, pilnu knygų, aplankų ir sąsiuvinių, kitoje – didžiule rankine. Ji buvo Romos universiteto magistrantė, dvidešimt ketverių metų, penkių pėdų šešių colių ūgio, tamsiai rudų akių, aukštais atsikišusiais skruostikauliais. Jos vešlūs ir tamsūs plaukai siekė pečius. Po neseno apsilankymo grožio salone šalia Navonos aikštės jie įgavo keistą atspalvį – kirpėja įtikino, kad rausvos sruogos plaukams suteiks šiltumo. Tačiau iš tikrųjų šviesiau nudažytos plaukų sruogos po to atrodė kaip metalinės, tarsi žalvaris. Ji buvo nepasidažiusi, nesegėjo auskarų, tik mūvėjo vienintelį žiedą su perlu ant kairės rankos. Smakre galėjai įžiūrėti duobutę, labiausiai pastebimą, kai Frančeska rami, nors šiuo metu ji aiškiai tokia nebuvo.

Mergina vėlavo į susitikimą. Ji dažnai vėluodavo, todėl buvo ištobulinusi teatrališkų atsiprašymų meną. Dažniausiai savo vėlavimą teisino spūstimis Romos gatvėse, tačiau prasimanydavo ir istorijų apie įstrigusius liftus, pamestus raktus, sulaužytus batų kulniukus, emocines krizes ir ligas šeimoje. Jos kvapą gniaužiančiais atsiprašymais, skamban-

čiais nuoširdžiai, maldaujamai plačiai atmerktomis akimis, ne kartą patikėjo draugai ir meilužiai.

Ji skubėjo susitikti su žmogumi, vardu Džanpaulas Korilis. Jis pasamdė Frančeską ir dar kelias meno istorijos studentes, jos drauges, atlikti kelių Kapitolijaus galerijos paveikslų mokslinį tyrimą. Kas kelios savaitės jis sušaukdavo susirinkimą savo bute aptarti pasiektus rezultatus. Frančeska į juos vėluodavo ne visada, o kai taip nutikdavo, Korilis dažniausiai atleisdavo jai numodamas ranka - ši jau buvo įrodžiusi, kad yra viena geriausių jo darbuotojų. Vis dėlto Frančeskai kėlė nerimą jo temperamentas - jo gera nuotaika staiga galėdavo peraugti į pykčio priepuolį.

Apsižergusi motorolerį, seną surūdijusį žydrą „Pioggia", pro Švč. Trejybės bažnyčią bei Medičių rūmus ji važiavo vingiuotu keliu žemyn link Tautos aikštės. Ji buvo atsargi, bet nepatyrusi vairuotoja, nepaisant aštuonerių vairavimo metų. Jos kelionės tikslas - Korilio apartamentai, esantys Frakasinio gatvėje, XIX amžiaus pastatų gyvenamajame rajone su mažomis parduotuvėmis ir restoranais, maždaug už mylios į šiaurę nuo miesto centro. Apskaičiavusi, kad pavėluos apie penkiolika minučių, ėmė kurti galimus pasiteisinimo variantus. Tiesa, kad ji paprasčiausiai prarado laiko nuojautą skaitydama ikonologijos apybraižą, atrodė kažkaip nepakankamai pateisinama.

Kai uždususi ir susivėlusi pasiekė Korilio butą viršutiniame aukšte, ji priminė susisielojusią ir susirūpinusią būtybę.

Duris atidarė Korilis. Jis buvo įpusėjęs penktą dešimtį, nors atrodė vyresnis, turėjo nedidelį antsvorį, smarkiai praplikęs, su apkirpta žilstančia barzda. Rankoje laikė storą juodą cigarą ir per skaitymui skirtų akinių viršų įdėmiai žiūrėjo į Frančeską. Jo akys buvo šiek tiek išsprogusios, kaip žuvies.

– Ak, Frančeska pagaliau nusprendė prie mūsų prisijungti! – pranešė Korilis esantiems kambaryje. Tonas buvo ironiškas, bet jis šypsojosi.

Pasiteisinimų nereikėjo. Frančeska, murmėdama sau po nosimi atsiprašymus, įėjo.

Butas buvo mažas, tik du kambariai, oras tirštai prisotintas gelsvų Korilio cigaro dūmų. Cigarus jis rūkė be paliovos – iš susirinkimo Frančeska visuomet išeidavo skaudama galva. Kampe sudėtos viena ant kitos stovėjo kelios neišpakuotos kartoninės dėžės. Didelė spinta buvo pusiau užpildyta knygomis, taip, tarsi jos į vietą būtų sukištos skubotai. Sofa, pora kėdžių, keletas mažų paveikslų ant sienų ir dar kelios smulkmenos. Rodėsi, kad Korilis atsikraustė ką tik, nors čia gyveno jau beveik metus, nuo tada, kai jį paliko žmona. Bet šiuo metu buitis jam rūpėjo mažiausiai.

Kambaryje buvo dar trys moterys. Viena – Laura Testa, Frančeskos metų studentė iš to paties universiteto. Kitos dvi vyresnės, bebaigiančios ketvirtą dešimtį. Viena jų – meno istorikė, dėstanti Centriniame restauravimo institute. Kita dirbo paveikslų ir freskų restauratore. Pastaroji buvo apkūni, gero būdo, ir ūmiai bei užkrečiamai juokdavosi. Tarp jos ir Korilio ką tik užsimezgė romanas, apie kurį, nors jie ir stengėsi nuslėpti, žinojo visi.

Pastaruosius tris mėnesius ši maža grupė ne visą darbo dieną dirbo Koriliui. Jo projekto idėja buvo paprasta, tačiau labai ambicinga. Jis pasiūlė sukurti didžiulių Italijos meno lobių kompiuterinę duomenų bazę. Tikėjosi sukurti mokslinės, techninės ir istorinės informacijos duomenų svetainę – „užbaigtą ligos istoriją“, kaip jis mėgo vadinti, – kiekvienam meno kūriniui nuo senovės Romos iki šių laikų. Norėdamas įrodyti šios idėjos finansinį įgyvendinamumą, jis įkalbėjo technologijos kompaniją „Italsiel“ finansuoti eksperimentinį projektą. Bandomojoje stadijoje buvo aprašomas ir ka-

taloguojamas kiekvienas žinomas faktas apie du šimtus paveikslų iš Kapitolijaus galerijos. Tai buvo tik dalelė visos galerijos kolekcijos, bet, kaip Korilis paaiškino, nuo ko nors reikia pradėti.

Iš Korilio Frančeska ir Laura gavo trisdešimties puslapių detalius klausimynus. Reikėjo surinkti informaciją apie du šimtus paveikslų. Iš pirmo žvilgsnio anketos atrodė sudėtingos, tačiau jas užbaigti ilgainiui tapo nuobodu. Frančeska kartą visa tai pavadino „falsifikuotu sudėtingumu". Bet už kiekvieną užbaigtą klausimyną Korilis gerai sumokėdavo, ir Frančeska su Laura tapo greito jų užpildymo ekspertėmis.

Dabar Korilis turėjo naują idėją. Rūkydamas cigarą ir pūsdamas dūmus, virš galvos jam sudarančius aureoles, pasakė, esą anketos turėjusios savo paskirtį. Ir dabar atėjo laikas parodyti, kaip šis mokslinis požiūris į meną veikia. Jis tai vadino faktų studijavimu. Jie ištirs du beveik identiškus Karavadžui priskiriamus „Šv. Jono" paveikslus: Dorijos Pamfili versiją ir tą, kurią prieš metus mero kabinete atrado Denisas Mahonas, dabar jau išvalytą ir kabančią garsiojoje Kapitolijaus galerijoje. Dauguma menotyrininkų Kapitolijaus paveikslą pripažino Karavadžo originalu, bet Dorijos variantas dar taip pat turėjo šalininkų. Ne tik Robertas Longis, bet ir Lionelas Venturis, kitas didis praėjusios Karavadžo eros menotyrininkas, atkakliai tvirtino Dorijos paveikslą esant autentišką. Kapitolijaus paveikslo Venturis nepripažino kaip „silpnos kopijos".

Korilis išdėstė savo planą. Šiuos du paveikslus jie ištirs visais įmanomais būdais, panašiais į nužudymo vietoje atliekamus teisminius tyrimus. Paveikslus padės po mikroskopu ir tiesiogine, ir perkeltine prasme – ištirs juos rentgeno spinduliais, infraraudonaisiais spinduliais, atliks dažų ir drobių cheminę bei dujinę chromatografiją. Taip pat, surinkę visą

galimą informaciją nuo sukūrimo dienos iki šiandien, aprašys šių dviejų paveikslų istorijas ir kilmės vietas.

Pagaliau, sakė Korilis, pasitelkus mokslą ir technologijas kartą ir visiems laikams galutinai įmins paveikslų dvynių mįslę. Apie savo tyrimų rezultatus išleis monografiją, kurią kuo garsiau paviešins Kapitolijaus galerijoje, dviejų vienas šalia kito kabančių paveikslų parodoje. Šiam planui jis jau gavo ir Dorijos Pamfili šeimos, ir Kapitolijaus direktoriaus sutikimus.

Frančeskai su Laura Korilis skyrė nustatyti paveikslų kilmę. Didžiąją šio darbo dalį jau buvo padarę kiti menotyrininkai, tačiau Korilis pastebėjo likus neaiškumų abiejų paveikslų ankstyvojoje istorijoje. Karavadžo mokslininkai vis dar ginčijasi, pavyzdžiui, kada tiksliai dailininkas nutapė „Šv. Joną". Šios informacijos nesugebėjo aptikti net Denisas Mahonas.

– Kas žino? – gūžtelėjęs pečiais klausė Korilis, – galbūt jūs atrasite ką nors nauja?

Frančeska manė, kad Korilis į paveikslų kilmės paiešką žiūri atsainiai. Labiausiai jis žavėjosi moksliniais bei techniniais darbo aspektais. Tačiau Frančeskai jos užduotis patiko. Daugiau nereikės pildyti jokių nuobodžių formų. Galės susikoncentruoti tik ties vienu uždaviniu. Tobulą darbą ji įsivaizdavo tokį, kur studijuodama meno istoriją galėtų praleisti gyvenimą bibliotekose ir būti amžina studente. O šį kartą Korilis už tokį darbą dar ir mokės.

2

FRANČESKOS TĖVAS SAVO DARBO VALANDAS PRALEISDAVO TEIsininko kabinete. Kai ji buvo dar vaikas, sekmadienio popietėmis tėvas ją ir dvi seseris, apsirengusias puošniais drabužiais tarsi į bažnyčią, vesdavo į ekskursiją po Romą. Jie aplankydavo antikinius Forumo griuvėsius, didžiausių miesto galerijų paveikslus ir skulptūras, bažnyčias. Frančeska, vyriausia iš trejeto, šių ekskursijų metu žaisdavo – prieš pasitikrindama užrašus prie paveikslo, stengdavosi atspėti jo pavadinimą ir autorių. Laikui bėgant Italijos renesanso ir baroko meistrų vardus ji žinojo taip pat gerai, kaip mokyklos berniukai profesionalių futbolo žaidėjų vardus ir jų žaidimo statistiką.

Karavadžo darbą ji pirmą kartą pamatė būdama maždaug vienuolikos metų. Tai buvo Šv. Prancūzijos Liudviko bažnyčioje, netoli Navonos aikštės. Ar tuomet buvo kartu su tėvu, ar klasės išvykoje su kitais moksleiviais? Šios detalės laikui bėgant išsitrynė, bet akimirka, kai paveikslą išvydo, atmintyje išliko ryški ir nuostabiai šviesi. Trys paveikslai, žinomi kaip „Šv. Mato" ciklas, kabėjo blausioje, užtamsintoje bažnyčios dalyje, tolimame navos gale, nišoje, vadinamoje Kontareli koplyčia. Ten kvepėjo žvakių dūmais ir smilkalais. Blyški šviesa į koplyčią skverbėsi pro mažo liuneto tamsaus

stiklo langelį. Karavadžo laikais koplyčią apšviesdavo virpančių žvakių šviesa. Kai Frančeska buvo maža, reikėdavo į dėžutę įmesti monetą. Šviesai įsižiebus, ji staiga pasijuto taip, tarsi būtų nebe bažnyčioje, bet teatre. Atrodė, kad šie trys paveikslai, pagavę pro langą matytos scenos akimirksnį, kvėpuoja ir pulsuoja karščiu bei gyvybe. Ji stovėjo laikydama rankas ant glotnių šalto marmuro bažnyčios turėklų, pagauta Mato gyvenimo paveikslų. Labiausiai žavėjosi paveikslu, kuris vadinosi „Šv. Mato pašaukimas" - scena Romos smuklėje, kurioje galėjo lankytis ir pats Karavadžas, su medinėmis taburetėmis ir subraižytais mediniais stalais, kur pro atviras duris saulės šviesa slenka margo tinko siena ir nusėda ant mokesčių rinkėjo, kuris vėliau taps šventuoju.

Paskui, pradėjusi meno istoriją studijuoti rimtai, Frančeska sužinojo, kad tarp figūrų „Šv. Mato kankinystės" fone Karavadžas nutapė savo portretą. Tuomet jis buvo dvidešimt devynerių, bet paveiksle atrodo vyresnis, apžėlęs barzda, susiraukšlėjusia kakta, iškreipta burna, pilnomis kančios tamsiomis akimis. Mato paveikslai, pirmieji jo vieši užsakymai, atnešė jam šlovę ir turtus. Po dešimties metų vienišas ir atstumtas keistomis aplinkybėmis jis mirs.

3

KITĄ DIENĄ PO SUSITIKIMO SU KORILIU NACIONALINIO MENO BIbliotekoje Venecijos aikštėje Frančeska ir Laura pradėjo tyrinėjimus. Net ir dirbdamos skirtingais metodais, sutarė gerai. Jas palygindamas, Korilis kartą apie Frančeską pasakė: „Protinga ir intuityvi, tačiau nervinga kaip lenktynių kumelė." O apie Laurą: „Metodiška ir moksliška kaip tempiantis plūgą mulas."

Laura Testa šeimoje pirmoji mokėsi universitete. Ji buvo žemo ūgio, tvirtai sudėta ir kalbėjo ryškia Romos tarme. Darbininkų klasės tarme. Ir nė nesistengė jos slopinti. Buvo šiurkštaus ir tiesaus būdo. Lengvi gestai, apsimestinis mandagumas, palengvinantys daugumą socialinių santykių, jai buvo svetimi. „Aš stengiuosi būti mandagi, – sakė ji sau, – bet netgi jei aš ir nesakau, ką galvoju, to nuslėpti negaliu."

Romos universitete jųdviejų bakalauro darbus įvertino aukščiausiais pažymiais. Jų disertacijos buvo publikuotos prestižiniame moksliniame meno žurnale *Storia dell'Arte.* Į magistratūrą, vadinamąją specializaciją, įstojo tą pačią dieną ir pasirinko tas pačias paskaitas. Jų santykiai apsiribojo tik darbu ir universitetu.

Pirma knyga, kurią jos Nacionalinėje bibliotekoje pasiėmė iš lentynos, buvo didžiulis tomas, savo ilgiu ir pločiu

prilygstantis mažam stalui. Tai buvo Karavadžo studijos biblija, sudaryta meno istorikės Mijos Cinoti. Vadinosi „*Tuttle le Opere*" - „Visi darbai", - o jos bibliografijoje buvo trijų tūkstančių žurnalų straipsnių, monografijų bei knygų apie Karavadžą sąrašas. Skyriuje apie „Šv. Joną" jos perskaitė, kad dauguma mokslininkų sutarė, esą dailininkas jį nutapė tarp 1598 ir 1601, nors keli nurodė 1596 metų pradžią. Yra žinoma vienuolika šio paveikslo esamų kopijų. Cinoti įsitikinimu, Deniso Mahono atrasta Kapitolijaus versija yra originalas, nors ji pripažįsta, kad Dorijos paveikslas - vienintelė svarbi kopija, jos nuomone, - gali būti paties Karavadžo nutapyta replika.

Pirmas paveikslą paminėjo kitas dailininkas, Džiovanis Baljonė, gyvenęs ir dirbęs Romoje tuo pačiu metu, kaip ir Karavadžas. Abu vyrai buvo varžovai ir nuožmūs priešai, negalintys vienas apie kitą pasakyti nieko gero. Praėjus trisdešimt metų po Karavadžo mirties, Baljonė išleido Romos dailininkų ir skulptorių trumpų biografijų seriją. Anot jo, Karavadžas - „vaidingas individas", kurio „paveikslai perdėtai liaupsinami blogų žmonių", - turtingam Romos kolekcionieriui Kiriakui Matei nutapė „Šv. Joną" ir dar du kitus paveikslus. Po Matei mirties, pasak Cinoti, „Šv. Jono" paveikslas išgyveno sudėtingus istorijos šimtmečius ir prieš atsidurdamas Kapitolijaus galerijoje pakeitė kelis šeimininkus.

Dorijos „Šv. Jono" istorija iš pirmo žvilgsnio atrodė daug paprastesnė, bet kartu ir paslaptingesnė. Žinomas tik vienintelis jo savininkas - Dorijos Pamfili šeima. Paveikslą, kaip tai pirmą kartą užfiksuota šeimos turto apraše, jie įsigijo vėliausiai 1666 metais. Tai yra daugiau nei penkiasdešimt metų po Karavadžo mirties. Paveikslo istorija iki šios datos nežinoma. Keletas mokslininkų mėgino surasti ankstesnius pėdsakus, bet pastangos nedavė vaisių.

Frančeska ir Laura visa tai aptarė. Jos nusprendė pradėti nuo Dorijos paveikslo. Kadangi apie jo ankstyvąją istoriją žinoma mažiau, rodėsi esant didesnei tikimybei padaryti tikrą atradimą. Be to, Dorijos Pamfili rūmai buvo visai šalia Korso gatvės, penkios minutės pėsčiomis nuo bibliotekos.

Rūmai užėmė ištisą miesto kvartalą. Masyvus, grubus akmenų pastatas iš marmuro ir plytų dėl nuolatinių automobilių kamščių Korso gatvėje stūksojo suodinas ir juodas. Pro prieškambario duris matomame rūmų viduryje buvo kiemas, kuriame augo apelsinmedžiai, citrinmedžiai ir kilo palmės – sodas, iš kur miesto alsavimas vos girdėti. Šiuose rūmuose Dorijos Pamfili šeima ir jos įpėdiniai gyveno beveik keturis amžius. Šeima viršutinių aukštų apartamentuose tebegyveno. Jų meno galerija, kurios kolekcijoje saugomi šimtai paveikslų ir skulptūrų, buvo atvira visuomenei.

Frančeska su Laura, paklausinėjusios galerijoje, sužinojo, kad šeimos archyvas yra užpakalinėje rūmų dalyje, visai netoli siauro Gatos skersgatvio. Atvėrusios apdaužytas medines duris ir pakilusios į viršų blausiai apšviestais marmuriniais laiptais, jos pateko į mažų pilkų kabinetų labirintą, kadaise didžiulių šeimos valdų biurokratinį centrą. Vyras prie rašomojo stalo nurodė reikiamą salę.

Jas pasitiko archyvarė, jauna anglė Airis Džouns. Vos keleriais metais vyresnė už jas, bet atrodė tarsi iš praėjusio šimtmečio, kaip ir archyvas, kuriame dirbo. Buvo aukšta ir liekna, ilgi raudoni plaukai laisvai krito ant kaklo, o veidas baltas tarsi porcelianinės lėlės. Jos balsas buvo labai tylus, ne garsesnis už šnabždesį, taigi Frančeska vos ją girdėjo. Pirmiausia Frančeska manė, kad šitaip kalbėti Dorijos Pamfili archyve reikia, netgi jei kambaryje daugiau nieko nėra. Vė-

liau, archyvarę netikėtai susitikusi gatvėje, suprato, kad Airis Džouns paprasčiausiai taip kalba visada. „Kaip praeities šmėkla", – dingtelėjo Frančeskai.

Pirmasis archyve buvo skaitymo kambarys. Gerai apšviestas, terakotos grindimis, aukštomis kesono lubomis ir dideliais langais į kiemą. Kambario viduryje, apstatytas šešiomis kėdėmis, stovėjo ilgas medinis stalas. Sunkios medinės lentynos kilo iki lubų ir laikė šimtus knygų bei tvarkingai pažymėtų dėžių.

Tačiau tai nebuvo archyvo širdis. Pro pravertas duris Frančeska matė gretimą kambarį: ilgą ir siaurą, suliniuotą pilko metalo lentynomis, iš viršaus apšviestą eilėmis sukabintų lempų. Šiose lentynose buvo dar tūkstančiai įvairaus dydžio knygų, įrištų į storą popierių arba odą.

Šnibždėdama archyvarė paaiškino dokumentacijos tvarką. Knygos buvo įtrauktos į rodyklę chronologiškai ir pagal temas. Seniausia knyga – XI amžiaus. Lentynose saugomi įvairūs dokumentai, liudijantys ilgesnį ar trumpesnį šios šeimos gyvenimo periodą: testamentai, kontraktai ir turto aprašai, vedybų sutartys, dokumentai apie banko operacijas, teismo procedūras, turto ir prekių įsigijimą bei pardavimą.

Frančeska su Laura 1666 metų inventorizacijos knygoje norėjo pačios įsitikinti „Šv. Jono" paminėjimo tikslumu. Tada jos pradėtų dirbti grįždamos laiku atgal. Turto aprašai buvo surašyti nereguliariais intervalais, po kiekvienos paskesnės namų galvos mirties, paveldėjimų ir mokesčių tikslais. Jei šeima „Šv. Jono" paveikslą įsigijo apie 1600 metus tiesiai iš Karavadžo, įrašą apie tai Frančeska su Laura turėtų surasti daug ankstesnėje inventoriaus knygoje. Bet šeima paveikslą galėjo įsigyti ir vėliau, kaip dovaną, arba iš kito kolekcionieriaus. Jeigu nutiko taip, tai pirmas paminėjimas aprašuose galėtų atsirasti faktiškai bet kada iki 1666-ųjų.

Kataloge jos surado 1666 metų inventoriaus aprašą – aštuoniasdešimt šešta lentyna, dvidešimt septintas tomas. Archyvarė tyliai nupėdino į užpakalinį, tolimesnį kambarį jos atnešti.

Po kelių akimirkų priešais save ant stalo jos turėjo didžiulį tomą. Palinko virš jo beveik liesdamosi galvomis. Inventorius buvo surašytas netrukus po keturiasdešimt ketverių metų amžiaus sulaukusio Kamilo Pamfili mirties, vieną liepos dieną susirgusio, o jau kitą nuo nežinomos kilmės karštinės numirusio. Kamilo turtą notaras surašė ant kieto geros kokybės popieriaus. Jo kraštai nuo amžiaus bei naudojimo buvo parudę, knyga skleidė tvankų, drėgną kvapą, bet patys puslapiai tebuvo kreminės spalvos ir nepakenkti.

Įrašą apie „Šv. Joną" jos surado 325 puslapyje, sąraše tarp daugiau nei keturių šimtų kitų Kamilo turėtų paveikslų. Jo aprašymas neleido abejoti: „Jauno nuogo berniuko, glostančio baltą, žemiau kiek raustelėjusią avį, su augalu prie kojos, paveikslas". Įrašas apibūdina ir rėmus, dekoruotus besikryžiuojančiais raštais ir mažais raižytais lapeliais, bei fiksuoja paveikslo dydį senoviniais itališkais matavimo vienetais „palmi", lygiais aštuoniems su puse colio.

Įraše neminima dailininko pavardė, bet tai nebūtinai reiškia, kad jis nėra Karavadžas. Turto apraše smarkiai svyruoja duomenų užrašymo kruopštumas ir išsamumas. Daug įrašų nemini dailininkų pavardžių. Kituose jos paminėtos tik jei dailininkai buvo itin žinomi. Savo laikais Karavadžas būtų šiai kategorijai priklausęs, bet tais 1666 metais jo reputacija jau buvo smukusi.

Frančeska ir Laura patikrino kitų dviejų Karavadžo paveikslų, kuriuos turėjo šeima – „Atgailaujanti Marija Magdalietė" ir kitą, vadinamą „Poilsis bėgant į Egiptą", – įrašus. Meno istorikai šiuos paveikslus laikė originaliais, bet jos įsi-

tikino, kad čia, kaip ir „Šv. Jono" atveju, Karavadžo autorystė taip pat nėra paminėta.

Jos sugrįžo prie ankstesniųjų turto aprašų, kurie, kaip žinojo, jau buvo tirti kitų meno istorikų. Kamilo motina mirusi 1657 metais, devyneriais metais anksčiau už savo sūnų. Jos turto aprašas detalizavo ir vardijo tuzinus paveikslų, tačiau „Šv. Jono" tarp jų nebuvo.

Tikrindamos kiekvieno turto aprašo puslapius, jos užtruko ilgas valandas. Nenorėjo rizikuoti praleisti nors menkiausią užuominą. Notarų ir buhalterių rašysena rodėsi nekintamai smulki ir sunkiai iššifruojama, buvo įrašų lotynų ar senovės italų kalbomis, gausu sutrumpinimų ir neįprastos rašybos. Kai kurie tomai laikui bėgant išsilaikė gerai, bet kituose rašalas buvo išblukęs, trapūs puslapiai parudę, panašūs į plunksnas.

Archyve jos pradėjo lankytis kartą ar du per savaitę, dažniausiai kartu, po paskaitų universitete. Retkarčiais kuri nors iš jų archyve dirbdavo viena. Jos retai ten matė kitus tyrinėtojus, tik archyvarė Airis pasirodydavo ir išnykdavo taip tyliai, kad niekada negirdėdavo jos žingsnių.

Po kelių pirmųjų apsilankymų Frančeska su Laura suprato, kad vargu ar jos suras kokią nors užuominą apie „Šv. Joną", kurios kruopštaus tyrinėjimo metu nepastebėjo labiau patyrę mokslininkai. Vargu, bet įmanoma. Archyvas buvo milžiniškas šimtamečių dokumentų telkinys. Kiti mokslininkai tarp dešimčių tūkstančių puslapių galėjo ko nors ir nepastebėti.

Pagaliau juk šis paveikslas neatsirado paprastai iš niekur. Jis turi savo istoriją, jei tik ją pavyktų sužinoti.

4

FRANČESKĄ SU LAURA KORILIS KVIESDAVOSI KELIS KARTUS PER savaitę, dažniausiai vakarais. Paskambinęs jis visada pradėdavo pokalbį pranešdamas apie kokius nors naujus laimėjimus. Sušukdavo: „*Una cosa tremenda!*", ir po to pradėdavo smulkiai pasakoti apie kokią nors Karavadžo paveiksle tyrinėtojų rentgeno aparatu atrastą mokslinę detalę.

Frančeskai tai niekada neatrodė kaip *cosa tremenda.* Negana to – atrodė, kad Korilis skambina būtent tada, kai ji susiruošia išeiti arba vėlai naktį, kai jau gulasi miegoti. Jo balsas skambėdavo taip, tarsi jis būtų nusiteikęs kalbėtis ilgai. Frančeska jį įsivaizduodavo vieną savo mažyčiame bute, pilname neišpakuotų dėžių, galvojantį apie žmoną, kuri gyvena su kitu vyru. Aplink save Korilis sukurdavo nesaugią atmosferą: malonią bei gerą nuotaiką, kai į Frančeską su Laura jis kreipdavosi *tesoro* ar *cara,* staiga galėdavo pakeisti kitokia, kai kokia nors smulkmena jį suerzindavo ir jo akys išsipūsdavo, jis įtūždavo, pradėdavo daužyti kumščiais į stalą. Tokiomis akimirkomis Frančeską jis gąsdino. Ji ėmė vengti jo skambučių. Laura jį pakentė lengviau. Ji nesidrovėdavo jam rikteleti atgal. Kartą, kai šis paskambino po vidurnakčio, ji įsiutusi rėžė: „Džanpaulai! Ar nežinai, kuri dabar valanda? Nemanai, kad miegu?"

Jis atsiprašė, – Laura pasakojo Frančeskai, – bet po to vis vien kalbėjo toliau, o ji neturėjo drąsos pokalbiui nutraukti.

„Šv. Jono“ paveikslo paminėjimo iki 1666 metų paieškos Dorijos Pamfili turto aprašuose nedavė jokių rezultatų. Veikiausiai paveikslas šeimos nuosavybėn perėjo Kamilui Pamfili esant gyvam, gal kaip dovana, arba, labiau tikėtina, kaip jo pirkinys. Kamilas buvo godus meno kolekcionierius. Kolekcionuoti pradėjo būdamas dvidešimt dvejų, kai jo dėdė popiežius jam paskyrė senstančio kardinolo kolekciją, paliktą Bažnyčiai. Po trejų metų, 1647-aisiais, Kamilas vedė Olimpiją Aldobrandini, jauną našlę ir vienintelę didžiulio dvaro, prilygstančio Pamfili turtams, paveldėtoją. Vedybos supykdė Kamilo dėdę ir įsiutino jo motiną, bet jos, matyt, buvo iš meilės. Kraitį sudarė keli šimtai paveikslų.

Frančeska su Laura nuodugniai ištyrė ilgą sąrašą Olimpijos paveldėtų daiktų, nepaisydamos to, kad prieš tai kiti meno istorikai daug kartų jį išstudijavo. Olimpija turėjo mažiausiai vieną Karavadžo paveikslą – „Atgailaujančią Magdalietę“ – kuris vis dar kabėjo netoliese Pamfili galerijoje. Bet „Šv. Jono“ paveikslas jos meno kolekcijoje nebuvo minimas.

Po šių vedybų Kamilą apsėdo pirkimo karštinė. 1654 metais jis įsigijo tuziną paveikslų iš Lisabetos Mateini Romoje, iš moters, kitais atžvilgiais istorijai nežinomos. Tais pačiais metais Kamilas daugybę paveikslų nusipirko iš kardinolo Kornaro dvaro, jo paveldėtojams reikėjo pinigų dvaro mokesčiams sumokėti. Dar dvidešimt septynis paveikslus įsigijo po trejų metų, 1657-aisiais, iš kito kardinolo, vardu Savelis, Milane.

Vienas apsilankymas po kito, ir Frančeska su Laura pradėjo atmetinėti galimybes. Visas tuzinas paveikslų, nupirktų

iš paslaptingosios Lisabetos Mateini, buvo smulkiai aprašyti pardavimo sutartyje. Nė vienas aprašymas neatitiko „Šv. Jono" paveikslo.

Kituose pirkimo dokumentuose buvo tik neaiškūs apibūdinimai, kartais ir jų nebuvo. Dvidešimt septynių paveikslų, kuriuos Kamilas nusipirko iš kardinolo Savelio, pirkimo sutartyje tepaminėtas paveikslų kiekis. Čia nė neužsiminta apie paveikslų temas, matmenis ar rėmus. Merginos turėjo surasti kardinolo Savelio archyvus ir išstudijuoti šiuos turto aprašus, kad nustatytų, ką jis turėjo ir ką pardavė Kamilui Pamfili ir ar „Šv. Jonas" buvo tarp parduotųjų paveikslų.

Kelias, kuriuo ėjo Frančeska su Laura, kaip siaura vingiuota Romos centro gatvė painiai šakojosi. Bet Frančeskai ši galimybė teikė beveik iškrypėlišką pasitenkinimą. Ji suprato sutiksianti minti netgi aplinkkeliais ir klystkeliais. Tai reiškė praleisti laiką archyvuose ir bibliotekose, kur laikas, rodos, sustoja, kur kasdienio gyvenimo nepasitenkinimas ir pyktis pasimiršta.

5

FRANČESKA, KAIP IR VISI MENO ISTORIJOS STUDENTAI, ŽINOJO BENDrus Karavadžo gyvenimo bruožus. Jis buvo prikeltas iš nežinomybės daugiausia Roberto Longio dėka, 1941 metais parašiusio, kad Karavadžas buvo „vienas mažiausiai žinomų Italijos dailininkų". Nuo tada domėjimasis Karavadžu išaugo į ištisą industriją. Frančeskai atrodė, kad beveik kiekvienam meno istorikui, besidominčiam XVI amžiaus menu, buvo įprasta skaityti straipsnius apie Karavadžą, o visi muziejai troško surengti jo darbų parodą, net jei turėjo vieną ar du jo paveikslus. Ji tai vadino „Karavadžo liga". Kartais pati bijojo ja užsikrėsti.

Duomenys apie didžiąją jo gyvenimo dalį išlieka paviršutiniški. Į Romą jis atvyko 1592 metų vasaros pabaigoje ar ankstyvą rudenį. Karavadžui buvo dvidešimt vieneri. Atvyko iš Milano. Labiausiai tikėtina, kad kartu su pakeleiviais, susibūrusiais draugėn, kad apsigintų nuo plėšikų. Jis įžengė į antikinį miestą pro Tautos vartus ir iš čia nukeliavo į Kampo Marcijo, tankiausiai apgyvendintą miesto rajoną. Tuomet ten buvo, kaip ir dabar, siaurų vingiuotų gatvelių labirintai ir tamsūs pasažai, kartais atsiveriantys į saulės apšviestas aikštes. Platesnės gatvės, Korso ir Ripetos, buvo grįstos akmenimis, tačiau dauguma kitų negrįstos, dulkinos vasarą,

purvinos žiemą. Už kiekvieno kampo – elgetos ir išmaldos prašytojai, ateities būrėjai, žonglieriai, menestreliai, prostitutės, gatvių berniūkščiai, piligrimai, kandidatai į religinius ordinus ir, žinoma, kunigai juodomis sutanomis, o dar – nesibaigianti balsų kakofonija, daugybė kalbų ir dialektų. Tai buvo aštrių ir šlykščių kvapų miestas: kiekvieną rytą pro langus į gatves tuštinami naktiniai puodai, turgavietėse išmetami ir krūvose ant žemės pūvantys daržovės ir vaisiai, benamiai šunys, besirausiantys prekyvietėse tarp kraujo ir musių, atliekose prie mėsininkų ir žuvų pardavėjų prekystalių.

Dailininkas Džiovanis Baljonė yra parašęs, kad Karavadžas pirmąją buveinę Romoje susirado kartu su kitu dailininku Lorenzu Siciliečiu, kuris „turėjo parduotuvę, prigrūstą primityvių darbų". Kitas įrašas, gydytojo Džiulijo Mančinio, taip pat pažinojusio Karavadžą, byloja, kad jam kambarį suteikė Pandolfas Pučis, buvusio popiežiaus giminaitis, namų ūkvedys. Anot Mančinio, Pučis su juo elgėsi blogai, vertė dirbti „nemalonius darbus" ir duodavo valgyti tik daržovių. Kad susimokėtų už savo ankštą palėpės kambarį ir skurdų maistą, Karavadžas turėjo gaminti religinių figūrų kopijas – panašios kokybės meną už kelis skudus pardavinėdavo gatvių prekyvietėse arba Navonos aikštėje. Tais ankstyvaisiais metais smuklininkas Tarkvinas išnuomojo Karavadžui kambarį. Atsiskaitydamas dailininkas nupiešė jo portretą, tačiau šis nėra išlikęs. Per trejus metus Romoje dailininkas buvo apsistojęs daugiau nei dešimtyje skirtingų vietų. Gyveno be galo skurdžiai, rašo Mančinis, jo drabužiai atrodė tik kiek geresni už skarmalus. Jis gyveno niūriame meno pasaulio pakraštyje, gatvėse pardavinėdamas savo paveikslus kartu su šimtais kitų, jaunesnių dailininkų, atvykusių į Romą ieškoti laimės.

Bibliotekoje Frančeska suprato, kad trumpi Karavadžo gyvenimo tarpsniai ją keri kaip migloto spektaklio scenos.

Detaliausi ir vaizdingiausi jų paaiškėjo iš didelės apimties senųjų policijos protokolų archyvų.

Pavyzdžiui, juose užfiksuotas tardymas dėl incidento, įvykusio vieną 1597 metų liepos antradienio naktį. Jis įsidėmėtinas tuo, kad čia pirmą kartą aprašyta Karavadžo išvaizda.

Leidžiantis saulei, šiek tiek po aštuntos valandos vakaro, paveikslų ir naudotų daiktų prekiautojas Konstantinas Spata dirbo savo parduotuvėje, prie Šv. Prancūzijos Liudviko bažnyčios. Jis jau buvo pavakarieniavęs su savo šeima, - su žmona ir keturiais vaikais gyveno virš parduotuvės ankštame butelyje, - kai Karavadžas ir kitas dailininkas, Prosperas Orsis, sustojo šalia. Spata už nedidelę sumą buvo pardavęs kelis Karavadžo paveikslus. Jie ketina eiti vakarieniauti, pasakė Karavadžas Spatai, ir pakvietė parduotuvės savininką prisijungti. Nors buvo jau pavalgęs, šis nusprendė palydėti juos į gretimai esančią „Osteria della Lupa" - „Vilko" taverną, - visai šalia Skrofos gatvės. Po kelių valandų, grįždami į Spatos parduotuvę, trijulė išgirdo pavojaus šauksmą ir pamatė jų link lekiantį vyrą. Gatvėse buvo tamsu, ir prekiautojas, bent jau taip jis teigė teismo pareigūnui apklausoje, neatpažino šio vyro. Šiek tiek paėjėję, ant žemės jie pamatė juodą apsiaustą, matyt, nubėgusio žmogaus. Karavadžas pasilenkė jo pakelti. Buvo akivaizdu, kad jis atpažino vyrą ir kitiems pasakė grąžinsiąs šiam apsiaustą.

Šv. Augustino bažnyčios aikštėje, už dviejų minučių kelio nuo Spatos parduotuvės, Karavadžas pabeldė į kirpėjo duris. Tuo metu jos buvo uždarytos, bet viduje degė šviesa. To laiko kirpėjai sykiu buvo ir gydytojai bei chirurgai, o šis kirpėjas, vardu Luka, kartą gydė Karavadžui žaizdą, gautą muštynėse su arklidės darbininku. Dailininkas atpažino pro šalį prabėgusį vyrą esant kirpėjo pameistriu, todėl ir perdavė jam apsiaustą.

Teismo pareigūnai apklausė kirpėją. Luka savo parodymuose Karavadžą apibūdina taip: maždaug dvidešimties ar dvidešimt penkerių metų jaunuolis reta juoda barzda, kresnas, juodų akių, vešlių antakių ir tankių nepaklusnių plaukų. Lukos teigimu, jis, kaip visada, buvo apsirengęs juodais netvarkingais drabužiais, susidėvėjusiomis kojinėmis ir apsitrynusiu apsiaustu.

Tiksli incidento esmė – ji, matyt, susijusi su užpuolimu ar kerštu – išlieka nežinoma, palaidota archyvuose arba tikriausiai niekada pareigūnų toliau ir negvildenta. Karavadžas tikriausiai niekada nebuvo pakviestas liudyti. Tačiau Frančeskai tai atrodė sustojusi akimirka – tamsi vasaros naktis Romos gatvėse, – kaip sustabdytas laikas dailininko paveiksluose. O meno istorikams, ypač tiems, kurie užsikrėtę Karavadžo liga, detalės atrodė vertingos. Kirpėjo Lukos liudijime, be Karavadžo aprašymo, taip pat paminėtas Konstantinas Spata, paveikslų ir naudotų daiktų prekeivis, tomis dienomis pardavęs mažiausiai du tuo metu skurstančio dailininko paveikslus.

Spata, kaip paaiškėjo, suvaidino lemiamą vaidmenį Karavadžo gyvenime. Jo parduotuvė stovėjo kitapus gatvės priešais nuostabius rūmus, kuriuose gyveno kardinolas Frančeskas Del Montė, tuomet keturiasdešimt ketverių, godus meno kolekcionierius. Einant pro Spatos parduotuvę, kardinolo žvilgsnį prikaustė paveikslas, vaizduojantis gatvės sceną Romoje – du kortų sukčiai kalbina naivų gerai apsirengusį jaunuolį. Šis paveikslas buvo nepanašus į jokius kitus kardinolo kada nors iki tol matytus – stulbinamai natūralistiškas, skaidrių spalvų ir šviesos, įprastai tvieskiančios įmantriose šventųjų, angelų ir banguojančių debesų scenose. Del Montė nusipirko šį paveikslą, kuris tapo žinomas kaip „Kortuotojai", už kelis skudus. Kitą kartą apsilankęs Spatos parduotuvėje, kardinolas nusipirko antrą paveikslą, kuriame jauna

moteris, čigonė, ateities būrėja, skaito iš delno pasipūtusiam, gerai apsirengusiam Romos jaunuoliui, saldžiai šypsodama ir tuo pačiu metu glostydama ranką, vogdama jo žiedą.

Kardinolo Del Montės ir Karavadžo pirmojo susitikimo detalės neišliko. Gal kardinolas surengė susitikimą Spatos dėka; o gal Karavadžas, sužinojęs apie Del Montės susidomėjimą juo, pasirūpino atsidurti Spatos parduotuvėje šiam einant pro šalį. Tuomet Karavadžui buvo dvidešimt penkeri, jis vis dar gyveno klajokliškai, vis dar arti skurdo. Kad ir kaip ten būtų, susitikimas įvyko ir baigėsi tuo, kad kardinolas Del Montė pasiūlė dailininkui kambarį savo rūmuose su išlaikymu ir laisvę tapyti.

Ir atsitiko taip, kad Karavadžas savo draugo Spatos dėka pasinaudojo geriausiomis dailininkui pasitaikiusiomis aplinkybėmis – turtingu ir vertinančiu globėju, kuris gali padėti jam padaryti karjerą supažindindamas jį su kitais turtingais kolekcionieriais. Karavadžas Del Montės rūmuose gyveno beveik ketverius metus. Per tą laikotarpį pakilo iš nežinios į šlovę. Del Montė, pasinaudodamas savo įtaka, gavo Karavadžui jo pirmąjį viešą užsakymą – nutapyti „Šv. Mato" paveikslą Šv. Prancūzijos Liudviko bažnyčioje, paveikslą, kurį Frančeska matė vaikystėje.

6

VIENĄ ŽIEMOS POPIETĘ, BŪDAMA VIENA DORIJOS PAMFILI ARCHYve, Frančeska peržiūrėjo kelis tomus laiškų, parašytų Kamilo Pamfili prodėdės Džirolamo, 1610 metais mirusio kardinolo. Džirolamas gyveno Romoje Karavadžo laikais ir turėjo girdėti apie dailininko šlovę. Tarp jo draugų buvo tokie žmonės kaip kardinolas Del Montė ir Vinčencas Giustinjanis, abu turėjo nusipirkę paveikslų tiesiai iš Karavadžo. Frančeska pamanė, kad būtų naudinga šiuos laiškus perskaityti.

Laura atmetė šią idėją kaip laiko švaistymą, bet Frančeska vis tiek nusprendė pabandyti. Ji pradėjo skaityti atsitiktinai pasirinkdama laiškus iš storo aplankalo. Ir ji vėl pasidavė tyrinėjimo karštinei. Džirolamo laiškuose buvo detaliai ir buitiškai aprašyta praeities Roma. Jis daug rašė apie puošnių, naujų karietų pirkimą, apie slegiantį Romos vasaros karštį ir savo planus pabėgti į užmiesčio vilą, apie vakarėlius, Bažnyčios politiką, taip pat apie savo sveikatą ir higieną. Jis, neseniai sulaukęs penkiasdešimties, sirgo, turėjo bėdų su bronchais ir plaučiais ir apie tai rašė draugui. Prirakintas prie lovos ir turėdamas laiko, detaliai pasakojo apie savo gydymą, dietą, periodinius kraujavimus, apie siurbėles, naudojamas per odą pašalinti nuodams. Ir staiga laiškai netikėtai baigiasi. Negalavimas, kad ir koks buvo, jį pražudė.

Frančeska buvo sužavėta šios gyvenimo istorijos, tačiau nerado nieko, susijusio su paveikslais, ir jokios užuominos apie Karavadžą. Žinoma, ji perskaitė tik mažą dalį iš daugelio laiškų. Mergina suprato, kad gali praleisti metus Pamfili archyve skaitydama. Tikriausiai rastų ką nors svarbaus, bet galimybių buvo nedaug. Ir ji neturėjo metų. Laura buvo teisi – Frančeska, besistengdama sužinoti Dorijos paveikslų kilmę, tik švaistė laiką.

Joms geriau sekėsi ieškoti dvidešimt septynių paveikslų be pavadinimų, nupirktų Kamilo Pamfili 1657 metais iš kardinolo Savelio. Kardinolas dėl finansinių sunkumų stengėsi išparduoti didžiąją dalį savo kolekcijos. Tarp kitų paveikslų išpardavimui buvo pateiktas ir „Šv. Jonas". Kamilas Pamfili jį turėjo nusipirkti kartu su kitais dvidešimt šešiais paveikslais. Dokumentai Savelio archyve priskiria šį „Šv. Jono" paveikslą talentingajam ispanui, vardu Džiuzepė de Ribera, kuris jaunystėje studijavo Romoje ir perėmė savitą Karavadžo stilių. Ribera buvo pakankamai geras dailininkas nutapyti tiksliai Karavadžo „Šv. Jono" originalo kopijai.

Taigi Frančeska su Laura pagaliau rado tikėtiną atsakymą, kaip Kamilas įsigijo Dorijos „Šv. Joną". Bet Savelio dokumentuose daugiau detalių apie paveikslo kilmę nebuvo. Paveikslo priskyrimas Riberai buvo tik spėlionė. Bent jau kuriam laikui jos turėjo jį priimti. Ir jei tai tiesa, tai reiškia, kad Dorijos „Šv. Jonas" nėra paties Karavadžo rankų darbo kopija.

7

BEVEIK KIEKVIENĄ SAVAITĘ KORILIS PASIKVIESDAVO FRANČESką, Laurą ir kitus jo nedidelio būrio darbuotojus į susirinkimą savo bute. Grupė vis didėjo. Korilis buvo įpusėjęs pasirengimą atlikti kelis mokslinius testus abiem „Šv. Jono" paveikslams ir dabar sukvietė specialistus, kurie vadovaus šiems testams, pasitarti. Smulkiai kalbėta apie rentgeno spindulių aparatus ir infraraudonųjų spindulių kameras, paveikslų fragmentų cheminę analizę, abiejų drobių mikroskopinius tyrimus. Korilis, žinoma, planavo dalyvauti šiuose tyrimuose. Frančeska retai jį matydavo taip gerai nusiteikusį. Jis trynė rankas, džiaugdamasis galimais testų rezultatais, tarsi būtų rengęsis sėstis prie vaišių stalo.

Kalbos apie techniką Frančeskai buvo nuobodžios. Ji su Laura turėjo nedaug ką pranešti, nebent apie jų negalutinę Dorijos „Šv. Jono" paveikslo identifikaciją su Džiuzepės Riberos nutapyta kopija.

– O kaip Kapitolijaus paveikslas? – paklausė Korilis.

Jos atsakė susidūrusios su sunkumais. Pagal Baljonės parašytą Karavadžo biografiją, pirmasis paveikslo savininkas buvo Kiriakas Matei, vienas iš turtingiausių žmonių Karavadžo dienų Romoje. Bet mieste nėra Matei archyvo, jokių jo dokumentų Nacionaliniame valstybės archyve Rinasci-

mento gatvėje. Matei klanas turėjo pasistatęs ketverius didžiulius rūmus vienas šalia kito, Geto rajono pakraštyje, netoli Kapitolijaus kalvos. Frančeska su Laura ten buvo nuėjusios – šie rūmai Romoje vis dar žinomi kaip *Isola Mattei*, Matei sala, – tik tam, kad sužinotų, kad jokie Matei negyvena šiuose rūmuose jau daugelį metų. Viename pastate dabar įsikūręs Brazilijos konsulatas. Kitas, didžiausias iš jų, priklauso valstybei, jame yra keletas valdžios įstaigų. Merginos pasiklausė apie Matei archyvą, tačiau sulaukė tik nesuprantančių žvilgsnių.

Tačiau jos pasakė Koriliui turinčios ir gerą žinią. Merginos suradusios vokiečių mokslininko straipsnį, publikuotą daugiau nei prieš dvidešimt metų, apie paskutinių Matei rūmų statybas, vykdytas Karavadžo dienomis. Straipsnio pirmajame puslapyje, pirmoje išnašoje, vokietis dėkojo Jos Ekscelencijai princesei Donai Džiulijai Antiki-Matei už leidimą „taip kilniai atverti" šeimos archyvą Rekanatyje.

Rekanatis buvo mažas senas miestelis ant kalvos, kiek didesnis už kaimą, ant Adrijos kranto, Markių regione. Laura skambino į Markių kultūros skyrių, bet apie kokį nors Matei archyvą jie neturėjo jokios informacijos. Paskambinusi į Rekanačio miesto rotušę, sulaukė to paties atsakymo.

Korilis tai apmąstė. Žinoma, jos galėtų paprasčiausiai nuvažiuoti į Rekanatį ir pasiklausinėti aplinkui, – pasiūlė jis. Miestelis gana mažas, tad būtų galima surasti ką nors, žinantį apie archyvą.

Frančeska su Laura tai jau apgalvojo. Tačiau nebuvo garantijų, kad archyvas tebėra ten. Vokiečių mokslininkas jį matė daugiau nei prieš dvidešimt metų. Be to, Rekanatį nelengva pasiekti. Tiesioginiai traukiniai ten nevažiuoja, o kelionė automobiliu per Apeninų kalnus užtruktų nemažai laiko.

Vieną rytą namuose Frančeska išsitraukė Romos telefonų knygą ir atsivertė Matei pavardę. Šių pavardžių sąrašas užėmė keturis puslapius. Ji vedė pirštu žemyn stulpeliais, ieškodama Džiulijos Antiki-Matei, ir sustojo ties Gvido Antiki-Matei.

Sprendžiant iš balso, ragelį pakėlė pagyvenusi moteris.

Frančeska paklausė, ar negalėtų pasikalbėti su princu, Gvido Matei.

Moteris aiktelėjo. Frančeska įsivaizdavo, kaip ši griebėsi ranka už krūtinės. Moteris pasakė, kad princas mirė prieš keturiasdešimt metų. Ji esanti jo duktė Markesa Anamarija Antiki-Matei.

Frančeska nustebo. Keturiasdešimt metų šeima nekeitė savo telefono numerio. Ji išreiškė apgailestavimą ir atsiprašiusi už trukdymą paaiškino ieškanti Matei archyvo. Gal Markesa atsitiktinai ką nors žinanti apie jį?

Senoji ponia staiga tapo įtari:

- Kas jūs, - paklausė.

Frančeska paaiškino, kad su kolege ieško Karavadžo paveikslo, kurio šeimininkais kadaise buvo Matei šeima.

Markesa leido suprasti, kad paieškos bus beprasmės:

- Viena vokietė prieš kelerius metus lankėsi archyve. Ji parašė straipsnį, jame viską išdėstė. Ir dar kitas vokietis buvo atvykęs kažko ieškoti. Jūs nerasite nieko naujo. Vokiečiai jau viską padarė.

Frančeska atsakė skaičiusi šį straipsnį. Tačiau gal archyve yra kas nors, ko vokietė nepastebėjo, tiksliau, kas nors dar apie šį paveikslą. Gal būtų galima apsilankyti archyve nors trumpam?

- Ne, ne, ne, - atsakė Markesa irzliai pakeltu balsu. - Neįmanoma, visiškai neįmanoma. Viskas Rekanatyje, per toli.

Aš turėsiu dalyvauti, suprantate. Negaliu leisti kiekvienam kuistis tarp tų popierių, o be to, vokiečiai jau viską apžiūrėjo.

Tai pasakiusi, Markesa griežtai atsisveikino.

Frančeska pajuto nusivylimą, kokį jaučia vaikas, pro parduotuvės vitriną spoksodamas į geidžiamą lėlę. Matei archyvas, ne taip kaip Dorijos Pamfili, buvo nepaliesta teritorija, prieš daugelį metų tyrinėta tik poros vokiečių mokslininkų. Būtent ten ji su Laura greičiausiai gali surasti kažką autentiško ir svarbaus.

Tą vakarą Frančeska paskambino Laurai ir smulkiai atpasakojo pokalbį su senyva ponia. Laura, be abejo, pirmumą teikė tiesiam, stačiokiškam ryšių užmezgimo būdui. Jos turėtų vėl paskambinti Markesai. Ir maldauti leisti pamatyti archyvą.

– Tai beprasmiška, – atsakė Frančeska, – ta moteris jau apsisprendė. Dar vienas skambutis nieko nepakeis. Mes tik suerzinsime ją.

Atrodė, jos neturėjo kito pasirinkimo, kaip tik sugrįžti atgal į bibliotekas ir formaliai atlikti tyrinėjimus remiantis kitų istorikų dokumentais, kurie savo ruožtu citavo ankstesnius istorikus ir visus tuos gerai žinomus, senus kelionių vadovus ir ankstyvuosius Karavadžo biografus.

Kitą rytą, mieste važiuodama motoroleriu, Frančeska sučiupo save galvojant apie draugą iš universiteto Stefaną Alufį. Jis buvo kilęs iš negausaus aukštuomenės sluoksnio – turėjo teisę tituluotis hercogu, bet to niekada nedarė – ir jautė aistrą Romos istorijai bei genealogijai. Vaikinas buvo aukštas, šviesiaplaukis, iš pirmo žvilgsnio elgėsi senoviškai rafinuotai. Jis palaikė santykius su daugeliu iš senosios aristokratijos, savo tėvo draugais ir jų palikuonimis, savo bendraam-

žiais. Stefanas teigė, pusiau juokais, kad jokia šeima negali vadintis tikra, jei neįtraukta į Italijos aukštuomenės *Albo d'Oro* – Auksinį registrą.

Frančeska prisiminė, kai Stefanas viename vakarėlyje kartą ją pristatė žaviai jaunai moteriai, vardu Sabina. Jos pasikalbėjo, bet trumpai, kaip įprasta vakarėliuose, ir daugiau Frančeska jos niekada nebematė. Bet dabar ji prisiminė – ir kodėl nepagalvojo apie tai anksčiau? – Stefaną sakant, kad Sabina giminiuojasi su Matei šeima – įžymiojo Isola Matei.

Šiomis dienomis Frančeska su Stefanu galėtų susidurti maždaug kartą per mėnesį, jųdviejų draugų kartais rengiamų pietų ar vakarėlių metu. Tačiau prieš kelerius metus, kai Stefanas į Romos universitetą atvyko studijuoti meno istorijos, drauge jie praleisdavo daug laiko. Tada jis atėjo pas Frančeską prašyti pagalbos. Kaip daugelis naujų studentų, Stefanas pasiklydo tarp daugybės nesibaigiančių universiteto biurokratijos reikalų. Frančeska, kaip ji vėliau pasivadino, tapo jo „dvasine patarėja". Kartu jie lankė daug tų pačių paskaitų, kartu mokėsi jos namuose. Pakankamai gerai globojamas, Stefanas pasiruošė universiteto baigimui.

Frančeska paskambino Stefanui ir pasiteiravo apie Matei šeimą. Paklausė, ar Sabina iš tiesų giminiuojasi su ta pačia šeima, kuriai priklausė rūmai Geto rajone. Stefanas, sekantis įvykių eigą, atsakė, kad Sabina yra senosios Markesos Anamarijos Antiki-Matei dukterėčia.

Frančeska paaiškino, kad nori pamatyti Matei archyvą, bet Anamarija atsisakiusi ją įsileisti. Galbūt Stefanas galėtų Sabinos paprašyti ją užtarti? Pasikalbėti su jos teta ir patikinti senąją ponią, kad ji, Frančeska, neprašo lengvabūdiškai, o yra rimta mokslininkė.

Po kelių dienų Stefanas paskambino Frančeskai. Sabina kalbėjosi su savo teta. Jis pasakė, kad ši įtikino senąją ponią

įsileisti ją į archyvą. Stefanas pasiūlė pabandyti paskambinti dar kartą.

Šį kartą Markesa kalbėjo maloniau. Jos dukterėčia, kurią ji labai mylinti, garantavo už jas. Kodėl Frančeska nepaminėjo pažįstanti Sabiną? Tačiau ji perspėjo Frančeską dar kartą, kad tai bus tik laiko švaistymas ir kad jos galės pabūti tik dieną ar dvi. Archyvas buvo senuosiuose rūmuose, paskutiniuose iš kadaise šeimai priklaususių didžiulių valdų. Markesa tuo pastatu naudojosi kaip vasarnamiu. Šildymas ten nebuvo įrengtas ir didžiąją metų dalį namas stovėjo tuščias. Markesa pasakė, kad atidaryti rūmų ji atvyksianti į Rekanatį balandžio pabaigoje, po Velykų. Tuomet, jei norėtų, jos galėtų ten atvažiuoti.

„Che brava!" – džiaugsmingai sušuko Korilis, Laurai pranešus, kad jos pagaliau rado Matei archyvą. Tačiau susierzino išgirdęs, kad ten jos negalės patekti iki balandžio pabaigos. Tai bus tik po mėnesio. Ar jos negalėtų įtikinti Markesos įleisti jas anksčiau?

Frančeska atsisakė vėl prašyti. Ji bijojo, kad senoji ponia susierzins ir atšauks savo leidimą. Korilis nuliūdo, bet galop susitaikė su mintimi, kad teks palaukti.

8

HERTZIANOS BIBLIOTEKA UŽĖMĖ TRIS PASTATUS GREGORIANOS GAtvėje, Ispanijos laiptų viršuje. Seniausias iš šių pastatų buvo pastatytas prieš keturis šimtus metų. Bibliotekos kambarius jungė tamsių koridorių ir laiptinių tinklas, vingiuojantis tarsi painus labirintas. Biblioteka, privačiai išlaikoma vienos Vokietijos institucijos, buvo ištikima tik meno ir architektūros mokslo sritims, ypač renesansui ir barokui. Įėjimas – tik su leidimais ir griežtai kontroliuojamas. Tai buvo kvalifikuotų mokslininkų, o ne studentų valdos.

Po daugybės prašymų ir maldavimų Frančeska sugebėjo gauti laikiną leidimą į biblioteką, galiojantį penkiolika dienų. Tai buvo antras ir vertingiausias toks jos turimas leidimas.

Bibliotekoje ji turėjo savo mėgstamą vietą: ilgą medinį stalą, per ilgus naudojimo metus nutrintą, ketvirtame aukšte, vidury knygų krūvų ir gausybės lempų. Tolimajame stalo gale popiečio saulė pasirodydavo pro aukštas prancūziškas duris, atidarytas į balkoną, kur suskilusiose terakotos vazose vešėjo peraugusių rožių ir vynuogių raizgynai. Iš savo pamėgtos vietos Frančeska pro duris žvelgė į žemai išsidriekusią Romą: čerpių stogus, bažnyčių kupolus ir tolumoje, žydroje migloje, anapus Tiberio upės, Šv. Petro didįjį kupo-

lą. Ji beveik įžiūrėjo pastato, kuriame gimė, stogą: Ispanijos laiptų papėdėje, šeštojo aukšto bute, žvelgiančiame į Kandoti gatvę. Tomis dienomis, kai ši gatvė dar nebuvo visiškai virtusi blizgančia prekybine gatve, prieš atsirandant „Gucci“, „Valentino“ ir „Versace“, Frančeskos motina išeidavo į prekyvietę Boka de Leonės gatvėje nusipirkti vaisių ir daržovių ir akis į akį susitikdavo su Sofija Loren bei Albertu Moravia.

Hertzianos biblioteka buvo atidaryta kiekvieną vakarą iki devynių valandų, ir Frančeska retai iš ten išeidavo anksčiau. Ji susirinkdavo daugybę straipsnių ir monografijų apie Karavadžą ant savo stalo ir pradėdavo juos skaityti. Daugelyje straipsnių nebuvo nieko naujo ar įdomaus, tik nereikšmingi menotyrininkų, skleidžiančių savo nuomonę ar aptariančių savo kolegų mintis, paistalai. Kartais straipsniuose iš didžiulės sunarpliotų archyvų klampynės pasitaikydavo vertingos informacijos – aktualus faktas, data, sutartis. Tuomet ji būdavo nagrinėjama ir interpretuojama Karavadžo brolijos mokslininkų, o atlaikiusi patikrinimą surasdavo savo vietą surinktame Karavadžo gyvenimo piešinyje.

Šis piešinys priminė epizodų kratinį. Pavyzdžiui, tik neseniai mokslininkai atrado, kad Karavadžas gimė 1571, o ne 1573 metais, kaip ilgai manyta. Tai paaiškėjo iš dokumentų, rastų Milane, netoli jo gimimo vietos Karavadžo miestelyje, kuriame jis, būdamas trylikos metų, tarnavo pameistriu mažai reikšmingam dailininkui Simonui Peterazanui. Niekas nežinojo, kada Karavadžas baigė tarnystę arba kodėl paliko Milaną ir atvyko į Romą. Dailininkas mokėjo skaityti bei rašyti – jo turto apraše, atliktame iškeldinus jį iš namų Kampo Marcijo rajone, vardijama begalė knygų, nors joks jo užrašas – nei rašytas laiškas, nei dokumentas – neišliko. Vien tik policijos įrašai kelis epizodus pavaizdavo taip tiksliai ir smulkiai, kaip pats Karavadžas vaizdavo savo pa-

veiksluose. Tai atsitiko 1604 metų balandžio 24 dienos popietę „Osteria del Moro" užeigoje, kai molinę lėkštę virtų artišokų jis sviedė padavėjui, vardu Pietro de Fosacia, į veidą. Arba lapkričio 18 dieną, kai netoli Tautos aikštės buvo sustabdytas policijos dėl to, kad nešėsi kardą ir durklą, o parodęs leidimą ginklams, policijos pareigūnams pasakė: „*Ti ho in culo*" – „Įsikišk jį sau į užpakalį". 1605 metų liepos 29 dieną Navonos aikštėje jis kardu smogė jaunam advokatui, vardu Marianas Paskalonė. Sužeistas į galvą advokatas policijai paaiškino, kad susiginčijo su Karavadžu prieš dieną dėl merginos, vardu Lena, dirbusios dailininkui modeliu. „Ji yra Mikelandželo mergina", – pasakė advokatas.

Nuo savo stalo ketvirtajame Hertzianos bibliotekos aukšte Frančeska žvelgė pro prancūziškus langus ir matė vietas, kuriose nutiko šie ir daugybė kitų policijos užfiksuotų įvykių. Romos centrinių gatvių ir aikščių planas šiandien išliko daugmaž toks pat, kaip ir prieš keturis šimtus metų. Tačiau nepaisant visų šių detalių, sujungtų į vieną jo gyvenimo pasakojimo mozaiką, pats Karavadžas taip ir išlieka nežinomas – mįslė.

9

KELIONEI Į REKANATĮ FRANČESKA PASISKOLINO SAVO SESERS SILvijos automobilį. Ką tik įsigytas nenaujas daiktas buvo žinomas „A 112" pavadinimu. Šis mažylis su keturiasdešimt trijų arklio galių varikliu kosėjo ir trūkčiojo merginai keičiant pavaras. Buferis buvo atsipalaidavęs, o sparnai, anksčiau žydros spalvos, išblukę ir pilki, mirgėjo rūdžių dėmėmis. Pro skylę dugne Frančeska po kojomis matė bėgantį kelią.

Iš namų ji išvažiavo vieną balandžio rytą, praėjus savaitei po Velykų. Romoje tvyrojo švelnus pavasariškas oras, ryškiai žydrame danguje skaisčiai švietė saulė. Frančeska perpildytomis gatvėmis važiavo į miesto pietus, kur prie Markoni gatvės su savo motina ir broliu gyveno Laura. Frančeska nebuvo, kaip ji mielai pripažino ir pati, įgudusi vairuotoja. Vairavo lėtai, gana atsargiai, bet taip elgėsi veikiau dėl išsiblaškymo – jos mintys amžinai sukosi apie įdomesnius klausimus nei vairavimas. Ją lenkdami automobilių vairuotojai signalizuodavo ir piktai gestikuliuodavo. Mergina sumišusi žiūrėdavo į juos išpūtusi akis.

Laura pasidėjo lagaminą ant galinės sėdynės ir jos abi, gerai nusiteikusios, besijuokiančios ir trokštančios nuotykių, leidosi į kelionę. Vis dėlto po kelių minučių ji ėmė nerimauti. Atrodė, kad Frančeska neturi supratimo, kur važiuoti. Klai-

dingu keliu pasuko vieną kartą, po to – antrą. Laura ėmėsi rodyti kelią. Kai Frančeska, kuri visą laiką kalbėjo, pasisuko paimti knygos nuo galinės sėdynės, norėdama parodyti ją Laurai, automobilis išsuko į kelkraštį. Laura aiktelėjo. Ilgiau to tverti ji negalėjo.

– Klausyk, Frančeska, – pasakė, – manau, bus geriau, jei vairuosiu aš.

Frančeska su džiaugsmu sutiko.

Laurai perėmus vairą, Romą jos paliko be incidentų, ir ėmė judėti į šiaurę Salarijos gatve, senoviniu Romos keliu link Adrijos. Kelionė į Rekanatį perkels jas per Apeninų kalnus, Italijos stuburą, prie Adrijos jūros. Kiek daugiau nei po valandos jos pasiekė kalnų papėdę. Priešakyje, apgaubtos rūko, driekėsi snieguotos viršūnės. Šaltas vėjas pūtė pro skyles grindyse. Mažytis mašinos variklis barškėjo, pavarų dėžė džerškė. Kai įkalnė tapo statesnė, už jų dviejų juostų kelyje susidarė mašinų spūstis. Laura pasitraukė dešinėn, į kelkraštį, į kalną kopė lėtai. Ji pasiūlė abiem išlipti ir pastumti mašiną į kalną. Frančeska žvilgtelėjo susirūpinusi, tačiau Laura nusijuokė.

Pakilusios aukštai, dešinėje jos matė didžiąją Gran Saso viršūnę – Didįjį akmenį – aukščiausią Apeninų vietą. Nuokalnėje mašina įsismagino. Laura įsitikino, kad stabdžiai ne ką geresni nei variklis, bet kelias buvo platus, posūkiai nestatūs, o ji mėgo greitį. Tolumoje jos matė tamsiai mėlyną Adrijos horizonto liniją, skiriančią dangų nuo žemės. Pakrantėje, mažame Džiulanovos miestelyje, jos pasuko į kairę ir palei jūrą nuvažiavo į Ankoną šiaurėje. Diena buvo tokia skaisti ir saulėta, kad anapus Adrijos jūros įžiūrėjo blankius Dalmatiano pakrantės kontūrus.

Į Rekanatį jos atvyko truputį po antros valandos dienos. Miestelis buvo nutolęs nuo kranto į žemyną per aštuonias mylias, pastatytas prieš tūkstantmetį ant kalvos viršūnės. Mažasis automobiliukas, pravažiuodamas alyvų giraites, augančias senovinių gynybinių sienų šešėlyje, vietomis byrančių, bet vis dar juosiančių miestą, kelyje grūmėsi su vėjo gūsiais. Užkopus į kalną, atsivėrė kaimai, besidriekiantys priešais jas kaip pasakų žemėje: rytuose Adrijos jūra, vakaruose Apeninai, o saulėkaitoj ant savo kalnų viršūnių, iškilusių virš žemiau vingiuojančių lygumų, tviskėjo artimesni miesteliai.

Jos įvažiavo į miestą pro senų vartų liekanas ir leidosi žemyn siaura akmenimis grįsta gatve. Merginos buvo užsisakiusios vietas „La Ginestra" viešbutyje, pavadintame įžymios XVIII amžiaus poemos, parašytos rašytojo Džakomo Leopardžio, vardu. Jos nusileido Leopardžių gatve ir praėjo centrinę miesto aikštę, Leopardžių aikštę, kurioje, be abejo, buvo iškilusi Leopardžio bronzinė statula. Poetas mirė anksti – jis buvo pusaklis, kentėjo dėl nugaros deformacijos, dėl kurios buvo beveik dvigubai suriestas – ir kelis kartus stengėsi pabėgti iš savo gimtosios vietos. Laikė ją tikru kalėjimu, o dabar čia palaidotas visiems laikams. Miestelis gana mažas, todėl krypties klausti jos nesivargino. Laurai pasirodė, kad šis miestelis panašus į tokį, kuriame visi žino, kad nusipirkai naują kaklaskarę arba kiek tavo motina turėjo meilužių.

Viešbutis priklausė jau kelioms tos pačios šeimos kartoms. Pro užpakalines duris pasirodė besišypsanti vidutinio amžiaus moteris, šluostanti rankas į prijuostę. Ji pasakė, kad per Velykas visi dvidešimt aštuoni kambariai buvo užimti turistų. Dabar Frančeska su Laura esančios vienintelės viešnios. Čia buvo mažas pusryčių kambarys, kuriame kiekvienas stalas užklotas rožine staltiese su gėlių vaza, ir langas į sodą. Svetainėje stovėjo pianinas ir televizorius.

Ji atrodė taip, tarsi dažniau būtų naudojama šeimos, kaip bendras kambarys, nei svečių: su vaikų piešiniais, mokyklinėmis knygomis ir namų darbo popieriais, paskleistais ant stalo. Korilis sutiko apmokėti sąskaitą už vienvietį kambarį su dviem lovomis - keturiasdešimt penkis dolerius už naktį.

Moteris parodė kelią į Antiki-Matei rūmus. „Čia netoli", - pasakė ji. Viskas Rekanatyje buvo netoli. Pasukti už viešbučio į dešinę, pro barą „Il Diamante", praeiti Šv. Vito bažnyčią ir tuomet vėl į dešinę Antiki-Matei gatve. Jos negalės nepastebėti.

Merginos skubiai išėjo, sutiko gatvėje vos kelis žmones, daugiausia senyvus. Dėl brizo nuo jūros Rekanatyje buvo šalčiau nei Romoje, todėl jos vilkėjo švarkus. Po penkių minučių pasiekė rūmus, 5 numeris Antiki-Matei gatvėje. Keturių aukštų rūmai, pastatyti iš plytų ir padengti seno tinko sluoksniu, vietomis nutrupėjusiu, išmargintu rūdžių spalvos ir kerpių dėmėmis. Didelės medinės durys buvo nudažytos žaliai, bet dažai dabar ant jų skeldėjo ir luposi, kaip ir ant uždarytų, susmukusių langinių išilgai viršutinių aukštų langų eilės.

Laura paskambino varpeliu. Jos žengtelėjo atgal ir nusiteikė santūriai, norėdamos sudaryti senyvai moteriai malonų įspūdį. Praėjo minutė, paskui antra. Laura paskambino dar kartą. Jos girdėjo skambant toli, pastato viduje, tačiau prie durų niekas nepriėjo. Frančeska įsižiūrėjo pro sunkias geležines groteles, dengiančias pirmojo aukšto langus, bet nieko nematė. Dar kartą paskambino varpeliu, o Laura šį kartą kelis kartus smarkiai pabeldė kumščiu. Nieko.

- Ką darysime? - paklausė Frančeska, žvalgydamasi aplink.

Kitos, mažesnės durys už penkiolikos pėdų, regis, priklausė tam pačiam pastatui. Jos nusprendė pasibelsti į jas. Viduje girdėjo balsus ir judėjimą. Pagaliau prie durų, palin-

kusi virš lazdos, išdygo sena moteris žilais retais plaukais. Ji buvo apsisiautusi keliais megztiniais ir vienus ant kitų nešiojo dvi poras akinių, kurie labai didino jos akis. Moteris neturėjo kelių dantų. Ji įtariai spoksojo į merginas.

– Mes susitarėme aplankyti Markesą, – prabilo Laura, – bet, atrodo, kaimynystėje nieko nėra namuose.

– Taip, taip, – atsakė senutė, – Markesa yra ten.

Ji paprašė palaukti ir išnyko kambario gilumoje. Po akimirkos sugrįžo nešina dideliu raktu. Moteris paaiškino, kad Markesai išvykus į Romą rūmais rūpinasi ji su savo vyru.

Ji nusivedė Frančeską su Laura kelis žingsnius gatve atgal, prie žaliųjų durų, judėdama su savo lazda stebėtinai greitai ir vikriai. Jos nusekė į prieangį. Priešais atsivėrė didžiulis kiemas, kur po atviru dangumi augo keli maži citrinmedžiai ir figmedžiai. Kitu metu jis turbūt atrodė prabangiai, tačiau dabar buvo apšiuręs ir apleistas. Krūva supūstų į kampą nukritusių lapų, šen bei ten grindų plytelių įskilimuose želiančios piktžolės. Kai prižiūrėtoja nuėjo ieškoti Markesos, merginos liko stovėti prieangyje ir girdėjo jos aukštą, gergždžiantį balsą, silpstantį koridoriuose: „Marija! Marija!“ – o paskui tylą.

– Viena senutė ieško kitos, – sušnabždėjo Frančeskai Laura.

Po kelių minučių išgirdo jų link artėjančius balsus ir senos prižiūrėtojos lazdos kaukšėjimą ant plytelėmis klotų grindų. Tuomet viena šalia kitos pasirodė abi moterys. Frančeskai jos atrodė maždaug to paties amžiaus, bet tarsi priešingybės. Markesa buvo aukšta ir liekna, laikėsi tiesiai ir vilkėjo spalvingą pavasarišką suknelę, tikriausiai truputį senamadiško stiliaus, bet vis dar elegantišką. Veidas pailgas ir siauras, akys žydros ir gilios, šviesūs žilstantys plaukai – trumpai kirpti ir dailiai sušukuoti. Frančeskai jos išvaizda kažkuo priminė britų aristokratus, mergina manė, kad taip galėjo atrodyti Agata Kristi. Išskyrus, žinoma, tai, kad Markesos

protėviai buvo Romos gyventojai, netgi patys tolimiausieji, kurių pėdsakus dar galima atsekti.

Markesa pasveikino jas mandagiai, bet santūriai. Frančeska akimirksniu pajuto impulsą padaryti reveransą. Ji pristatė save ir Laurą, o Markesa ištiesė silpną, drebančią ranką. Žvelgiant iš arčiau, buvo matyti tikrasis moters amžius. Jos veidas giliai išvagotas raukšlių, o storai ir neišmaniai užtepti lūpų dažai išsitepę burnos ir plonų lūpų kampučiuose.

- Taigi, - pasakė Markesa, - jūs atvykote pamatyti archyvą? O ko jūs ten ieškosite? Koks yra ieškojimų objektas?

Jos paaiškino - Karavadžo paveikslas „Šv. Jonas", kadaise priklausęs Markesos protėviui Kiriakui Matei. Frančeska tai sakė telefonu prieš kelias savaites, bet atrodė, kad ji neprisimena.

- Na ką gi, kadangi jau esate čia, - atsakė Markesa, - aš leisiu jums įeiti, bet, mano nuomone, tai bus tik laiko švaistymas. Ta vokietė moteris jau viską peržiūrėjo. Mes tapome draugėmis. Ji viską pamatė ir viską padarė.

Markesa nuvedė merginas akmeniniais laiptais žemyn į archyvą rūsyje. Jos įėjo į didelį stačiakampį kambarį, blausiai apšviestą dienos šviesos pro du stačiakampius langus aukštai sienoje priešais. Langai buvo be stiklų, tik uždengti aprūdijusiomis metalo grotomis ir atsiveriantys tiesiai gatvės aukštyje. Markesa įjungė šviesą - vienintelę pliką lemputę, kybančią aukštai ant lubų. Kambario viduryje buvo ilgas medinis stalas, pastatytas tiesiai po nuogos lempos šviesa. Ant jo stovėjo keletas atidarytų kartoninių dėžių kartu su keliomis oda aprištomis knygomis ir palaidų popieriaus lapų aplankais. Daug daugiau dėžių buvo ant plytinių grindų. Išilgai sienų Markesa buvo įrengusi - kaip atrodo, neseniai - pilkas metalo lentynas archyvo dokumentams.

Frančeska galvojo apie Dorijos Pamfili archyvą: aukštomis lubomis, dengtomis lempomis ir grindimis, išklotomis

plytelėmis. Ši vieta atrodė drėgna ir atsidavė pelėsiais – irimo kvapu.

Markesa prisidegė cigaretę. Kaip Frančeska su Laura greitai sužinos, ji – užkietėjusi rūkalė. Senoji ponia prisipažino, kad kelerius pastaruosius metus buvo užsiėmusi archyvo reorganizavimu pagal naująją schemą, kurią aptarė su vokiete. *Un grande impegnio* – didysis sumanymas, – pridūrė Markesa, įdėmiai žvelgdama į šimtus knygų ir foliantų pilkose metalo lentynose.

Ji atvėrė mažą užrašų knygelę ir paprašė jas užrašyti savo pavardes. „Taigi, ko jūs ieškote?" – paklausė ji vėl. Ir Frančeska dar kartą paaiškino. Jos pradės nuo XVII amžiaus turto aprašų, paskui bandys surasti sąskaitų knygas.

Markesa užsimetė ilgą baltą medvilninį chalatą, užsegamą viduryje, kokius dėvi gydytojai, ir porą medvilninių pirštinių. „Apsisaugojimui nuo dulkių", – paaiškino ji. Iš tikrųjų kambaryje buvo daug dulkių. Frančeska matė jų debesis silpniems saulės spinduliams sklindant pro mažus langus, o stalą dengė smėlio iš gatvės sluoksnis.

Frančeska apžvelgė oda rištus tomus metalinėse lentynose. Dauguma jų buvo pažymėtomis nugarėlėmis, XIX amžiaus pradžioje sukurto archyvo organizavimo palikimas, kai dokumentai dar buvo laikomi šeimos rūmuose Romoje. Bet ši struktūra apsivertė aukštyn kojomis viską atgabenus į Rekanatį. Mergina perbraukė knygas ranka. Pasijuto, tarsi liestųsi prie istorijos.

Markesa nuvedė jas prie turto aprašų, prasidedančių XVII amžiaus pradžia. Dauguma jų buvo įrišti į tomus, tačiau keli paprastai gulėjo dėžėse, kurios atsiversdavo beveik kaip knygos. Pirmas turto aprašas prasidėjo 1603 metais, ir čia buvo aprašytas Džirolamo, antrojo iš trijų Matei brolių, turtas. Jis buvo kardinolas ir gabus administratorius, vadovavęs miesto Gatvių departamentui, o paskui – Kalėjimų

departamentui. Kai kurie mokslininkai tikėjo, kad jis, o ne Kiriakas buvo Karavadžo globėjas. Bet turto apraše jo mirties dieną, sulaukus penkiasdešimt šešerių, užregistruota tik aštuoniolika religinių mažos reikšmės paveikslų. Frančeskai su Laura buvo aišku, kad kardinolas Džiloramas Matei menu domėjosi mažai.

Antras ir trečias turto aprašai, datuoti 1604 ir 1613 metais, priklausė Asdrubaliui, Kiriako jauniausiam broliui. Abu jie buvo užpildyti jam esant gyvam, paties prašymu, namų ūkvedžio - *maggiordomo*. Jie buvo įrišti oda ir daug ilgesni nei Džirolamo. Asdrubalis buvo pasistatęs savo paties *palazzo* (rūmus), didelį ir įspūdingą pastatą šalia savo dviejų brolių rūmų ir išleido turtus jo apstatymui baldais ir dekoravimui. Vokiečių mokslininkė jau buvo ištyrusi Asdrubalio turtų aprašus ir nerado jokių įrodymų, kad šis kada nors būtų turėjęs Karavadžo paveikslų. Frančeska ir Laura jį pravertė greitosiomis ir pasidėjo šalia, neradusios sau nieko įdomaus.

Kitas turto aprašas buvo vyriausiojo brolio, Kiriako, šį pamatyti jos norėjo labiausiai. Jis mirė 1614, būdamas septyniasdešimt dvejų, senyvo tiems laikams amžiaus. Kiriakas visą savo turtą paliko sūnui Džiovaniui Batistai. Bet tik po dvejų metų, 1616 gruodžio mėnesį, sūnus užsakė savo paties nuosavybės ir to, ką buvo paveldėjęs iš tėvo, inventorizaciją. Tomą, kuriame šis turto aprašas buvo įrištas, sudarė apie šimtą penkiasdešimt storo popieriaus puslapių. Ant viršelio buvo užrašas: „*Giovan Batista Mattei*"; tačiau jis kažkaip išvengė senos katalogavimo sistemos, pagal kurią buvo sudarytas archyvas. Frančeska su Laura suprato, kad jos pirmosios po dešimtmečių liečiasi prie dokumentų.

Jos atsisėdo prie stalo, petys į petį po vieniša lempos šviesa, ir atvertė knygą. Ją sudarė sąrašas daiktų - baldų, skulptūrų, knygų, papuošalų, kilimų ir gobelenų, sidabro dirbi-

nių, karietų ir žirgų – visų įmanomų rūšių turtas. Paveikslų sąrašas prasidėjo dvidešimt pirmame puslapyje. Surašytas notaro Liudoviko Karlečio ranka, aiškiai ir raiškiai, rašalas atrodo toks šviežias, tarsi būtų parašyta prieš savaitę. Laura vedė pirštu žemyn paveikslų sąrašu, kiekvieną perskaitydama garsiai, švelniu balsu. Markesa sėdėjo tolimajame ilgo medinio stalo gale, rūkydama cigaretę ir vis užmesdama smalsų žvilgsnį į dvi jaunas moteris.

Puslapio pabaigoje Lauros pirštas sustojo. Jos perskaitė eilutę kartu: „San Džio paveikslas. Batista su savo ėriuku, tapytas Karavadžo, auksu dekoruotais rėmais."

Frančeskai išsprūdo trumpas džiaugsmo šūksnis. Jos surado jį – anksčiau pasirodžiusį paveikslo paminėjimą.

Susijaudinusios jos ėmė šnibždėtis tarpusavyje. Markesa griežtai pažvelgė iš stalo galo.

– Kas atsitiko? – paklausė ji. – Ką jūs suradote?

Frančeska jautėsi priversta, pati negalėjo paaiškinti, dėl kokių priežasčių, sumenkinti savo atradimo svarbą.

– Ak, – atsakė ji Markesai, – tai tik žodis turto apraše, kurio mes nesupratome.

– A, – pasakė Markesa, linksėdama galva. Ji užsitraukė cigaretę ir sugrįžo prie savo darbo. Priešais save turėjo atsivertusi tris aplankus ir apsimovusi baltas pirštines dėliojo popierius iš vieno aplanko į kitą. Retkarčiais pakomentuodavo.

– Radau kažką apie rūmų statybą, – pasakė ji, – ar to jūs ieškote?

– Ne, ne to, – atsakė Frančeska.

Ir Markesa su siaubu paklausė:

– Tikrai nesuprantu, ko jūs ieškote. Koks jūsų ieškojimų objektas?

Atrodė, kad kas pusvalandį ji klausia to paties, o jos tą patį atsako.

Frančeska akies krašteliu stebėjo Markesą. Senoji ponia pakėlė pageltusią kortelę, - dokumentų rodyklė buvo vienoje kartotekoje, - minutėlę ją studijavo ir tuomet perplėšė pusiau.

- Įdomus jūsų darbas, - pasakė Frančeska, - ar galiu paklausti, ką jūs iš tiesų darote?

Markesa paaiškino keičianti senąją chronologinę archyvo sistemą. Ją labiau domina žmonės jos šeimoje, nei paprasta chronologija. Todėl ji sisteminanti dokumentus taip, kad viskas, kas susiję su konkrečiu asmeniu, - pavyzdžiui, Kiriaku, - bus surinkta į vieną vietą.

- Po to bus daug lengviau viską surasti, - paaiškino ji.

- O, suprantu, - pritarė Frančeska.

Frančeska ir Laura tyliai pasikalbėjo tarpusavyje. Laura pašnibždėjo, kad Markesa dirba, tarsi ieškotų ko nors švaraus mesdama daiktus pro langą - lėkštes ir sidabro dirbinius, puodus ir keptuves - tarsi tai būtų visiškai normalus namų tvarkymo būdas.

Jos sugrįžo prie turto aprašo. Remiantis ankstyviausiais šaltiniais, Kiriakas Matei turėjo mažiausiai tris Karavadžo paveikslus, o gal ir daugiau. Kitame puslapyje, žemiau vidurio, jos vėl pamatė Karavadžo pavardę, šį kartą ties paveikslo „Kristaus suėmimas" - *„la presa di Giesu Cristo"* - pavadinimu. Paveikslas žinomas Karavadžo mokslininkų pasaulyje, iš dalies dėl to, kad buvo šimtmečius dingęs. Robertas Longis praleido daug laiko jo ieškodamas ir surado keletą kopijų. Nuo tada atsirado dar daugiau kopijų, iš viso tuzinas, bet niekas nežinojo, kas atsitiko originalui. Turto aprašas apibūdino jį kaip paveikslą juodais rėmais, dekoruotais auksu ir raudonu audiniu, su šilko virvelėmis, naudojamomis jam uždengti.

Jos buvo archyve vos dvi valandas ir jau surado du svarbius įrašus apie Karavadžą. Dabar merginos turėjo įtikinamų

įrodymų, kad Kiriakui priklausė ir „Šv. Jono", ir „Kristaus suėmimo" paveikslai. Jeigu jos nieko daugiau neberas, galės laikyti kelionę sėkminga. Tačiau merginos tikėjosi atsekti abiejų paveikslų pėdsakais dar toliau. Broliai Matei atidžiai tvarkė savo išlaidų knygą. Vokiečių mokslininkė Gerda Panofsky-Siorgel surado Asdrubalio ataskaitų knygą – *libri dei conti*, taip ją vadino – ir buvo paskelbusi šimtus dokumentų, susijusių su jo naujų rūmų statybos kaina. Ir dar niekas, atrodė, nebuvo peržiūrėjęs Kiriako ataskaitų knygų.

Toje pačioje lentynoje su turto aprašais jos surado tris oda įrištas Kiriako ataskaitų knygas, kiekvienoje buvo apie du šimtus puslapių. Ant pirmos knygos viršelio užrašyti žodžiai: „*Rincontro di Cevole dal 1594 al 1604*" – Išlaidų ataskaita nuo 1594 iki 1604. Kita knyga, pavadinta panašiai, apima kitus septynerius metus, iki 1612. Paskutinėje surašytos tik dvejų paskutinių Kiriako gyvenimo metų išlaidos.

Jos atsivertė pirmąją ataskaitų knygą. Kiekvienas puslapis buvo tankiai juodu rašalu prirašytas duomenų. Rašysena smulki ir visur tokia pati, bet braižas dailus ir tvarkingas. Kiekvieno puslapio dešiniajame pakraštyje jos matė skaičių stulpelius, o pabaigoje, po stora linija, – bendrą visų tame puslapyje išlaidų sumą.

Kiriakas turėjo buhalterį, *computista*, kasdienių išlaidų rūmų statybose, maisto ir vyno pirkimo, atlyginimų pirkliams ir darbuotojams mokėjimo surašymui. Bet šioje knygoje nebuvo paprastų, kasdienių išlaidų įrašų. Atrodė, kad čia daugiausia surašyti meno kūriniai – statulos, paveikslai, freskos – taip pat ir darbai, kuriuos Kiriakas atliko gražindamas savo rūmus ir sodą.

Joms prireikė nemažai laiko įskaityti rašyseną. Įrašuose buvo gausu sutrumpinimų, kažkokios neoficialios stenografijos ir senoviškų žodžių, tarsi skaitytum Šekspyrą angliškai. Kai kuriuose įrašuose jos pastebėjo ryškų asmeninį formula-

vimą – „trisdešimt skudų sumokėjau skulptoriui Frankui už skulptūrą, nupirktą mano sodui". Iš to jos suprato, kad šias ataskaitas pildė ne buhalteris, o turbūt pats Kiriakas. Frančeskai įrašai įgavo netikėto ir viliojančio intymumo. Ji vedė pirštą rankraščiu, liesdama rašalą puslapyje.

Kiriakas buvo stropus apskaitininkas. Jis užfiksavo išlaidas nuo tokių mažų kaip aštuoni skudai iki tokių didelių kaip du tūkstančiai. Toje epochoje, kai namo nuoma metams Kampo Marcijo rajone kainavo keturiasdešimt penkis skudus, jis išleido stebinančias sumas – tūkstančius skudų kiekvienais metais – siekdamas patenkinti savo aistrą menui.

Jis galėjo tai sau leisti. Matei pinigai, sudėti į didžiules žemės ūkio valdas Romos užmiestyje: vynuogynus, alyvų giraites, kviečių laukus ir daugiausia galvijų auginimo ūkius, padarė šeimą pasakiškai turtingą. Kiriako protėviai turėjo gabumų klestėti net sunkiais laikais. Po to, kai ispanai užgrobė Romą, 1527 metais, kai visur tvyrojo chaosas ir nežinomybė, o tūkstančiai žmonių gelbėdamiesi pabėgo iš miesto, Matei klanas supirko nuosavybės už menką jos vertės dalį. Tuo metu, kai gimė Kiriakas, 1542 metais, šeima, ko gero, buvo turtingiausia Romoje, o daugiau nei trijų šimtų namų ūkio darbuotojų, tvarkančių jų reikalus, skaičiumi – antra pagal dydį, nusileidžianti tik Popiežiaus rūmams.

Frančeska su Laura greitai peržvelgė pirmųjų metų įrašus. Šviesa, sklindanti pro langus virš galvų, tapo prietema, ir jų akys peršėjo nuo pastangų skaitant smulkią rašyseną vienintelės lemputės virš galvos šviesoje. Tuo tarpu Markesa į vakarą tapo plepesnė. Frančeska, stengdamasi būti mandagi, skyrė jai dėmesio, tuo metu Laura skaitė toliau. Markesa rūkė ir dalijosi prisiminimais, kalbėdama apie savo vaikystę rūmuose Romoje, elegantiškus kviestinius pietus ir koncertus, stalus, nukrautus geriausiu krištolu ir sidabru, nuostabius kambarius paauksuotomis lubomis ir sienas, iš-

puoštas freskomis, dvidešimties tarnų būrį. Visa tai baigėsi, prisimena Markesa, ir jos balsas užsikerta, vieną 1933-iųjų dieną, kai ji buvo dvylikos. Markesos motina vieną vakarą prieš gulantis į lovą jai pasakė, kad kitą dieną jie paliks rūmus ir persikels į butą Plebiscito gatvėje, į jų draugams, Dorijos Pamfili šeimai, priklausantį pastatą.

Keistas sutapimas, pamanė Frančeska, kad dvi šeimos bus susietos draugystės taip pat kaip „Šv. Jono" paveikslai dvyniai.

- Įsivaizduok, - tarė Markesa Frančeskai, - vieną gražią dieną, be jokio įspėjimo, mano gyvenimas pasikeitė visiškai.

Jos šeima su savimi pasiėmė tiktai drabužius ir kelis asmeninius daiktus. Visus paveikslus, skulptūras, baldus, gobelenus ir kilimus - viską, kas priklausė Matei šeimai iš kartos į kartą, - jie paliko. Žinoma, būdama dvylikos, ji nesuprato, kodėl taip galėjo atsitikti. Jos tėvai tik neaiškiai kalbėjo apie skolas. Tik vėliau Markesa suprato smulkmenas, kaip jos tėvas princas Gvido viską pralošė kortomis. Jis prarado tai, kas dar buvo likę iš šeimos palikimo, paskutiniame lošime su grafu Pierluidžiu Doniniu Ferečiu.

Šeimos gerovė sugriuvo ne vien dėl Markesos tėvo kaltės. Nuosmukis prasidėjo daug anksčiau, kartoje po Kiriako mirties. Tai įprasta kvailysčių ir tinginių istorija, kai didžiuliai turtai išsekina juos paveldėjusiųjų ambicijas ir darbštumą. Tačiau tai taip pat įvykių, kurių Kiriako palikuonys negalėjo kontroliuoti, rezultatas. Napoleono armija 1798-aisiais įsiveržė į Šiaurės Italiją ir okupavo Romą. Armijos išlaikymui Napoleono administracija Romos aukštuomenei užkrovė nepakeliamus mokesčius. Matei šeima buvo priversta parduoti didelę dalį turtų, tarp jų ir Karavadžo, Gvido Reni, Antiveduto Gramatiko, Loto, Valentino ir Basano paveikslus. Jie turėjo skolintis pinigų už lupikiškus procentus ir parduoti dar daugiau palikimo, kad galėtų mokėti pinigus kredito-

riams. Jie, daug praradę, išgyveno šį periodą, kol Markesos tėvas pradėjo pralošinėti pinigus prie kortų stalo.

Kai Markesa baigė savo istoriją, lauke buvo tamsu ir rūsyje darėsi šalta. Markesa atrodė liūdna. Frančeska su Laura nusprendė, kad laikas eiti. Senoji ponia palydėjo jas akmeniniais laiptais aukštyn prie laukujų durų. Jos paprašė leidimo sugrįžti kitą rytą, ir Markesa, nusiminusi ir suglumusi, pritarė tiktai galvos linktelėjimu.

10

TĄ VAKARĄ FRANČESKA SU LAURA VALGĖ RESTORANE ŠALIA VIEŠbučio, sėdėdamos priešais langus į Adrijos jūrą už kaimų. Jos žinojo, kad Korilis būtų patenkintas atrastu „Šv. Jono" paveikslo paminėjimu Kiriako inventoriaus knygoje. Laura jautė, kad kitą dieną ataskaitų knygose jos gali surasti kažką dar geriau – įrašą apie tikrąją mokėjimo datą. Tai buvo tik laiko ir atkaklumo klausimas. Laura pasidžiaugė, kad jos pateko į archyvą būtent dabar. Markesa jį vertė aukštyn kojomis. Po to, kai ji baigs savo darbą, niekas nebegalės nieko surasti. O be to, visada buvo rizikos, kad ji padegs visus rūmus. Markesa buvo tokia išsiblaškiusi, kad galėjo palikti smilkstančią cigaretę pilname senų popierių rūsyje.

Kitą rytą Markesa pasveikino jas prie durų nusiteikusi kur kas geriau. Ji pasiūlė kavos ir atrodė norinti paplepėti, ypač su Frančeska, tarsi tai būtų draugiškas vizitas. Frančeska linko suteikti jai šį malonumą, bet Laura pasakė, kad joms tikrai reikia dirbti prie Kiriako ataskaitų knygų. Markesa, truputėlį nusiminusi, palydėjo jas žemyn į rūsį.

Besimaudama savo baltas pirštines, ji griežtu žvilgsniu stebėjo merginas. „Dabar pasakykit man, – prabilo ji, – ko jūs ieškote? Koks jūsų paieškos objektas?"

Jos atsivertė ataskaitų knygą toje vietoje, kur Laura buvo palikusi praėjusį vakarą, puslapyje, žyminčiame 1600 metų pradžią. Šių metų pabaigoje, o gal 1601 metų pavasarį – niekas tiksliai nežinojo, – Karavadžas paliko Del Montės rūmus ir apsigyveno rezidencijoje su Kiriaku Matei. Išsiskyrimas su Del Monte buvo draugiškas. Karavadžas su juo keletą kartų vėl sutiko ir pasikliovė juo pakliuvęs į bėdą dėl teisėsaugos.

Kiriako namuose, kaip ir pas Del Montę, Karavadžas gyveno rūmų ketvirtajame aukšte. Jis turėjo nuosavą kambarį, pakankamai didelį naudotis juo kaip studija, užuot dalijęsis ankštu butu su kitais tarnais. Dailininko gyvenimo sąlygos labai pagerėjo. Jis gyveno globojamas galingo ir turtingo patrono, gavo nemokamą kambarį ir maitinimą, o Kiriakas mokėdavo jam už paveikslus to meto kainomis. Be to, Karavadžas galėjo tapyti kitiems, ne tik Kiriakui. Tuo metu jo honorarai buvo didžiausi iš visų dailininkų Romoje. Po dviejų sėkmingų viešųjų užsakymų Tautos Švč. Marijos ir Šv. Prancūzijos Liudviko bažnyčiose jo darbai turėjo didžiulę paklausą. Dailininkui buvo dvidešimt aštuoneri ir apie jį kalbėjo visa Roma.

Frančeska su Laura skaitė toliau 1600 metų įrašus, bet nerado nieko, susijusio su Karavadžu. Laura akimirkai susijaudino suradusi paminėtą „Mich'Angelo pittore". Bet tai buvo darbas sodui ir tik už dešimt skudų. Karavadžas buvo vertas didesnių sumų.

Lėtai ir atidžiai jos skaitė 1601 metų įrašus, bet vėl nieko nerado. Nekilo abejonių, kad tuo metu Karavadžas gyveno Kiriako rūmuose. Jos abi jau ėmė susitaikyti, nors apie tai nepasakė viena kitai, su išaugusia tikimybe neberasti daugiau nieko reikšmingesnio, nei jau buvo suradusios.

Frančeska pašoko iš savo kėdės, kai išgirdo Lauros tylų, susijaudinusį šūktelėjimą: „Ecco!"

Tai buvo 1602 metų sausio 7-oji. Kiriakas aiškiai, tvirta ranka užrašė vardą, „Michel Angelo da Caravaggio pittore". 150 skudų užmokestis už paveikslą – ir štai čia jos sunkiai šifravo Kiriako rašyseną. Buvo panašu į „už paveikslą N. S.", toliau du nesuprantami žodžiai. Vienas iš jų atrodė prasidedantis raide „p", – gal tai galėtų būti „padrone", reiškiantis meistrą arba šeimininką? „N. S" tikriausiai reiškia „Nostro Signore", įprasta užuomina į Kristų.

Markesa, kurios dėmesį patraukė jų susijaudinimas, smalsiai žvelgė į šias.

– Suradote ką nors įdomaus? – paklausė ji.

– Galbūt, – atsakė Frančeska, – bet čia yra keli žodžiai, kurių mes nesuprantame.

Kiekviena kiek įmanoma tiksliau nurašė žodžius į savo sąsiuvinius, pamėgdžiodamos Kiriako rašyseną tuose žodžiuose, kurių negalėjo iššifruoti. Įrašas apie įmoką Karavadžui buvo keturių eilučių ilgio, jo tikriausiai niekas kitas nėra matęs nuo tos akimirkos, kai Kiriakas tai užrašė beveik prieš keturis šimtus metų. Beveik neabejotina, kad minimas paveikslas žinomas kaip „Vakarienė Emause", kurį Baljonė buvo matęs Kiriako rūmuose. Dabar jis kabo Londone, Nacionalinėje galerijoje.

Po dviejų puslapių – jos užtruko pusvalandį jiems įveikti – merginos rado dar vieną įmoką Karavadžui. Data – 1602 metų birželio 26-oji. Kiriakas sumokėjo dailininkui šešiasdešimt skudų, bet šįkart nenurodė už ką. Ar galėjo mokėti už „Šv. Joną"? Šešiasdešimt skudų atrodė kiek per maža suma Karavadžui, tačiau šis paveikslas, šiaip ar taip, vaizdavo tik vieną figūrą.

Jos dirbo greitai, paviršutiniškai skaitydamos įrašus, retkarčiais apsikeisdamos žvilgsniais. Dabar jos tikrai žinojo, kad Kiriakas buvo stropus buhalteris ir jos suras kitas išmokas Karavadžui. Čia buvo visų meno istorikų gralio taurė,

paslaptingiausias praeities momentas, galintis priartinti prie meno kūrinio sukūrimo.

Kitą kartą mokėta 1603 metų pradžioje, sausio 2 dieną. Ir dabar jos iš karto suprato, kurį paveikslą Kiriakas nusipirko. Šimtas dvidešimt penki skudai „už paveikslą su rėmais Kristaus suėmimas sode".

„*La presa di Cristo*", - sušnibždėjo Frančeska. „Kristaus suėmimas", paveikslas, kuriuo kliedėjo Robertas Longis ir kuris buvo dingęs pastaruosius du šimtmečius.

Trys įrašai apie užmokestį, o Baljonė rašė, kad Kiriakas turėjo tris Karavadžo paveikslus. Ir tikriausiai Kiriakas buvo nusipirkęs jų dar daugiau. Baljonė teigė, kad Kiriakas turėjo paveikslą „Šv. Tomas netikintysis" - dabar esantį Potsdamo „Bildergalerie", Vokietijoje, - bet jos nesurado jokių jo paminėjimų jokiuose inventoriaus aprašuose. Merginos skubėjo toliau. Po kelių puslapių jos vėl pamatė Karavadžo pavardę, dvidešimt penkių skudų užmokestis. Maža suma, atsižvelgiant į kitus užmokesčius, ir truputį gluminanti. Kiriakas vėl nepatikslino, už ką sumokėjo Karavadžui.

Tuo metu buvo ankstyva popietė. Jos dirbo be kavos pertraukos ir be pietų, bet nė viena nesijuto išalkusi. Merginos skaitė kitų metų - 1604 - išlaidas, tikėdamos rasti daugiau, bet viltis nebuvo labai didelė. Tais metais Karavadžas paliko Kiriako Matei rūmus. Jos sugrįžo prie pirmojo užmokesčio ir lėtai dar kartą patikrino įrašus, norėdamos įsitikinti, kad nepraleido nieko apie „Šv. Joną".

Laura nesijautė labai patenkinta. Ji buvo susirūpinusi, kad nerado aiškių „Šv. Jono" paminėjimų. Mergina pasakė Frančeskai mananti, kad Korilis nebus patenkintas.

Frančeska per daug nesirūpino dėl Korilio. Jos surado pakankamai daug medžiagos, kad nepaprastai sujaudintų Karavadžo mokslininkų - tų, kurie serga „Karavadžo liga", -

pasaulį. O šešiasdešimties skudų užmokestis, neminint už kokį paveikslą, greičiausiai sumokėtas už „Šv. Joną".

Beveik nesinorėjo išeiti iš tokio archyvo, kur atradimai kaip paslėpti lobiai laukė atradėjų. Bet jau buvo beveik keturios valandos po pietų ir jos nusprendė sugrįžti į Romą su ta informacija, kurią jau turėjo. Merginos galėtų sugrįžti čia, jeigu tik įtikintų Markesą, o Frančeska jautė, kad senutei ji patiko. Markesos pasitikėjimas jomis, atrodo, sustiprėjo. Tą dieną daugiausia laiko ji praleido antrame aukšte, matyt, jausdama, kad nėra būtina jas tikrinti.

Jos jau ketino eiti, kai Frančeska, laikydama Kiriako ataskaitų knygą, stabtelėjo.

– Manau, turime ją paslėpti, – tarė ji Laurai. – Čia yra trys šimtai kitų tokio pat dydžio knygų. Jeigu Markesa pakeis numerį, mums reikės vėl jos ieškoti ištisas valandas.

Markesa ant stalo, dėžių ir ant grindų buvo sukrovusi keletą krūvų knygų – tai buvo jau užbaigtas jos darbas. Frančeska pakišo knygą po viena iš jų. Markesa dirbo archyve kelerius metus, bet buvo nedaug tepažengusi. Mergina vylėsi, kad yra nemaža tikimybė, jog šios krūvos išliks nepaliestos iki joms su Laura sugrįžtant.

11

JOS SUGRĮŽO ATGAL Į ROMĄ APIE VIDURNAKTĮ. PAKELIUI NAMO merginos svarstė, ką turėtų daryti su atskleistais duomenimis. Žinoma, rytojaus rytą jos paskambins Koriliui. Frančeska pasiūlė pasikalbėti su Mauricijum Kalvesiu, profesoriumi iš universiteto. Jis ilgai vadovavo Meno istorijos katedrai ir tuo metu buvo bebaigiąs knygą apie Karavadžą. Frančeska pamanė, kad jis norėtų turėti tuos įrašus apie užmokesčius Karavadžui ir jų datas.

Frančeskos mintys vis dar sukosi apie užmokestį už „Kristaus suėmimą". Ji prisiminė, kaip sėdėdama Hertzianos bibliotekoje, prieš pat važiuojant į Rekanatį, skaitė meno žurnale *Paragone* trumpą, vos trijų puslapių ilgio Roberto Longio straipsnį. Šis patraukė jos dėmesį tuo, kad čia Longis komentavo Gerdos Panofsky-Siorgel tyrinėjimus Matei archyve.

Frančeska aiškiai prisiminė straipsnį, iš dalies dėl paniekos, su kuria Longis rašė apie vokiečių mokslininkę. Amžius nesušvelnino jo kandaus būdo. Jis buvo suirzęs dėl to, kad Panofsky-Siorgel gavo leidimą į archyvą, kur, jis rašo, „seniai užkirstas kelias Italijos mokslininkams". Akivaizdu, kad jį dar labiau erzino tai, kad ji buvo moteris. Longis vis vadino ją „miela ponia" ir „įžymia moterimi", nors buvo

aišku, kad taip nemanė. Visų blogiausia tai, kaip galima numanyti iš Longio straipsnio, kad Panofsky-Siorgel neturėjo supratimo, ko ieškoti, ir galutinai įrodė savo nemokšiškumą nė nebandydama suprasti to, ką buvo atradusi.

Frančeska prisiminė, kad Longis padarė iš dalies įdomią išvadą iš vieno dokumento, kurį atrado Panofsky-Siorgel Matei archyve. Dokumentas buvo datuotas 1802 metų vasario 1 diena ir jame užfiksuotas šešių Matei paveikslų pardavimas škotui, vardu Viljamas Hamiltonas Nisbetas. Pirmas paveikslas sąraše vadinosi „Kristaus įkalinimas", priskirtas kažkokiam „Gherardo della Notte" - Nakties Gerardui. Longis atpažino šį vardą kaip pravardę olandų dailininko Gerardo van Hontorsto, atvykusio į Romą 1612 metais, praėjus dvejiems metams po Karavadžo mirties. Hontorstas gyveno Romoje aštuonerius metus ir užsidirbo pragyvenimui imituodamas stilių - tamsios scenos, apšviestos vienintelės šviesos, - išgarsinusį Karavadžą.

Longiui priskirti šį paveikslą Hontorstui pasirodė juokinga. Pirmiausia mokslininkas nežinojo nė vieno Hontorsto paveikslo šia tema, o jis turėjo nepaprastą, enciklopedinę atmintį menui. Tačiau Karavadžas, rašė jis, kaip tik buvo nutapęs tokį paveikslą Kiriakui Matei. Longis niekada nėra mątęs originalo - paveikslas, kaip jis aiškino, buvo seniai dingęs. Tačiau mokslininkas pažinojo jį beveik taip gerai, tarsi būtų matęs. Longis buvo perskaitęs detalų paveikslo aprašymą, parašytą 1672 metais menotyrininko Pietro Belorio. Aprašymas toks aiškus, toks tikslus, „kad leistų man atpažinti paveikslą iš pirmo žvilgsnio, jei tik likimas netikėtai suteiktų tokią galimybę".

Pietras Beloris matė Karavadžo originalą - daugiau nei prieš tris šimtus metų - Matei rūmuose. „Judas, pabučiavęs Viešpatį, laiko uždėjęs ranką ant jo peties, - rašė Beloris, - o apsišarvavęs kareivis tiesia savo geležimi dengtą ranką prie

Viešpaties, stovinčio kantriai ir nuolankiai su ant krūtinės sukryžiuotomis rankomis; už jo matyti šv. Jonas, bėgantis šalin ištiesęs rankas." Beloris kritikavo Karavadžą už jo „perdėtą natūralizmą", bet jį žavėjo realistiški šio paveikslo bruožai. „Karavadžas netgi pavaizdavo rūdis ant kareivio šarvų, jo galvą šalmas dengė taip, kad buvo matomi tik jo kontūrai; už jo – pakeltas žibintas ir galima įžiūrėti kitas dvi ginkluotų vyrų galvas."

Longis skaitė šį aprašymą, kai dar buvo vaikas, ir nuo to laiko šis ryškus vaizdas giliai įstrigo jo atmintyje. Jis buvo aptikęs paveikslo kopiją – ją įvertinęs kaip „silpną ir bedvasę", – antikvaro pirklio Taso parduotuvėje Londone, Bromptono kelyje. Tai atsitiko 1930 metais, kai Longiui buvo keturiasdešimt. Nuo to laiko jis aptiko keletą kitų kopijų, bet net geriausia iš jų neturėjo tokios kibirkšties ir gyvybės, kurią jis žinojo pamatysiąs, kai galop aptiks originalą. Tuo metu mokslininkas tikėjosi, kad paveikslas atsiras jam gyvam esant.

Frančeska įsivaizdavo Longį, skaitantį Gerdos Panofsky-Siorgel straipsnį. Jis buvo parašęs ją kritikuojantį straipsnį 1969-aisiais, kai jam buvo septyniasdešimt devyneri. Mokslininkas mirė kitais metais. Sprendžiant iš visko, ką Frančeska apie jį buvo girdėjusi, šis nepaprastai nemalonus žmogus linko į pavydą ir pagiežingus komentarus apie kolegas. Tačiau buvo nuostabus mokslininkas. Savo paskutiniais metais, mąstė Frančeska, tikriausiai prarado viltį surasti Karavadžo paveikslo originalą. Ir tuomet atsitiktinai perskaitė tą vienintelę eilutę apie Hontorsto paveikslą, parduotą kažkokiam škotui. Jo pulsas tikriausiai padažnėjo. Ar nėra įmanoma, spėliojo Longis savo Panofsky-Siorgel kritikoje, kad paveikslas buvo priskirtas ne tam autoriui? O tas škotas, Hamiltonas Nisbetas, iš tikrųjų buvo įsigijęs dingusį Karavadžo paveikslą? Tuo atveju, spėjo Longis, autentiškas

„Kristaus suėmimas" gali būti kur nors Britanijos salyne, galbūt vis dar to nežinančių Hamiltono Nisbeto palikuonių nuosavybėje, arba tikriausiai kabo nežinia kur, mažos parapijos bažnyčioje.

Frančeskai ši Longio padaryta išvada tobulai apibūdino jį, kaip genialų meno istoriką. Pasinaudodamas mažiausia užuomina - viena eilute iš dviejų šimtų metų senumo dokumento, - jis užčiuopė, nepasikeldamas nuo savo kėdės, dingusio Karavadžo paveikslo paslaptį.

Arba taip tik atrodė. Nuo to laiko, kai Longis parašė šį trumpą straipsnį, praėjo dvidešimt metų, bet niekas paveikslo dar nerado. Gali būti, galvojo Frančeska, kad Longis klydo, kad Hamiltonas Nisbetas nusipirko kokį nors kitą paveikslą, ne Karavadžo. Bet akivaizdu, kad Longis taip nemanė. Ir, žinoma, jis apkaltino Panofsky-Siorgel dėl to, kad ši nepadarė tokios pat išvados.

Kitą rytą Romoje Laura paskambino Koriliui ir pranešė jam, kad joms pasisekė kai ką surasti Rekanatyje.

- *Lauretta cara!* - sušuko jis į telefono ragelį, - klok man viską.

Laura pranešė apie užmokesčius Karavadžui. Korilis norėjo tą patį vakarą surengti susitikimą savo bute, jos galėtų informuoti apie savo atradimus Rozaliją Varoli, meno istorikę, dirbančią projekte.

Frančeska namuose pasiruošė skambinti profesoriui Kalvesiui į jo kabinetą Romos universitete. Tačiau ji drovėjosi. Jis buvo garsus ir plačiai publikuojamas mokslininkas, jį gerbė ir jo bijojo, kaip visų žmonių, kurie turi įtaką ir valdžią. Su studentais profesorius elgėsi abejingai, ir šis ledas atgrasindavo į jį kreiptis. Jis buvo Frančeskos disertacijos

vadovas - bent jau teoriškai. Mergina buvo sutikusi jį akis į akį vos kelis kartus, visada trumpai ir kitų draugijoje. Kartą jai teko ieškoti vadovo dėl savo paskutinio kurso disertacijos temos patvirtinimo. Jaunesnysis profesorius palydėjo ją į Kalvesio kabinetą, kur Frančeska užsikirsdama išlemeno kelis žodžius iš baimės spurdančia širdimi. Kalvesis pritarė jos projektui atsainiai linkteldamas galva. Vėliau, kai juodu prasilenkė koridoriuje ir Frančeska nusišypsojo jam, šio žvilgsnis išdavė, kad jis nelabai ją prisimena.

Frančeska surepetavo trumpą ataskaitą apie Rekanačio duomenis, kelis kartus giliai įkvėpė ir surinko numerį. Telefonas jo kabinete skambėjo dvi minutes, bet niekas neatsiliepė. Ji susirado jo namų numerį, paskambino vėl ir šįkart įsijungė autoatsakiklis. Bet tik pradėjusią kalbėti ją nutraukė serija pyptelėjimų. Arba įrenginys buvo pilnas, arba sugedęs. Tą popietę ji pabandė dar kartą, tačiau vėl bergždžiai.

Vėliau tą dieną prie bibliotekos Venecijos aikštėje ji susitiko su Laura. Ši pasiūlė patikrinti kainas, kuriomis Karavadžas parduodavo kitus paveikslus, ar jos atitinka Kiriako apmokėjimus. Jos peržvelgė sutartį, kurią Karavadžas buvo pasirašęs 1600 metų rugsėjo 24 dieną - sutartį, atrastą Deniso Mahono Valstybiniame archyve, - pagal kurią dailininkas sutinka nutapyti du paveikslus turtingam Vatikano pareigūnui Tautos Švč. Marijos bažnyčios koplytėlėje. Globėjas, toks Tiberijus Kerasis, kėlė sąlygas nutapyti „Šv. Petro kankinystę" ir „Pauliaus atsivertimą". Pagal sutartį Karavadžas turėjo šiuos paveikslus baigti per aštuonis mėnesius, už 400 skudų užmokestį. Kiekvieno dydis turi būti apie septynias pėdas aukščio ir penkias su puse pločio.

Tai, atrodo, atitinka 125 skudų, Kiriako sumokėtų už „Kristaus suėmimą" ir 150 skudų už „Vakarienę Emause". Paveikslo kaina dažnai priklausė nuo jo dydžio, o abu pa-

veikslai, priklausę Matei, maždaug šešių ir keturių pėdų dydžio, buvo mažesni nei Tautos Švč. Marijos bažnyčioje.

„Šv. Jonas“, kurį turėjo Kiriakas, buvo mažiausias iš trijų, ir jis vaizdavo vieną figūrą. Frančeskai ir Laurai atrodė teisinga daryti išvadą, kad Kiriako šešiasdešimties skudų užmokestis galėjo būti už netipišką darbą – „Šv. Joną“. Tikriausiai netgi kitas dvidešimt penkių skudų užmokestis taip pat buvo už šį paveikslą.

12

KORILIS SUTIKO FRANČESKĄ SU LAURA PRIE SAVO BUTO DURŲ FRAkasinio gatvėje išskėstomis rankomis ir su plačia šypsena.

– Mano mielosios mergaitės! – sušuko jis, – jūs suradote man kažką svarbaus! Noriu viską apie tai išgirsti.

Korilio buto svetainė dabar buvo tapusi biblioteka, skirta Karavadžui. Visur gulėjo knygos ir straipsniai apie dailininką. Korilio cigarų dūmai jau tirštai tvyrojo ore. Ir meno istorikė Rozalija Varoli, ir restauratorė Paola Sanuči – abi laukė pranešimo iš Rekanačio.

Korilis norėjo sužinoti visas detales apie archyvą ir Markesą. Frančeska su Laura pasikeisdamos pasakojo jam, o jis juokėsi, plojo rankomis ir patenkintas keikėsi. Rozalija Varoli iš karto suprato užmokesčių ir datų svarbą. Ji pasakė, kad šie duomenys sukels didžiulį sąmyšį meno pasaulyje. Daugelį metų mokslininkai diskutuodavo ir nesutardavo dėl tikslių Karavadžo ankstyvųjų paveikslų datų, o dabar jie turi nenuginčijamų įrodymų mažiausiai dėl dviejų iš jų: „Kristaus suėmimo" ir „Vakarienės Emause".

Korilis vis dėlto šiek tiek sunerimo.

– Vadinasi, – paklausė jis, – ten nebuvo jokio konkretaus užmokesčio už „Šv. Joną"?

– Mes nieko neradome Kiriako ataskaitų knygoje, – atsakė Laura.

– Ar jūs tikros? – paklausė Korilis. – Ar jūs negalėjote to praleisti?

– Na, tai įmanoma, bet aš nemanau, kad praleidome. Mes ieškojome atidžiai.

– Bet tame rūsyje su tokiu siaubingu apšvietimu! Be to, buvote ten taip trumpai!

– Mes turime ten sugrįžti. Ten yra daugybė kitų dalykų patikrinti, bet mes norėjome kuo greičiau jums parodyti, ką radome.

– Žinoma, žinoma! – sušuko Korilis. – Atlikote darbą puikiai, bet mes turime dar kartą patikrinti, kad neliktų abejonių.

Jie apsvarstė tuos du šešiasdešimties ir dvidešimt penkių skudų užmokesčius, kuriuos Kiriakas sumokėjo Karavadžui nenurodydamas priežasties. Rozalija Varoli manė, kad viena iš sumų – dvidešimt penki skudai – galėtų būti už „Šv. Joną", o šešiasdešimt skudų už kitą nežinomą paveikslą, galbūt už „Šv. Tomą netikintįjį". Korilis pripažino šią galimybę. Gaila, kad istorija negali būti tikslesnė. Jis labiau norėtų turėti aiškius „Šv. Jono" paminėjimus.

Bet Korilis nusivylė tik truputį ir greitai atsigavo. Atradimai Rekanačio archyve, jis suprato, tapo pačiais svarbiausiais aspektais jo vadovaujamame „Šv. Jono" projekte. „*Una colpa tremenda!* – sušuko jis vakaro pabaigoje, spinduliuodamas dviem jaunoms moterims. – Aš nesitikėjau, kad jūs surasite ką nors įdomaus."

Ir tuomet Korilis pridūrė: „Žinoma, mes turime tai laikyti visiškoje paslaptyje. Niekas kitas neturi žinoti apie tai iki parodos. Tai bus kaip netikėtas atradimas!"

Frančeska su Laura abi tą akimirką pagalvojo apie profesorių Kalvesį. Jos dar nebuvo su šiuo kalbėjusios ir nė neuž-

siminė, kad būtent tuo metu stengėsi susisiekti su profesoriumi.

Palikusios Korilio apartamentus tą vakarą, jos sprendė dilemą.

- Aš vis dar manau, kad mes turime pasakyti Kalvesiui, - tarė Frančeska.

- Korilis pašėls, jei tai sužinos, - atsakė Laura.

- Bet Kalvesis yra mūsų profesorius, mes jam dėkingos. Jis rašo knygą apie Karavadžą, jam reikia šios informacijos. Korilis supras, kad mes vykdėme pareigą, - Frančeska trumpam nutilo ir tada pridūrė:

- Nemanau, kad Korilis labai supyks.

- O aš manau, kad supyks.

13

FRANČESKA DAR KARTĄ PABANDĖ SUSISIEKTI SU KALVESIU. JI PAskambino į jo namus ir šį kartą autoatsakiklis veikė. Mergina kalbėjo stengdamasi perduoti žinią trumpai. Tuo momentu, kai ji ištarė Karavadžo pavardę ryšium su Rekanačio mokėjimais, ji išgirdo, kaip kitame gale Kalvesis pakėlė telefono ragelį ir perklausė:

– Mokėjimai Karavadžui? – paklausė jis.

– Taip, – atsakė Frančeska. – Pamaniau, jūs norėtumėt žinoti.

– Prašom pasakyti, kas jūs? – paklausė jos Kalvesis.

Frančeska paaiškino esanti viena iš jo baigiančiųjų studenčių.

– Ak taip, Frančeska! Žinoma, – atsakė Kalvesis. – Žinoma, aš noriu žinoti apie tai. Jūs turite ateiti kuo greičiau. Gal šį vakarą?

Frančeska su Laura susitiko „Campo dei Fiori" likus pusvalandžiui iki susitikimo su Kalvesiu. Jis gyveno šalia, senoje siauroje Petinare gatvėje, kuri pamena dar Romos imperijos laikus. Jos abi jaudinosi dėl susitikimo su profesoriumi. Raminosi valgydamos *gelato* ir repetuodamos savo pristatymą.

Prie durų Kalvesis pasveikino jas trumpu šypsniu ir pavadino abi vardais. Jis buvo įkopęs į septintą dešimtmetį, baltais, tvarkingai kirptais plaukais, apsirengęs megztiniu ir velvetinėmis kelnėmis. Universitete jis visada rengdavosi griežto stiliaus tvido kostiumu ir atrodė rūstus, susimąstęs. Bet dabar, prie savo namų durų, Frančeskai jis atrodė ramus, netgi kiek susidrovėjęs.

Jis nusivedė merginas į savo butą. Pasiūlė pasikalbėti bibliotekoje. Jos sekė paskui jį pro eilę erdvių ir gerai įrengtų kambarių su prislopintomis šviesomis, rytietiškais kilimais ir meno gausa, kur beveik viską sudarė šiuolaikiniai paveikslai ir skulptūros. Profesorius pasakė gyvenantis šiame bute su žmona daugiau nei trisdešimt metų. Biblioteka buvo didelė: dviejų aukštų, su moderniais mediniais laiptais, kylančiais į mezoniną. Lentynos nuo grindų iki lubų buvo dailiai sutvarkytos - dešimčių tūkstančių knygų ir žurnalų, profesoriaus sukauptų per savo ilgą meno istoriko karjerą, kolekcija.

Kalvesis nebuvo įpratęs plepėti, todėl atrodė abejingas. O Frančeska, apimta nerimo, kalbėdavo nesustodama, komentavo jo meno kolekciją, biblioteką - kvailai, vėliau ji pagalvojo, tarsi plepėtų kokteilių vakarėlyje, tarsi vaidintų, kaip kartą jos vaikinas ją buvo apkaltinęs, kvailą blondinę, nors ji nebuvo nei kvaila, nei blondinė. Laura laikėsi pagarbaus tylėjimo taktikos.

Bibliotekoje Kalvesis atsisėdo į plačią odinę kėdę ir nurodė sofą dviem jaunoms moterims. Jis sukryžiavo rankas ir krenkštelėjo. Tuo momentu Frančeska suprato - ji negalėjo pasakyti, kas tiksliai ją privertė tai suprasti, - kad Kalvesis nebuvo sąmoningai abejingas, greičiau drovus. Tikriausiai tai suprato iš to, kaip jis nusikrenkštė, arba iš jo žvilgsnio, kuris niekada visiškai nesusitiko su josios. Ją akimirksnį pribloškė mintis, kad toks svarbus, daug pasiekęs žmogus iš tiesų gali būti drovus.

Jos pradėjo trumpu pasakojimu apie Korilio projektą „Šv. Jonas" ir kaip jis nuvedęs jas į Rekanačio archyvą. Jis klausėsi atidžiai, kartais linktelėdamas, o kai jos apibūdino ataskaitų knygas, Frančeska pastebėjo, kaip jo susidomėjimas sustiprėjo. Profesorius nė karto nepertraukė, tačiau sėdėjo pasilenkęs kėdėje. Jos išsiėmė savo užrašus parodyti jam įrašus, kuriuos turėjo nusirašiusios, ir jis paėmęs į rankas atidžiai juos studijavo.

- Tai, - ištarė jis lėtai, - yra labai svarbus atradimas. Tai sudės viską apie šiuos Karavadžo metus į vietas. Dabar mes turime nenuginčijamą chronologiją.

Kai jis kalbėjo apie įrašų ir datų svarbą, atsistojo ir ėmė žingsniuoti, dar labiau nukaisdamas ir susijaudindamas, nei kada nors Frančeska matė. Mergina pamanė, kad jis yra Karavadžo ligos gniaužtuose. Ji su Laura linksmos plačiai šypsojosi, padariusios savo profesorių tokį laimingą.

Kalvesis joms pasakė, kad yra priėjęs finalinę savo knygos apie Karavadžą, pavadintos „Karavadžo tikrovė", skilčių koregavimo stadiją. Jau per vėlu įterpti šią informaciją į teksto visumą, bet jis norėtų paminėti ją įžangoje. Žinoma, atiduotų visą atradimų garbę joms.

Po to profesorius pasakė, kad jos turi publikuoti šiuos atradimus apie užmokesčius ir jų datas patikimame žurnale, tokiame kaip *Storia dell'Arte,* kiek įmanoma greičiau.

Laura išlemeno:

- Na, Korilis prašė mūsų laikyti tai paslaptyje iki „Šv. Jono" parodos.

Kalvesis papurtė galvą.

- Jeigu kiti žino apie tai, vadinasi, bus kalbų, gandų. Tai neišvengiama. Jei jau jūs atradote kažką panašaus, tylėti nebeįmanoma. Kas nors kitas gali publikuoti tai pirmas ir prisiimti garbę sau. Taip man buvo nutikę anksčiau.

Jos priešinosi, bet neilgai. Kalvesis įtikino jas, kad tai ne tik jų pačių, bet ir meno istorijos labui.

- Korilis neturėtų jūsų prašyti tokių dalykų. Jam per daug svarbu išlaikyti atradimus savo paties tikslams.

Susitikimo pabaigoje Kalvesis padėjo joms nuspręsti, kaip elgtis toliau. Jos pirmiausia publikuos informaciją mėnesiniame meno žurnale *Art e Dossier,* trumpą straipsnį, susijusį tik su dviem nurodytais paveikslais: „Kristaus suėmimas" ir „Vakarienė Emause". Jos neminės „Šv. Jono", svarbiausio Korilio intereso. Po parodos jos tęs darbą prie ilgesnio, daug nuodugnesnio straipsnio *Storia dell' Arte* žurnalui, išleidžiamam tik keturis kartus per metus.

Kalvesis nuėjo su jomis iki durų ir dar kartą šiltai pasveikino. Jos pažadėjo palaikyti ryšį su juo ir informuoti, jei pavyktų atrasti ką nors nauja, kai sugrįš į Rekanačio archyvą.

Jos paliko Kalvesio butą ir nuėjo kartu žemyn Petinare gatve Tibro upės link, prie Sisto tilto. Romą gaubė sutemos. Viršum galvų, aukštai danguje, pavasarinės kregždės suko piruetus, o paskutiniai saulės spinduliai maudė miesto bažnyčių kupolus auksinėje šviesoje. Abi merginos buvo sujaudintos Kalvesio reakcijos. Mažame ir uždarame meno istorikų pasaulyje jos tikrai buvo kažką nuveikusios. Nė viena iš jų nenorėjo papasakoti Koriliui to, apie ką jos kalbėjosi su profesoriumi Kalvesiu. Jos atidės šį prisipažinimą iki tol, kol tai bus visiškai neišvengiama.

14

FRANČESKA ATVYKO PRIE DORIJOS PAMFILI RŪMŲ VĖLYVO BALANDŽIO pirmadienio rytą, dieną, kai paveikslų galerija buvo uždaryta lankytojams. Tą dieną Korilis buvo sutaręs atlikti Dorijos „Šv. Jono" paveikslo techninį tyrimą ir norėjo, kad dalyvautų visi jo darbuotojai. Prieš dvi savaites jis numatė ištirti Kapitolijaus paveikslą, manomą Karavadžo originalą. Frančeska su Laura buvo Rekanatyje ir praleido šį įvykį. Frančeska dėl to nesirūpino. Jai meno istorijos mokslinis požiūris - dažų analizė ir rentgeno spinduliai - nebuvo labai įdomus.

Tuo metu, kai ji įėjo vidun, Dorijos paveikslas buvo jau nukabintas nuo jam įprastos vietos galerijoje ir perkeltas ant stalo dideliame kambaryje šalia pagrindinės galerijos. Langai kambaryje buvo užvertomis langinėmis, kampuose šešėliai. Silpna šviesa sklido nuo sietyno virš galvos. Techniniai darbuotojai iš Nacionalinio optikos instituto baltais laboratoriniais chalatais atsinešė įvairios įrangos, įskaitant nešiojamą rentgeno aparatą ir rankinės videokameros dydžio prietaisą, kuriuo galima skenuoti paveikslą infraraudonąja šviesa. Aplink stalą jie pastatė galingas lempas ant nešiojamųjų metalinių pakylų. Apskritai scena atrodė kaip laikina operacinė.

Korilis, šia proga apsirengęs švarku ir pasirišęs kaklaraištį, guviai vaikštinėjo nutaisęs autoritetingą veido išraišką, rūkydamas savo mažus cigarus ir stebėdamas techninius darbuotojus, ruošiančius įrangą, be perstojo komentavo ir laidė pastabas. Paola Sanuči, Koriliui dirbanti restauratorė, nuo metalinės pakylos tyrinėjo paveikslą pro didelį didinamąjį stiklą. Korilis kartkartėmis sustodavo pro jį paspoksoti. Kadangi stebėjo Kapitolijaus paveikslo tyrimą, jis buvo išmokęs pakankamai mokslinio žargono, kad galėtų kalbėti kaip ekspertas, nors be tikrų ekspertų, techninių darbuotojų, būtų pražuvęs.

Dorijos paveikslas buvo išimtas iš rėmų. Jis gulėjo ant švelnaus balto audeklo, patiesto ant stalo. Frančeskai jis buvo panašus į pasenusią, gyvą būtybę prieš mirtį. Žvelgiant šiuo kampu, dažų paviršius nežvilgėjo, atrodė susidėvėjęs ir margas. Paveikslo tvirtinimo kraštus, kur grubi, neapdažyta drobė buvo prikalta prie tvirto medinio porėmio, slėpė tamsaus medžio atraižos, aiškiai pritvirtintos prieš daugelį metų, kad standžiai laikytų drobę rėmuose. Autentiška drobė, Karavadžo ar ne, buvo beveik keturių šimtų metų senumo ir pati medžiaga vos matoma, net iš paveikslo nugarinės pusės. Dėl amžiaus ir svorio ji būtų susmukusi ant porėmio ir deformavusi paveikslo paviršių. Siekiant to išvengti, prie originalo nugaros priklijuota kita, naujesnė drobė - procesas vadinamas dubliavimu - restauruojant prieš trisdešimt metų.

Iš arčiau Frančeska matė laiko padarytus pažeidimus. Visame paveikslo paviršiuje buvo iškritę daugybė mažyčių kaip smeigtuko dūriai dažų dalelių - Paola Sanuči juos vadino „puntitura", - nematomų iš įprastos stebėjimo distancijos. Šios dalelės buvo nukritusios beveik taisyklingais intervalais, susikirtimuose, kur drobės siūlai, apmatai ir ataudai, kirtosi formuodami mažus mazgelius. Drobė buvo

pigi, pagaminta iš prastos kokybės kanapių pluošto ir išausta nerūpestingai. Karavadžas naudojo tik tokią drobę. Kartą jis nutapė paveikslą ant paklodės. Kitą kartą, palikęs Matei rūmus ir gyvendamas vienas mažame name netoli Skrofos gatvės, jis užtiesė pusiau baigtą drobę ant virtuvės stalo ir pietavo ant kitos jos dalies. Ankstesnis Kapitolijaus „Šv. Jono" tyrimas parodė, kad paveikslas daug geriau išlikęs nei Dorijos, daugiausia dėl to, kad Kapitolijaus drobė buvo geresnės kokybės, daug standžiau išausta iš lininių vienodo skersmens siūlų.

Techninis tyrimas truko ištisą dieną, ir Frančeska su Laura ilgai neturėjo, ką daryti, tik stebėti. Nešiojamasis rentgeno aparatas galėjo apimti tik mažą paveikslo dalį, o techniniai darbuotojai, norėdami gauti visą paveikslo vaizdą, turėjo keisti jo padėtį iš viso šešiolika kartų. Frančeska tai įeidavo, tai išeidavo iš kambario ir stengėsi sugalvoti pasiteisinimą, ketindama šią popietę anksti išeiti.

Korilis ypač troško - galima sakyti, ta mintis jį buvo apsėdusi, - surasti Karavadžo paveiksle įrėžtas linijas. Keletas kitų baroko dailininkų buvo įrėžę tokias linijas kitu šepetėlio galu drėgname paveikslo grunte, ir niekas kitas jų nedarė taip, kaip Karavadžas. Jis iš karto tapydavo esančius priešais jį modelius ir dauguma meno istorikų tikėjo, kad nedarė eskizų. Tuo dailininkas atitolo nuo seniai nustatytų tapybos tradicijų, kurios reikalavo detalių studijų prieš paliečiant teptuku drobę. Įrėžtos linijos, kaip spėjama, buvo kaip orientyras modeliams išdėstyti. Baigtame paveiksle linijos kartais buvo matomos plika akimi, dažniausiai iš tam tikro kampo, šviesai krintant iš šono. Ne kiekviename paveiksle galėjai įžiūrėti šias žymes. Tačiau Karavadžo ekspertams jas rasti buvo tolygu aptikti dailininko parašą.

Prieš dvi savaites Korilis tikėjosi surasti įrėžtas linijas Kapitolijaus paveiksle kaip papildomą įrodymą, kad tai - Ka-

ravadžo originalas. Jis, Paola Sanuči ir techniniai darbuotojai išnagrinėjo kiekvieną paveikslo colį, bet taip ir nerado paliktų ženklų. Tiesa, paveiksle buvo keli menki rumbeliai ties berniuko figūros kraštais, ir kurį laiką Korilis tvirtino, kad jie *galėtų* būti įrėžimų žymės, bet kiti juos interpretavo kaip paprasčiausius teptuko brūkštelėjimus drėgnuose dažuose, kaip plotelius, kur Karavadžas buvo apibrėžęs berniuko kūną tamsiame fone.

Tačiau iš po Kapitolijaus versijos paviršiaus pasirodę skirtingi įrodymai atrodė patvirtinantys paveikslo autentiškumą. Rentgeno spinduliai ir infraraudonųjų spindulių nuotraukos išryškino vaiduoklišką vaizdą - *pentimenti* - tiksliai tame taške, kur susikerta berniuko ranka ir išlenktas avino ragas. Dailininkas pirmiausia buvo nutapęs ranką, o paskui, virš baigtos rankos, - avino ragą. Tai aiškus įrodymas, kad paveikslas autentiškas. Kopijuotojas, sekdamas originalaus paveikslo kontūrais, nesivargintų tapyti rankos, o paskui rago ant jos. Paveikslas infraraudonųjų spindulių šviesoje taip pat atskleidė kitus *pentimenti* raudonų ir baltų drabužių raukšlėse, audiniuose ir lapuose tamsiame fone. Tai buvo klaidingai pradėtos tapyti vietos ir pataisymai, kurių jokiam kopijuotojui nereikėtų atlikti.

Taigi Korilis turėjo pripažinti Kapitolijaus versiją esant autentišką dar nė neatlikus techninio Dorijos versijos tyrimo. Vis dėlto paveikslai buvo stulbinamai panašūs - beveik visi vieno paveikslo kontūrai, uždėti ant kito, atitiko - taigi atrodė būtina ištirti Dorijos paveikslą taip pat išsamiai, kaip ir Kapitolijaus. Tačiau kaip, stebėjosi Korilis, kas nors galėjo nutapyti tokią beveik tobulą kopiją?

Šis klausimas domino ir Frančešką. Ji galvojo apie visas dingusio „Kristaus suėmimo" kopijas, rastas Roberto Longio. Nė viena iš jų neatrodė Longiui pakankamai gera, kad

būtų palaikyta originalu. Vis dėlto Dorijos „Šv. Jonas" jį visiškai apkvailino.

Restauratorė Paola Sanuči pasiūlė atsakymą, remdamasi XVII amžiaus tapybos vadovėlyje aprašyta technika. Kopijuotojas, paaiškino ji, paimdavo didelį popieriaus lapą, pakankamą uždengti originalų paveikslą, ir gerai ištepdavo jį riešutmedžio aliejumi, taip padarydamas jį beveik permatomą. Tada išteptu popieriumi uždengdavo originalą ir nusibrėždavo kontūrus medžio anglimi ar minkštu pieštuku. Kai tik baigdavo juos kopijuoti, švelniai apibarstydavo aliejuotą popierių anglies ar kokiais kitais juodais milteliais ir uždėdavo jį ant naujos drobės, jau padengtos gruntu. Dar kartą apvedžiojęs pažymėtas linijas plunksna, perkeldavo tikslias apybraižas į naują drobę. Tuomet, žinoma, jis turėjo būti talentingas, kad galėtų pakartoti Karavadžo spalvas, pajausti jų intensyvumą ir šviesos žaismą. Tai daug sudėtingesnis uždavinys, nei mechaninis veiksmas – kontūrų kopijavimas.

Matyt, Dorijos paveikslo kopijuotojui reikėjo ne tik įgūdžių, bet ir galimybės laisvai prieiti prie autentiško paveikslo, o tai reiškė gauti Kiriako Matei pritarimą. Frančeska domėjosi, ar Rekanačio archyve galėjo būti kokių nors dokumentų, o galbūt tik įrašų, pasimetusių tarp tūkstančių kitų, leidžiančių pagaminti kopiją. Gali būti, kad Kiriakas Matei buvo pats užsakęs kopiją, kaip dovaną galingam draugui, tokiam kaip kardinolo Savelio tėvas, kuris galėjo susižavėti originalu. Tai dar vienas dalykas, manė Frančeska, kurio reikės ieškoti su Laura grįžus į Rekanatį.

Jau buvo įpusėjusi popietė, kai Frančeska pagaliau sugalvojo priežastį išeiti ir išvyko iš Dorijos Pamfili. Tuo metu techninis darbas ėjo prie pabaigos. Kai kuriems punktams, tokiems kaip cheminė dažų analizė, reikėjo darbo laboratorijoje ir specialios įrangos. Klausimas, ar Karavadžas pats

nukopijavo savo paties paveikslą, liko neatsakytas ir buvo paliktas spėlionėms. Jeigu bus įrodyta, kad dažai tie patys, kaip ir dailininko Kapitolijaus „Šv. Jono" paveiksle, ši hipotezė bus patvirtinta. Bet dabar niekas nebetikėjo, kad Karavadžas lietėsi prie šios drobės ar bent jau ją matė. Jis atliko gal dvi savo paties paveikslų kopijas, ir nė viena nebuvo tokia tiksli ir preciziška, kaip šioji. Atrodė neįtikima, kad jo sugebėjimų ir temperamento dailininkas, turintis daugybę užsakymų, gaištų laiką ir vargtų ties tikslia savo paties darbo kopija.

15

FRANČESKA SU LAURA PRADĖJO PLANUOTI KITĄ KELIONĘ Į REKAnatį. Jos turėjo ilgą sąrašą klausimų, į kuriuos norėjo rasti atsakymus. Merginos paskaičiavo, kad praleis dar keletą dienų archyvo rūsyje. Tai, žinoma, priklausė nuo Markesos gerų norų. Frančeskai teko paskambinti jai ir paprašyti leidimo dar kartą apsilankyti archyve.

Markesa atrodė patenkinta sulaukusi skambučio. Pirmas dvidešimt minučių Frančeska klausinėjo apie jos sveikatą, sodo būklę, dukterėčias ir sūnėnus. Galiausiai priėjo prie archyvo temos. Kaip jai sekasi įvesti naują praeities tvarkymo sistemą? Ji atsakė, kad nelabai, esanti užimta šeimos reikalais. Ar Markesa neprieštarautų, jei Frančeska į archyvą atvyktų dar kartą?

- Ak, ne, jūs galite atvykti ir žvalgytis, - atsakė Markesa. - Pasakykit man, - pridūrė ji, - ko jūs ieškote?

Jos pradėjo kelionę vieną birželio pirmadienio rytą. Laura šį kartą vairavo savo automobilį, ir senutėlis „Fiat Uno" kopė Apeninais tik šiek tiek greičiau nei Frančeskos. Vėlyvą popietę jos užsiregistravo „La Ginestra" viešbutyje, tame pačia-

me kambaryje, kaip ir prieš tai, su dviem mažomis lovomis. Su sąsiuviniais rankose merginos išsirengė į Matei rūmus.

Jauna moteris, kiek per trisdešimt, atidarė duris. Kažkur viduje Frančeska su Laura girdėjo vaikų balsus. Po minutėlės pasirodė Markesa, apsirengusi ilga vasarine suknele; lūpų kampučiai vis dar ištepti raudonais lūpų dažais. Ji pasisveikindama ištiesė virpančią ranką ir pristatė Frančeską su Laura savo sūnėno žmonai. Šeima atvyko iš Romos pabūti užmiestyje, ir Markesa, šypsodamasi ir gerai nusiteikusi, aiškiai jautėsi patenkinta apsupta giminių.

Ji nuvedė Frančeską su Laura akmeniniais laiptais žemyn į archyvą. Jis atrodė nepasikeitęs nuo to laiko, kai jos čia buvo paskutinį kartą prieš mėnesį. Ta pati neuždengta lemputė ir troškus, drėgnas, supelėjęs akmens ir žemės kvapas, tos pačios atidarytos dėžės dokumentų ir daugybė knygų ant grindų, tos pačios krūvos aplankų ir knygų ant stalo. Peleninė Markesos cigarečių nuorūkų - visos su jos tamsiai raudonos spalvos lūpų dažų dėmėmis - stovėjo ant stalo, kur Frančeska prisiminė ją buvus prieš tai.

Markesa apsirengė baltą chalatą, apsimovė medvilnines pirštines ir užėmė sau įprastą vietą stalo priekyje. Kai ji atsivertė aplankus ir išsirinko senus dokumentus kruopštesnei apžiūrai, Frančeska pradėjo tikrinti krūvas knygų, sudėtų dėžės viršuje, ant grindų, archyvo kampe, kur ji buvo paslėpusi Kiriako ataskaitų knygą. Ji vis dar buvo ten, nepaliesta.

Jos pradėjo nuo ten, kur buvo sustojusios, vertė Kiriako ataskaitų knygą tikrindamos, ar nepraleido įrašo apie „Šv. Joną". Dienos pabaigoje jos priėjo prie išvados, kad nieko nebuvo praleidusios. Korilis turės pasitenkinti tuo įrašu apie du mažesnius Kiriako užmokesčius Karavadžui už neįvardytus darbus. Aišku, mažiausiai vienas iš tų užmokesčių turi būti už Kapitolijaus „Šv. Joną".

Jų tiriamasis darbas Koriliui buvo beveik baigtas. Paveikslo kelionė per beveik keturis šimtmečius buvo dokumentuota pakankamai nuodugniai, kad patenkintų beveik kiekvieną meno istoriką. „Šv. Jonas“ buvo Matei šeimoje tik dvidešimt dvejus metus, iki 1624-ųjų, kai perėjo į kitas rankas. Likusioje archyvo dalyje apie paveikslą nieko daugiau nėra.

Tačiau jos nė nemanė palikti Rekanačio. Merginos žinojo, kad stovi ant dar labiau intriguojančios tyrimo dalies - prie dingusio Karavadžo paveikslo istorijos slenksčio. Ar škotas Hamiltonas Nesbitas iš tikro nusipirko originalų „Kristaus suėmimą“, kaip Longis manė? O jeigu taip, tai kaip ir kada paveikslas buvo priskirtas nežymiam olandų dailininkui Hontorstui? Archyvas galėtų tai atskleisti.

Likusią dienos dalį jos praleido iš šimtų knygų surinkdamos visus šeimos turto aprašus ir ataskaitų knygas. Merginos atlaisvino vietą ant stalo ir išdėstė jas chronologiškai, visuomet stebimos smalsaus Markesos žvilgsnio. Tą vakarą jos vakarieniavo tame pačiame mažame restorane šalia viešbučio, šįkart į Adriją atsuktoje terasoje, pučiant švelniam vasaros brizui nuo jūros. Po to vaikštinėjo po miestą, prisijungdamos prie gyventojų ir keleto turistų vakarinio *passegiata* - pasivaikščiojimo, - tradicinio mažuose miesteliuose visoje Italijoje.

Kitą rytą rūsyje su Markesa jos pradėjo vartyti kitus turto aprašus. Dabar jau gana gerai žinojo ankstyviausius iš jų, iki Kiriako sūnaus Džiovanio Batistos mirties 1624 metais.

Iš paveikslų, kuriuos Karavadžas nutapė Kiriakui Matei, „Kristaus suėmimas“ šeimai priklausė ilgiausiai. Kiriakas dovanojo „Vakarienę Emause“, tikriausiai už paslaugą, savo galingajam draugui Scipijonei Borgesui, godžiam meno ko-

lekcionieriui, kuris buvo dar ir popiežiaus sūnėnas. Ir jo valia Džiovanis Batista paliko „Šv. Joną" Karavadžo pirmajam globėjui, kardinolui Del Montei. Tačiau Džiovanis Batista reikalavo, kad „Kristaus suėmimą" gautų jo pusbrolis, Paolas, Asdrubalio sūnus.

Pirmasis siurprizas Frančeskos su Laura laukė tam rytui besibaigiant, 1676 metų turto apraše. Kartu su „Kristaus suėmimu", tinkamai pažymėtu, kad jį nutapė Karavadžo ranka, jos keliais puslapiais toliau pamatė įrašą, kuris skelbė: „*Copia della presa di Giesu nell'orto del Caravaggio*" – Kristaus suėmimo sode kopija pagal Karavadžą. Įrašas neminėjo jokių kitų kopijos detalių, jokių išmatavimų, jokių rėmų apibūdinimų.

Kitas turto aprašas, atliktas po penkiasdešimties metų, mini Karavadžo originalą ir taip pat kopiją, šįkart kaip Karavadžo „mokinio".

Kitą dieną jos netikėtai aptiko daugiau informacijos apie kopiją. Merginos surado ją Kiriako jaunesniojo brolio Asdrubalio ataskaitų knygoje – dvylika skudų sumokėta 1626 metų rugsėjį tokiam tapytojui Džiovaniui di Atiliui. Įraše tiksliai užfiksuota, kad Atiliui buvo sumokėta už Karavadžo „Kristaus suėmimo" kopijos nutapymą. Asdrubalį paveikslas turėjo labai sužavėti. Kopija jam buvo nutapyta greitai po jo sūnėno Džiovanio Batistos mirties. Tikriausiai jis labai nusivylė negavęs originalo ir pamatęs, kaip šis, užuot likęs jam, atiteko jo sūnui.

Nei Frančeska, nei Laura niekada nebuvo girdėjusios apie Džiovanį di Atilį. Jis buvo istorijai nežinomas tapytojas, jo gyvenimas ir mirtis – paslaptis. Bet kaip kopijuotojas, akivaizdu, turėjo būti įgudęs, kad gautų Asdrubalio užsakymą. Matyt, jis taip pat gavo užsakymą nutapyti Dorijos Pamfili „Šv. Jono" kopiją. Koriliui patiktų šio paveikslo paminėjimo suradimas ir jo miglotos kilmės išaiškinimas.

Karavadžas buvo vienas iš labiausiai kopijuojamų dailininkų, o „Kristaus suėmimas", kaip Robertas Longis atskleidė, – vienas iš dažniausiai kopijuojamų darbų. Dauguma kopijų nepasižymėjo aukšta kokybe, kaip ir tas, Longio atrastas Londone 1930-aisiais. Tačiau labai gera versija kabojo Odesoje, Rusijoje. Rusijos meno istorikas buvo išspausdinęs to paveikslo nuotraukas daugiau nei prieš trisdešimt metų, 1956-aisiais, pateikdamas jį kaip originalą. Paveikslo istorija iš esmės buvo nežinoma, išskyrus tą faktą, kad rusų grafas įsigijo jį Paryžiuje prieš 1870 metus. Longis su kitais Karavadžo ekspertais išstudijavo nuotraukas. Visi sutiko, kad tai labai geras paveikslas. Keli mokslininkai netgi sutiko laikyti jį originalu. Bet neištyrus jo iš arti – „nosimi į drobę", kaip pasakytų Denisas Mahonas, – dauguma Karavadžo mokslininkų nenorėjo daryti jokių konkrečių išvadų. O apžiūrėti iš arti buvo sudėtinga. Kelionė į Odesą ilga ir komplikuota, reikėjo derėtis dėl vizos su Sovietų valdžia, o paskui skristi ten su keliais persėdimais.

Longis Odesos versijos originalumu liko neįtikintas dėl vieno dalyko. Iki savo mirties jis tikėjo, kad originalas greičiausiai buvo kažkur Škotijoje, pridengtas Hontorsto vardu. Jeigu tai tiesa ir Odesos versija iš tikro – tik labai gera kopija, pakankamai gera, kad priverstų ekspertus susimąstyti, tuomet tai galėtų būti Džiovanio di Atilio darbas. Kaip Dorijos „Šv. Jono" kopijuotojas, di Atilis džiaugėsi galėdamas nevaržomas prieiti prie originalo.

Jos dirbo tamsiame archyve tris dienas, vasaros saulei šmėstelint pro mažą grotomis dengtą langelį virš jų galvų. Dažniausiai Markesa palaikė joms draugiją, o jeigu nuvargdavo – pakviesdavo pagyvenusią namų tvarkytoją, kuri visada

vilkėjo du sunkius megztinius, net karščiausiomis dienomis. Kartais Markesa atsiųsdavo savo marčią, o šioji plepėdavo su jomis ir padrikai sklaidydavo vieną iš knygų.

Trečią dieną Frančeska pradėjo ilgėtis saulės. Ji pajuto, kad išbalo ir tiek laiko praleidusi šaltame ir drėgname rūsyje ėmė atrodyti liguistai. Mergina kitą savaitę planavo dalyvauti draugo vestuvėse Romoje ir žinojo, kad jaunuolis, kurį buvo sutikusi praėjusį rudenį, taip pat bus ten. Frančeska su juo turėjo trumpą meilės romaną. Ji nenorėjo dar vieno, bet vis vien, dėl tuštybės, manė, kad atrodytų geriau praleidusi kelias valandas paplūdimyje po Adrijos saule.

Ji stengėsi įtikinti Laurą eiti su ja į paplūdimį. Laura paplūdimiu nesusidomėjo. Frančeska paaiškino savo slaptus motyvus ir apie vaikiną.

Laura nustebo:

- Maniau, tu draugauji su Lučianu.

Lučianas yra vaikinas, kurį Frančeska pažinojo nuo savo pirmųjų metų licėjuje, kai juodu buvo keturiolikos metų. Laura niekada nebuvo sutikusi Lučiano, bet girdėjo Frančeską apie jį kalbant. Šis gyveno Anglijoje, studijavo filosofiją Oksforde. Praėjusiais metais Frančeska su juo leido laiką Londone, gavusi dviejų mėnesių stipendiją studijuoti Varburgo institute. Jie turėjo meilės nuotykį. Vėliau jų santykiai komplikavosi, nes jai tai neatrodė rimta, o Lučianui atrodė.

- Regis, visi mano, kad mes esame pora, - atsakė Frančeska. - Bet iš tikrųjų taip nėra. Jis man greičiau tikrai geras draugas.

- Ak, - atsiduso Laura, - maniau, daugiau nei tik draugas.

Laura vis dar nenorėjo eiti į paplūdimį, tačiau jos sutarė padaryti nedidelę pertrauką, aplankyti Loreto miestą, esantį už kelių mylių, ir pamatyti garsiąją baziliką. Sakoma, kad Karavadžas ten kartą lankėsi. Vėliau jis nutapė Loreto Madonos paveikslą Šv. Augustino bažnyčios koplyčiai Navo-

nos aikštėje. Savo laiku Baljonė ir kiti kritikavo jį už padorumo stoką, nes jis pavaizdavo piligrimų, klūpančių priešais Mariją, purvinas pėdas.

Jos rasdavo „Kristaus suėmimą" viename inventoriaus apraše po kito. Kalba kartkartėmis truputį kito – kai kur paveikslas vadintas „Kristaus suėmimas sode", kitur – „Kristaus sugavimas", o dar kitur – „Kristų išduoda Judas", – bet visuomet priskirtas Karavadžui. Dauguma įrašų taip pat mini jo dydį – šeši palmi iš aštuonių – ir jo juodus rėmus, dekoruotus auksiniais filigranais.

Pirmasis pokytis atsirado 1753 metų aprašyme, kur paveikslo dydis užfiksuotas kaip šeši palmi iš septynių. Iki to laiko „Suėmimas" du kartus keitė buvimo vietą rūmuose. Galbūt inventorizuotojas suklydo matuodamas. O gal paveikslas buvo šiek tiek apkirptas, kad tiktų naujoje vietoje.

Netoli 1753 metų turto aprašo pabaigos jos surado įrašą apie „didelį paveikslą", vadinamą „Judo išdavystė". Jis kabėjo antrame aukšte, šeimos prabangaus buto kambaryje. Ar tai buvo Džiovanio di Atilio kopija? Atrodė, kad taip, bet jos negalėjo būti tikros, kol įrašuose nerado jokių kitų detalių ir išmatavimų, vien tiktai mažesnį nei dviejų skudų įvertinimą.

Turto aprašų, surašytų skirtingų rankų per daugiau nei dviejų šimtų metų laikotarpį, svarbiausia savybė – besikeičiantis stilius ir detalės. Atrodė, kad dažniausiai kiekvienas naujas Matei inventorizuotojas atsižvelgdavo į savo pirmtakų darbus. Bet kai Frančeska su Laura pradėjo tyrinėti 1793 metų turto aprašą, jos pasijuto stovinčios naujoje ir visai nepažįstamoje žemėje; kolekcija turėjo tik menką panašumą į Matei galerijas. Čia jos pamatė, kad „Kristaus suėmimo" au-

torius Karavadžas beveik po dviejų šimtų metų staiga pasikeitė į *Gherardo della Notte*. Negana to, parašyta, kad paveikslo išmatavimai „6 palmi riquad.ti" - paveikslas kvadratinis, o ne stačiakampis.

Ne tik Karavadžo paveikslo detalės - jei iš tikro tai buvo vis dar tas pats Karavadžo paveikslas - buvo sumaišytos šiame turto apraše. Daugelis kitų paveikslų priskirti naujiems autoriams, turėjo naujus išmatavimus, kitus pavadinimus. Tai buvo turto aprašo mišrainė: sumaišyta, suplakta ir visiškai nekelianti pasitikėjimo.

Netrukus merginos suprato, kaip tai atsitiko. Archyve jos aptiko knygą, turisto vadovą, kuri vadinosi „Pamokomas vadovas po Romą", išleistą septyneriais metais anksčiau už 1793 metų turto aprašą. Jį parašė toks Džiuzepė Vazis. Čia buvo daug tokios pat rūšies klaidų, kuriomis vėliau užkrėstas turto aprašas, tarp jų „Kristaus suėmimo" priskyrimas Hontorstui. Šeimos turtai seko. Asmuo, pasamdytas atlikti šią inventorizaciją, buvo arba nekompetentingas, arba tinginys. Akivaizdu, kad jis pasikliovė vien tik Vazio vadovu, įamžindamas vieną painiavą po kitos.

Kitas to laiko gidas, parašytas vokiečio Von Ramdoro, teigė, kad paveikslas klaidingai priskirtas Hontorstui. Von Ramdoras neabejojo tuo, kas nutapė paveikslą. „Judas išduoda Kristų bučiniu, Karavadžas, - rašo Von Ramdoras ir priduria: - Kiti priskiria jį Hontorstui, kas yra mažiau tikėtina".

Taigi pasirodė, kad Longio intuicija neapgavo - škotas Hamiltonas Nisbetas įsigijo „Kristaus suėmimą", nutapytą Karavadžo, manydamas, kad jo autorius - Hontorstas. Tačiau kas atsitiko kopijai, kuri išnyko iš archyvų? Gal taip supainiotame turto apraše originalas buvo palaikytas kopija? To sužinoti paprasčiausiai nebeįmanoma.

Visą kitą dieną jos praleido archyve, besirausdamos kituose turto aprašuose ir ataskaitų knygose. Merginos viena

kitos paakiuose pastebėjo tamsius ratilus, atsiradusius dėl silpno apšvietimo ir akių įtampos. Jų rankos sustingo ilgas valandas kopijuojant įrašus į sąsiuvinius. Nuo darbo pasilenkus virš senų knygų joms gėlė nugaras.

Ketvirtos dienos popietę jos paliko Rekanatį pilnais sąsiuviniais. Kitą vakarą Romoje kartu nuėjo pasimatyti su Koriliu. Jis turėjo merginoms naujų užduočių. Parodos kataloge bus kelios istorinės apybraižos, dviejų „Šv. Jono" paveikslų ikonografijos ir techninių tyrimų rezultatai. Jų atradimus Korilis pirmiausia planavo įtraukti į Rozalijos Varoli dailininkų istorijų apybraižą. Tačiau dabar, šypsodamas, tarsi įteikdamas apdovanojimą, jis pareiškė, kad merginos turėtų parašyti atskirą straipsnį apie archyvą ir savo atradimus.

Tai pamalonino Frančeską su Laura. Jos padarė atradimus ir už tai nusipelnė garbės, ne tik išnašos kieno nors kito straipsnyje. Bet merginos jau pasižadėjo parašyti trumpą straipsnį *Art e Dossier*. Jos dar nepasakė apie tai Koriliui.

16

LIKUSI VASAROS DALIS PRALĖKĖ GREITAI. FRANČESKA DALYVAVO savo draugės vestuvėse ir priėmime susitiko su pažįstamu vaikinu. Jie juokavo ir flirtavo, ir tai buvo viskas, ko ji norėjo. Frančeska su Laura pasiskirstė Koriliui rašomo straipsnio užduotimis. Kiekviena dirbo savarankiškai. Tą vasarą jos matėsi retai, tik kelis kartus susitiko bibliotekoje, kad suderintų pastangas ir praneštų viena kitai, ką parašiusios. Tai buvo geras metas darbui: turistų sezonas, metų laikas, kai dauguma Romos gyventojų planavo išvykti iš miesto, kai parduotuvės ir restoranai rugpjūčio karštyje užvėrė savo duris.

Frančeska taip pat pradėjo planuoti savo antrą kelionę į Londoną rugsėjį. Ji laimėjo antrojo mokslinio tiriamojo darbo stipendiją, šį kartą metams, į Varburgo institutą, Londono universiteto tęstinių studijų mokyklą.

Varburgas jai buvo žinoma žemė. Lučianas įtikino ją atvykti praėjusiais metais. Bibliotekas Anglijos universitetuose jis apibūdino kaip atviras iki vėlumos ir savaitgaliais, vietas, kur gali klajoti iš vieno aukšto į kitą ir pasiimti bet kokias tave dominančias knygas. Lučianas pasakojo, kaip jis praleido ištisą naktį Oksfordo bibliotekoje, pasistiprindamas kavinėje, studijuodamas ir rašydamas, kol patekėjo

saulė. Jie abu buvo įpratę lankytis Nacionalinėje bibliotekoje Romoje, visada perpildytoje, uždarytoje savaitgaliais, kur gali prašyti tik dvi knygas vienu metu ir po to laukti, kartais ištisas valandas, nuobodžiaujančio tarnautojo, kad jas atneštų. Palyginti su tuo, sakė Frančeskai Lučianas, „Anglija yra kaip rojus".

Toje pirmoje kelionėje prieš metus Frančeska susitarė išsinuomoti kambarį Londone kartu su kita studente. Bet tie planai sugriuvo paskutinę minutę, ir atvykusi ji neturėjo kur apsistoti. Lučianas buvo Oksforde, už valandos kelio traukiniu. Ji paskambino jam ir šis nukreipė pas draugą Londone. Tas draugas nukreipė pas kitą, kol galop Frančeska gavo didžiulio namo adresą Slouno aikštėje, Čelsyje. Jai buvo pasakyta, kad savininkas, jaunas italas Robertas Pesentis, dažnai priima nuomininkus.

Su krepšiais rankose Frančeska paskambino į namo Slouno aikštėje duris, bet niekas neatvėrė. Prie durų prismeigtas ženklas ją informavo, kad raktas padėtas po kilimėliu. Mergina atsidarė duris ir įslinko į vidų. Valgomajame susidūrė su maža pasipiktinusia moterėle, pasirišusia prijuostę, energingai siurbiančia prišiukšlintą, trupinių pilną kilimą. Ant stalo stovėjo statinaitė su sangrijos likučiais, vyno drumzlėmis ir vaza su pūvančiais vaisiais. Moteris, matyt, kambarinė, nužvelgė Frančeską. Mandagiai šypsodamasi, ši angliškai paklausė, ar Robertas Pesentis namuose. Moters akys susiaurėjo išgirdus Roberto vardą, ji grasinamai pakėlė pirštą ir ėmė kalbėti greitakalbe, akivaizdžiai nepatenkinta. Jos kalba Frančeskai priminė portugalų. Frančeska bandė itališkai, tačiau be naudos. Kambarinė sugrįžo prie darbo. Frančeska apžiūrėjo namus – tris aukštus, plačius prieškam-

barius, įspūdingą laiptinę, daugybę miegamųjų, kiekvieną kampelį. Ji rado mažą kambarėlį, ne didesnį už drabužinę, su siaura lova. Jis atrodė esantis vienintelis neužimtas miegamasis.

Name, kaip paaiškėjo, gyventojai nuolat keisdavosi. Dauguma buvo italai, tačiau čia visada galėjai sutikti ispanų, šveicarų, prancūzų, švedų, vokiečių ir amerikiečių. Žmonės atvykdavo ir vėl išvykdavo. Buvo įprasta maistą gaminti bendrai, rengti didelius kviestinius pietus. Savo pirmąją dieną ten Frančeska sutiko keletą gyventojų. Visi buvo jauni, daugiausia magistrantai. Ji sužinojo, kad Robertas pats studijavo finansus ir dirbo „Goldmann Sachs". Regis, niekas tiksliai nežinojo, kur jis išvykęs. Kažkas manė, gal į Ispaniją. Jai pasakė, kad jis dažnai keliaująs verslo reikalais.

Kambarys su siaura lova Frančeskai buvo per mažas dirbti, taigi ji susidėjo savo knygas ir aplankus ant *credenza* dabar švarioje svetainėje. Mergina naudojosi svetainės stalu kaip rašomuoju.

Kitą rytą ji pirmą kartą nukeliavo į Varburgo institutą. Frančeską pasitikęs darbuotojas aprodė universiteto patalpas, ko niekada neatsitiktų klaidinančiuose, chaotiškuose Romos universiteto koridoriuose. Bibliotekoje viešpatavo tvarka ir ramybė, studijų vietos atrodė didžiulės ir viskas, ko tik ji paklausdavo, buvo prieinama. Ji dairėsi aplinkui nustebusi. Tiems, kuriems patinka bibliotekos, čia buvo, kaip jai sakė Lučianas, rojus.

Tos dienos vėlyvą popietę, sugrįžusi į namus Slouno aikštėje, Frančeska dirbo svetainėje, kai išgirdo kažką ateinant pro priekines duris. Už savęs ji išgirdo balsą, klausiantį angliškai: „Atsiprašau, bet ar mes pažįstami"?

Ji atsisuko ir pamatė už save keleriais metais vyresnį vyrą: smulkų kaip žvirblis, siauro ir lieso veido, pilkšvai rudų plaukų. Jis buvo apsirengęs tamsiai mėlynu kostiumu. Mer-

gina atsakė angliškai, su ryškiu akcentu ištarusi savo vardą ir paaiškinusi, kad ką tik atvyko. Staiga vyras prabilo sklandžiai itališkai, su kažkokiu Milano akcentu. Tai buvo Robertas Pesentis. Jis žvelgė truputį apstulbęs, gal net suirzęs, kai ji paaiškino aplinkybes: kad jai tik reikėjo vietos trumpam apsistoti, kol susiras kitą buveinę.

Jis paklausė, ką ši studijuojanti.

Ji atsakė studijuojanti meno istoriją Varburgo institute.

Jo akys sužibo. Robertas buvo ką tik baigęs meno istorijos kursą „Christie" aukcione. Vaikinas norėjo studijuoti menus, tačiau jo šeima manė, kad turėtų gauti finansinį išsilavinimą. Dauguma jo draugų dirbo investicijų bankuose arba studijavo teisę.

Tą vakarą ji išėjo vakarieniauti su Robertu ir kitu nuomininku, jaunu vaikinu iš Neapolio. Robertas paaiškino, kad ėmėsi žygių sustabdyti chaosą namuose. Portugalė namų šeimininkė atskaičiusi jam pamokslą. Bet jis nuramino Frančeską, kad ši galinti pasilikti, kol susiras kitą vietą. Jie kalbėjosi apie meną, Varburgo institutą ir naktinį gyvenimą Londone, apie tai, ką vyras iš Neapolio, atrodė, geriausiai išmano. Robertas angliškai kalbėjo beveik laisvai ir mimika galėjo perteikti rafinuotas aukštuomenės intonacijas. Jis pąsakė Frančeskai iš karto supratęs ją esant iš Romos dėl jos ryškaus akcento. Mergina susiraukė truputį įsižeidusi. Dauguma italų laiko Romos akcentą šiurkščiu ir nerafinuotu, kaip kokni akcentą Britanijoje. Vyras iš Neapolio su tikra nuostaba balse pasakė: „O, tikrai? Maniau, ji iš Toskanos." Toskanos akcentas laikomas elegantišku, tyriausiu italų kalbos dialektu. Frančeska suplojo delnais iš džiaugsmo ir juokėsi iš Roberto, o šis juokėsi kartu su ja. Ji suprato, kad buvo erzinama.

Savaitgaliais Lučianas atvažiuodavo traukiniu iš Oksfordo pasimatyti su Frančeska. Kitomis dienomis jie dažnai kalbėdavosi telefonu - ilgai diskutuodavo apie gyvenimą, meną ir filosofiją. Jai atrodė paprasta kalbėtis su juo „apie nieką ir viską", kaip kartą pasakė. Lučianui atvykus į Londoną, jie kartu eidavo vakarieniauti, į kiną, vakarėlius, dažnai kitų italų ir užsieniečių draugijoje.

Lučianas kartą buvo sakęs Frančeskai, kad ją įsimylėjo jiems besimokant vidurinėje mokykloje, tą akimirką, kai ją pamatė, pačią pirmą dieną licėjuje. Ji tai praleido negirdomis, kaip romantišką perlenkimą, bet jis tvirtino, kad tai tiesa. Lučianas visada buvo per daug drovus ją pakviesti, o tais pirmaisiais metais netgi per drovus, kad išdrįstų prakalbinti ją. Jis kilęs iš kaimo vietovės į šiaurę nuo Romos, kur tėvas dirbo mediku, kur žemės ūkio laukus keičia dideli, pilko betono namų blokai, vadinami *dormitorios*. Paauglystėje jis buvo aukštas ir liesas, išsikišusiomis alkūnėmis ir keliais, kurie kartais atrodė nepriklausantys jo kūnui. Berniukas nešiojo akinius ir rengėsi kitaip, nei jo klasiokai: Frančeska vėliau sakydavo, kad jo drabužiai atrodė taip, lyg būtų pirkti jo motinos.

Frančeska buvo geriausia studentė licėjuje, vieną po kito gaunanti pažangumo diplomus. Ji buvo pakviesta varžytis dėl vietos Pizos aukštojoje mokykloje, prestižiniame Italijos universitete. Tačiau ji drovėjosi savo mokslinių laimėjimų ir visaip stengėsi juos nuslėpti. Tuo metu Frančeskos vaikinas vairavo motociklą, vilkėjo tinkamus drabužius, buvo gražus, lengvai bendraujantis, atletiškas, ir jam nuolat grėsė iškristi iš mokyklos. Lučianas sakė, kad Frančeska buvo protingiausias jo kada nors sutiktas žmogus, bet bendraklasiai greičiau jį patį laikė mokyklos genijumi, nes jis abejojo išmintimi, gauta iš vadovėlių ir profesorių.

Jie pasuko skirtingais keliais Romos universitete. Pramynė savo takelius universiteto chaose, be tvarkos judančioje

studentų minioje ir begalinėse veiklos srityse, auditorijose ir bibliotekose, prigrūstose taip, kad kiekviena kėdė, palangė, mažiausias grindų plotelis buvo užimtas šiltų kūnų. Universitetas, antras pagal dydį pasaulyje po Kairo, nesiūlė jokių įvadinių kursų, jokio patarėjo, konsultanto ar kuratoriaus studentams padėti. Ten buvo, kaip Lučianas kartą pasakė, „tikra Darvino teorijos iliustracija – išlieka tik stipriausi".

Ir tuomet, vieną dieną po trejų metų, Lučianas išdrįso paskambinti Frančeskai. Jis paklausė, ar ši negalėtų patarti jo jaunesniajam broliui dėl kursų ir profesorių. Pokalbio pabaigoje jie susitarė susitikti pietums su keliais jų senais pažįstamais.

Jie pradėjo matytis dažniau, visuomet kitų draugų apsupti. Jųdviejų santykiai buvo tyri, apsiribojantys įprastu bučiniu į skruostą pasisveikinant. Jie buvo draugai, ne meilužiai.

Tai pasikeitė pirmos Frančeskos viešnagės Londone metu. Vieną vakarą ji su Lučianu nuėjo į kviestinius pietus į kito Anglijoje studijuojančio italo butą. Juodu ten visus pažinojo. Tas vakaras niekuo nesiskyrė iš kitų. Lučianas paprastai tokiuose susibūrimuose būdavo tylus, Frančeska – plepi. Jis, kaip pats pripažįsta, nelabai gabus tuštiems, lengviems vakarėlių plepalams. Kitaip nei Frančeska, lengvai bendravusi tai su vienu, tai su kitu, pilna linksmumo ir juoko, gebanti padaryti įspūdį, kad su kiekvienu kalbasi asmeniškai. Vakaro pabaigoje jie išėjo kartu. Gatvėje įnikę smarkiai diskutuoti nuėjo keletą kvartalų. Pagaliau priėjo namus Slouno aikštėje. Frančeska sustojo ir atsisuko į Lučianą. Jau buvo vėlu, o gatvėse tylu ir tamsu. Jam kalbant, Frančeska žiūrėjo į jį dėmesingai, rimtu veidu. Lučianas pastebėjo pasikeitusį jos elgesį ir kaip jos žvilgsnis tapo švelnus ir laukiantis. Jis pažvelgė žemyn į savo batus ir sumurmėjo, kad jau vėlu ir jis turįs eiti. Ši mirktelėjo ir pažvelgė į jį atlaidžiai pašiepdama:

„Taip, žinoma, greitai pasimatysime“, - pasakė ir nusisuko laiptų link.

Lučianas suprato buvęs tikras kvailys. Ji tikėjosi bučinio. Arba bent jau jam pasirodė, kad ji to tikėjosi. Lučianas taip pat norėjo ją pabučiuoti, ir turėjo tai padaryti. O ką, jeigu klaidingai suprato situaciją? Jeigu pabučiuotų ją šiai to nesitikint, tai galėtų sugriauti draugystę.

Kitą vakarą jie vėl susitiko draugų būryje. Po vakarienės restorane vėl ėjo drauge į namus Slouno aikštėje. Jiems netoli tenuėjus, Frančeska netikėtai sustojo ir pasisuko į Lučianą. Ji pasilenkė ir karštai pabučiavo. Paskui atsitraukė ir nusišypsojo jam.

- Turėjau tave pabučiuoti, - pasakė ji besijuokdama, - nes praėjusią naktį tai padaryti turėjai tu.

- Taip, - atsakė jis, - bet atrodo, kad aš niekada nedarau akivaizdžių dalykų.

Jie praleido tą naktį kartu. Frančeskai tai nebuvo itin svarbus įvykis. Ji Lučianą vis dar laikė draugu, o ne meilužiu. „Niekada negalvojau apie jį kaip apie galimą vaikiną“, - prisipažino ji Laurai ir kitiems.

Lučianas jautėsi kitaip. Po kurio laiko jis prisipažino Frančeskai, kad ją myli nuo mokyklos laikų. Ji nelabai patikėjo, netgi kai išgirdo jį tai sakant kitiems. Frančeskai tai atrodė nerimta. „Tau tik atrodo, kad myli mane, - pasakė jam. - Tu nenori aukoti savo laiko, skiriamo knygoms, kad susirastum ką nors kitą.“

Tačiau ilgainiui ji suprato, kad jis kalbėjo rimtai. „Elgiausi su juo nesąžiningai, - galvojo ji vėliau. - Žinojau, kad jam viskas rimta, bet apsimečiau nežinanti. Apsimečiau, kad tai tik draugystė, žinodama, kad jam tai buvo kažkas daugiau.“

Lučianas pasakė jai: „Na, dabar tu manęs nemyli, bet pamilsi. Aš atkaklus.“

*

Savo antrajai viešnagei Londone Frančeska susirado butą pusrūsyje netoli Kings ir Fulham gatvių. Namas Slouno aikštėje buvo per daug triukšmingas, kad tiktų rimtoms studijoms. Šį kartą Frančeska gyveno su drauge iš Romos, Katerina, kuri taip pat buvo gavusi stipendiją studijoms Londone. Jos pažinojo viena kitą nuo pirmųjų metų La Sapienzoje, baigiamuosiuose kursuose. Be domėjimosi meno istorija, jas jungė panašus humoro jausmas, o būdamos maždaug tokio paties sudėjimo dalijosi ir drabužiais. Nė viena nemėgo tvarkytis. Trumpai pasakius - jos buvo idealios kambario draugės.

Butas buvo mažas ir tamsus, bet tinkamai įrengtas, gana toli nuo pramogų centriniame Londone ir dar prie pat Varburgo. Kaip Frančeska sakė Lučianui, jis idealiai tiko jos reikmėms.

Frančeskos antraisiais namais tapo Varburgo didžioji biblioteka. Ten atvykdavo dažniausiai po pietų - buvo įpratusi keltis vėlai, akys patinusios ir sulipusios nuo miego bei sapnų beveik iki vidurdienio - ir pasilikdavo tarp knygų, prie savo mėgstamiausio stalo, kol kaip reikiant sutemdavo. Frančeska dirbo vienu metu prie kelių projektų, vykdydama savo įsipareigojimus už Varburgo stipendiją, vis dar rašydama nebaigtą straipsnį Koriliui ir toliau gvildendama Matei paveikslų likimo klausimus.

Greta projektų, ji ieškojo informacijos apie Viljamą Hamiltoną Nisbetą ir jo meno kolekciją. Pradinės pastangos ieškoti pagal šeimos pavardę nedavė jokių įdomių rezultatų. Frančeska pakeitė taktiką ir pradėjo ieškoti škotų parodų, kuriose galėjo atsirasti Hamiltono Nisbeto kolekcija, katalogų. Anksčiausią paminėjimą ji aptiko kataloge „Senieji meistrai ir škotų nacionaliniai portretai“, publikuotame 1884 metais

Edinburge. Ji nuėjo į knygų saugyklą susirasti katalogą. Ten stovėdama su knyga rankose, greitomis vertė puslapius. Čia buvo įvadinis straipsnis apie parodą ir paveikslų sąrašas su jų autoriais, bet reprodukcijų nebuvo. Frančeska rūpestingai peržiūrėjo ilgą paveikslų sąrašą ir jos akys užsidegė pamačius Hontorsto pavardę. Paveikslą, dabar jau pavadintą „Kristaus išdavystė", parodai paskolino panelė Konstanca Nisbet Hamilton. Keista, pagalvojo ji, kad pavardė apversta, bet paveikslas gali būti tik tas pats, kurį Viljamas Hamiltonas Nisbetas - jos įžymusis senelis - nusipirko Romoje iš Matei šeimos.

Frančeska sugrįžo prie bibliotekos rodyklės ir sudarė kitų katalogų sąrašą. Ji surinko iš krūvų knygas ir atsinešė ant savo skaitymo stalo. Viena vadinosi „Nuotraukos Škotijai: Škotijos nacionalinė galerija ir jos kolekcija". Tai nebuvo parodos katalogas, o greičiau Škotijos nacionalinės galerijos kolekcijos istorija. Ji žvilgtelėjo į indeksą ant knygos nugarėlės ir paieškojo Hontorsto. Nieko. Nebuvo nei Karavadžo. Tuomet jos dėmesį patraukė Serodino paveikslas, kuris vadinosi „Pinigai duoklei". Hamiltonas Nisbetas buvo nusipirkęs būtent tokį paveikslą iš Matei, nors, kaip ir Karavadžo drobė, šis taip pat priskirtas kitam autoriui, šiuo atveju Rubensui. Frančeska greitai atsivertė nurodytą puslapį ir pamatė nespalvotą atviruko dydžio Serodino paveikslo reprodukciją. Užrašas virš jos skelbė: „Nupirktas kaip Rubenso paveikslas Viljamo Hamiltono Nisbeto iš Matei rūmų 1802 metais".

Šalia parašytame tekste Frančeska perskaitė, kad paveikslas atkeliavo į Škotijos nacionalinę galeriją 1921 m. kaip Konstancos Nisbet Hamilton Ogilvi, paskutinės iš Viljamo Hamiltono Nisbeto tiesioginių paveldėtojų, dvidešimt aštuonių paveikslų palikimo dalis. Galerija taip pat turėjo kitą paveikslą iš Matei šeimos - mažą drobę iš Basano studijos „Piemenų pagarbinimas". Tačiau Nacionalinė galerija dėl

kažkokių priežasčių atsisakė kitų trijų Matei paveikslų – tarp jų „Kristaus suėmimo", kurį Hamiltonas Nisbetas pirko Romoje. Jie pateko į aukcioną vadinamuosiuose „Dowell's Ltd." namuose, Edinburge, 1921 metais. Vienas iš jų, Antiveduto Gramatiko „Kristus ginčijasi su gydytojais", surastas 1956-aisiais škotų klebonijoje Kaudenhyte.

Vienintelis Matei paveikslas, kurio trūko, buvo „Kristaus suėmimas". Nacionalinė galerija leido išslysti iš savo rankų paveikslui, vėliau tapusiam vertingiausiu iš šios grupės. Frančeska nutarė, kad straipsnio rašytojas – Hugas Brigstokas, galerijos asistentas prižiūrėtojas, – gerai atliko savo darbą. Jis buvo skaitęs 1969 m. Longio straipsnį *Paragone* ir žinojo, kad „Suėmimas", parduotas kaip Hontorsto paveikslas, labiausiai tikėtina, buvo dingęs Karavadžo paveikslas. Išnašose Brigstokas surašė savo šaltinius ir įtraukė Hamiltono Nisbeto dokumentų aplankų numerius Škotijos valstybiniame archyve.

Taigi, kas nutiko „Dowell's" aukcione 1921 m. balandžio 16 dieną? Be abejonės, aukcionų namai saugojo pardavimų duomenis, manė Frančeska. Kas nupirko „Kristaus suėmimą"?

Frančeska numanė, kad Brigstokas patikrino įrašus aukcionų namuose, nors jis apie tai neminėjo. Labiausiai tikėtina, kad jis priėjo aklavietę. Ji patikrino knygos publikacijos datą – 1972-ieji, prieš aštuoniolika metų. Frančeska norėjo sužinoti, ar Brigstokas vis dar dirbo Škotijos nacionalinėje galerijoje. Arba bent jau yra dar gyvas. Ji norėjo pasikalbėti su juo. Dar norėjo nuvykti į Edinburgą, į „Dowell's" aukcionų namus, ir pati pasekti dokumentų pėdsakais. Tikriausiai, manė ji, pavyktų privilioti Lučianą važiuoti kartu.

Lučianas aprodė Frančeskai Oksfordą ir stengėsi ją įtikinti persikelti į Angliją. Italijos švietimo sistema, pasak jo, buvo tarsi mafija, nacionalinis skandalas. Lučianas tiesiogiai su tuo susidūrė. Jis pretendavo į filosofijos daktaro vietą Romoje, Florencijoje, Bolonijoje, Venecijoje, Milane ir Turine. Kiekviena iš jų priima tik po tris studentus per metus. Lučianas laikė egzaminus žodžiu ir raštu, keliavo traukiniais ir apsistodavo pigiuose viešbučiuose, kambariuose su kitais pretendentais, trisdešimtmečiais ir keturiasdešimtmečiais, ne pirmą sykį bandančiais pakliūti ir niekada negavusiais vietos. Įstojimas priklausė nuo to, ar ką nors pažįsti, ar turi turtingą tėvą, kuris turėtų įtakos, ar esi svarbaus profesoriaus protežė arba jo padlaižys. Lučianas neturėjo jokių ryšių. Jo kandidatūra buvo atmesta ne vieną kartą.

Visai kitaip nutiko Anglijoje, kur jis padavė prašymus į Oksfordo, Kembridžo, Šv. Andriejaus ir Varviko universitetus. Jį priėmė visi. „Neturėtum švaistyti laiko Italijoje, - pasakė jis Frančeskai. - Turi atvykti į Angliją."

Frančeska žinojo, kad Lučianas teisus dėl Italijos. Bet ji gebėjo užmegzti ryšius. Mergina mėgo lankytis naujų ekspozicijų atidarymuose ir mokslinėse konferencijose, kur mokėsi atsargiai atkreipti į save dėmesį, naudotis savo žavesiu ir gerintis svarbiems meno istorikams bei galingiems profesoriams, rimtai linksėti galva pritardama jų įžvalgoms ir juoktis iš jų sąmojų, dažnai švelniai paduodama ranką jiems paspausti. Lučianas tai vadino *„faccendo marchette"* - parsidavinėjimu.

Lučianas aukojosi dėl jos šiai esant Londone, visada buvo pasirengęs padėti, visada globėjiškas ir dėmesingas. Kartais ji manė, kad galbūt, nepaisant visko, tai meilė, net jeigu nejuto tokios aistros, kokią jusdavo kitų romanų metu. Retai pavyksta, galvojo ji, turėti tokius draugiškus santykius, taigi gal tai yra meilė. Tačiau tuoj ji susigriebė ir tarė sau: „Ne,

manau, tai klaida. Taip jaučiuosi todėl, kad esu Londone, toli nuo šeimos ir kitų draugų. Esu tarsi bandomasis triušis."

Galbūt dėl to kaltas tik niūrus Londono dangus, tačiau Varburgo paslaugumas ir glaudumas pradėjo ją slėgti. Ji buvo tik viena iš saujelės bendramokslių, o personalas – linksmas ir paslaugus. Kartais, jai atrodė, per daug paslaugus. „Negalėjau nueiti pažiūrėti paveikslo kieno nors neužklausta – visuomet labai maloniai, – kodėl noriu jį pamatyti. O aš gal nė nežinau, kodėl noriu jį pamatyti, tiesiog man šovė tokia mintis, tik esu pernelyg drovi, kad galėčiau taip pasakyti."

Lučianas visiškai neatrodė pasiilgęs Romos. Frančeska jam pasakė, kad šis turbūt sukeistas gimimo metu, kad iš tikro jis anglas, per klaidą užaugintas Italijoje.

Ji, priešingai, suprato pasiilgusi Romos: jos senų pastatų spalvos ir siaurų, perpildytų gatvių, mažų triukšmingų kavinių, kur Romos gyventojai petys į petį stovi prie baro, gerdami espreso ir šnekučiuodamiesi, jaukaus žmonių kampelio, žmogiškos šilumos ir drėgmės. Nusileidusi žemyn siaura, vėjuota Kampo Marcijo rajono Portugalijos gatve, paskendusia šešėliuose ir drėgmei sklindant nuo pastatų abiejose pusėse, ji pasukdavo už kampo ir staiga pamatydavo saulės šviesos nutviekstą pastato fasadą, margas ochros sienas, auksu žėrinčias saulėje. Ji suprato, kad negali įsivaizduoti savęs, gyvenančios kur nors kitur pasaulyje.

17

TUO METU ROMOJE LAURA PRADĖJO TIRTI, KAS NUTIKO ŠEŠIEMS Matei paveikslams po to, kai juos nusipirko Hamiltonas Nisbetas. Škotui, norinčiam išsivežti paveikslus iš Italijos, reikėjo popiežiaus valdžios leidimo. Leidime eksportuoti, dažniausiai suteikiamame įprasta tvarka, turi būti nurodytas paveikslų sąrašas, jų autoriai ir suma, kurią Hamiltonas Nisbetas sumokėjo už kiekvieną paveikslą.

Laura vieną rytą nuėjo į Valstybės archyvą Rinascemento gatvėje. Kataloge surado skyrių, kuris vadinosi Meno ir antikvaro *Esportazioni* – leidimai eksportuoti. Šie dokumentai buvo saugomi keturioliktoje byloje. Individualūs leidimai eksportuoti į sąrašą įtraukti nebuvo. Laura tikėjosi pamatyti didžiulę bylą, apimančią šimtus, galbūt tūkstančius turtingų Didžiojo turo keliautojų parašytų prašymų leisti eksportuoti.

Prie užsakymo stalo ji pateikė prašymą bylai ir ilgai laukė, kol klerkas ją suras. Kai pagaliau vėlyvą popietę ją atnešė, Laura pamatė, kad ji iš tikrųjų didžiulė, beveik per stora apglėbti. Tačiau viduje padalyta į atskirus aplankus su datomis. Ji pravertė juos, šimtmečius leidimų eksportuoti, kol surado aplanko numerį 300, kuriame atskiri popieriaus lapai datuoti 1801–1802 metais. Mergina pasidėjo šį aplanką

skaitykloje ant stalo ir pradėjo vartyti lapus. Leidimo eksportuoti prašymas neturėjo standartinės formos, kiekvienas jų buvo skirtingas.

Ji pravertė daugybę puslapių, kiekviename iš jų greitomis ieškodama Matei ar Hamiltono Nisbeto pavardžių. Netoli pabaigos, likus vos keliems dokumentams, ji ėmė manyti, kad tikriausiai leidimas neegzistuoja. Galimas dalykas, kad Hamiltonas Nisbetas išvežė paveikslą iš Italijos kontrabanda, tikriausiai numatydamas problemas, o galbūt vengdamas mokesčių.

Ji sugrįžo į 1802-ųjų pradžią ir atidžiau išstudijavo kiekvieną dokumentą. Jos akys sustojo ties vienu, prasidedančiu Patricijaus Moiro - Patriko Moiro vardu, tikriausiai angliškų. Tai buvo vienintelis puslapis, datuotas 1802 metų vasario 8-ąja ir jame buvo trumpas sąrašas paveikslų, kuriuos Moiras rašė norįs išsiųsti į Angliją. Trečias paveikslas šiame sąraše apibūdintas kaip „Jėzus, išduotas Judo, flamandišku stiliumi", septynių ir penkių palmi dydžio, kainuojantis 150 skudų. Jo tema ir dydis atitiko „Kristaus suėmimą". Kitų paveikslų aprašymai - tarp jų „Kristus su gydytojais", „Kristus su Samariečiu" - atitiko šešis paveikslus, kuriuos Hamiltonas Nisbetas įsigijo iš *Duca Giuseppe Mattei.*

Laura žinojo suradusi ieškomą leidimą eksportuoti, net jeigu dokumente neminėti nei Hamiltonas Nisbetas, nei Matei. Kas buvo Patricijus Moiras? Greičiausiai Hamiltono Nisbeto agentas, spėjo Laura, vienas iš daugelio anglų, gyvenusių Romoje ir siūliusių savo, kaip „cicerone", paslaugas turtingiems tėvynainiams Didžiojoje kelionėje.

Pardavimo dokumentas iš Rekanačio archyvo neminėjo, kiek Hamiltonas Nisbetas sumokėjo už šešis paveikslus. Bet Moiras, kad gautų eksporto leidimą, turėjo pateikti kiekvieno paveikslo piniginę vertę. Jis kiekvieną paveikslą apibūdino kaip: „nutapytą stiliumi", arba „mokyklos", apie juos

kalbėdamas, tarsi šie būtų kopijos ar nežinomų, nesvarbių dailininkų darbai. Suma už visus šešis paveikslus siekė vos 525 skudus. Laura įtarė, kad Moiras sumažino sumą, kurią Hamiltonas Nisbetas iš tikro buvo sumokėjęs. Jis tikriausiai buvo patyręs tokios rūšies sandoriuose. Kuo mažiau svarbūs paveikslai, tuo lengviau išvežti juos iš šalies ir tuo žemesni eksporto mokesčiai. Moiras turbūt sutaupė savo klientams nemažą sumą.

Leidimo eksportuoti apačioje buvo patvirtinantis antspaudas, uždėtas raudoname vaške, šiek tiek virš meno kūrinių ir antikvaro vertintojo parašo. Įdomu, galvojo Laura, kaip skubiai šis leidimas patvirtintas. Moiras užtruko vos savaitę nuo to momento, kai Hamiltonas Nisbetas paveikslus įsigijo, kol gavo leidimą. Tikriausiai tuomet biurokratija veikė daug efektyviau. Labiau tikėtina, pamanė ji, kad Moiras papirko pareigūnus eksporto skyriuje.

18

GRUODĮ FRANČESKA SUGRĮŽO Į ROMĄ KALĖDŲ ATOSTOGOMS. PER kelias dienas ji su Laura užbaigė straipsnį žurnalui *Art e Dossier,* kurį jas parašyti paragino profesorius Kalvesis. Jis buvo vos dviejų puslapių ilgio, planuojamas išleisti vasario mėnesį. Jos turėjo greitai pranešti apie tai Koriliui.

Publikacija turėjo pasirodyti kaip tik pačiu netinkamiausiu metu. Straipsnis išeis būtent tada, kai Korilis suplanavo pristatyti „Šv. Jono" projekto rezultatus ekspertų simpoziume Kapitolijaus galerijoje.

Dabar, kai tas momentas priartėjo, Frančeska nebuvo tokia tikra, kad Korilis ramiai reaguos į šią naujieną.

– Ar manai, kad jis supyks? – ji vėl paklausė Laurą.

– Juk žinai, koks jis, – atsakė Laura, – bet mes turime jam pasakyti. Jis vis vien sužinos.

Jos ir toliau atidėliojo šį nemalonų darbą. Merginoms pakako darbo. Jos turėjo užbaigti straipsnį Koriliui ir patikrinti visas išnašas, kurių suskaičiavo daugiau nei šimtą. Frančeska prisiėmė papildomų įsipareigojimų – Korilis paprašė parašyti trumpą Karavadžo biografiją. Ji buvo pradėjusi, bet pasistūmėjo netoli. Mergina žinojo, kad nereikės daug laiko ją parašyti – užteks kelis vakarus ilgiau padirbėti, – todėl, rodėsi, niekaip neprisiruošė to padaryti.

Tuo tarpu Korilis užsiėmė „Šv. Jono" simpoziumo detalių derinimu. Jis prižiūrėjo visų katalogo rašinių redagavimą ir rašė kvietimus garbingiausiems Karavadžo ekspertams. Vyriškis smulkmeniškai planavo šį įvykį, nepamiršdamas mokslininkų kalbėjimo tvarkos ir sėdimų vietų išdėstymo per pietus, kurie bus patiekti vėliau. Tai atrodė subtilūs reikalai. Keletas mokslininkų buvo pernelyg jautrūs ir lengvai užgaunami, kiti tarpusavyje pykosi. Korilis tikėjosi išvengti nemalonumų.

Sausio viduryje Frančeska su Laura nusprendė daugiau nebelaukti ir pasakyti Koriliui apie profesorių Kalvesį bei straipsnį *Art e Dossier* leidinyje. Korilis buvo paskyręs susitikimą savo bute. Frančeska su Laura nusprendė palaukti iki jo pabaigos, kol kiti išeis ir jos pasiliks su juo vienos.

Tą vakarą į Korilio butą susirinko keletas žmonių. Šeimininkas buvo gerai nusiteikęs: vadovavo diskusijai, džiaugėsi simpoziumo planais. Frančeska su Laura didžiąją laiko dalį sėdėjo tyliai klausydamos, ką kalba kiti. Kaip visada, Korilis domėjosi techninių darbuotojų rezultatais. Susitikimas užsitęsė. Frančeska žvilgčiojo į savo laikrodį. Vienas ar du žmonės jau buvo išėję. Tik po aštuntos valandos ji sušnibždėjo Laurai taip pat turinti išeiti, nes yra susitarusi dėl vakarienės: ji nemaniusi, kad susitikimas užsitęs taip ilgai.

Laura žiūrėjo į ją apstulbusi.

- Bet kaipgi prisipažinimas Koriliui? - sušnibždėjo ji Frančeskai.

- Galim tai padaryti kitą kartą, - atsakė Frančeska. Ji suspaudė Lauros ranką. - Atleisk, bet man tikrai reikia eiti.

Tai pasakiusi, Frančeska pakilo, atsiprašė ir pasakė esanti susitarusi susitikti kitur. Eidama pro duris, ji tarsi atsiprašydama metė paskutinį žvilgsnį į Laurą.

Laura žinojo, kad Korilio būdas gąsdino Frančeską. Jos abi buvo mačiusios jį išraudusį, daužantį kumščiu į stalą, mė-

tantį popierius ir begėdiškai besikeikiantį. Jo pykčio bangos užklupdavo netikėtai ir dažniausiai trumpam, bet Frančeska po to visada atrodydavo įbauginta. Laura suprato, kad ji šį vakarą išėjo, nes neteko drąsos. Ji bijojo Korilio reakcijos.

Laura nusprendė pati pasakyti Koriliui. Jeigu ji lauks Frančeskos, jos niekada tam neprisiruoš. Kai visi pagaliau išėjo, Laura pakilo nuo sofos lyg norėdama išeiti, bet stabtelėjo ir, tarsi jai būtų pavėluotai atėjusi mintis, tarė Koriliui:

– Paklausykit, Džanpaulai, turiu kai ką jums pasakyti.

– Sakyk, *Laurette cara,* – susidomėjo Korilis.

Laura paaiškino, kad jos buvo nuėjusios pasimatyti su Kalvesiu ir pasakė jam apie užmokesčius Karavadžui. Ji matė, kaip Korilis užvirė iš pykčio, jo akys susiaurėjo, jis greitai papsėjo vieną iš savo mažų cigarų. Atrodė, kad tuoj kažką pasakys, bet Laura nenutilo. Kalvesis pataręs joms publikuoti šią informaciją, jos, meno istorikės, privalo tai išleisti ir, žinoma, jos jautė pareigą paklausyti savo profesoriaus, meno istorijos skyriaus vedėjo. Taigi, užbaigė Laura, jos parašiusios straipsnį *Art e Dossier* leidiniui.

Korilis šį įvykį prisiminė kitaip. Pasak jo, Laura papasakojo diskutavusi su Kalvesiu apie Rekanačio atradimus, o ne apie straipsnį *Art e Dossier* leidinyje. Korilis sužinojo apie jį tik po to, kai šis buvo atspausdintas, iš draugo, paskambinusio pranešti, kad ką tik matęs straipsnį paskutiniame leidinyje, laikraščių kioske. Korilis iš pradžių draugu nepatikėjo. Neįtikėtina, pasakė jis. Po to nulėkė iki laikraščių kiosko ir nusipirko žurnalą. Korilis stovėjo gatvėje, spoksojo į jį ir negalėjo patikėti. Ant žurnalo viršelio buvo Karavadžo paveikslo „Morta ir Magdalena" reprodukcija iš arti, ir žodžiai: „Nauji duomenys apie Matei paveikslus". Jis pasklaidė žurnalą,

atsivertė dviejų Matei Karavadžo paveikslų nuotraukas: „Vakarienė Emause“ ir „Kristaus suėmimas“, Odesos versija. Straipsnis buvo trumpas, vos dviejų puslapių. Jį tyrinėdamas degančiomis akimis Korilis įsitikino, kad čia jis ar jo projektas nepaminėti. Vėliau jis tai pavadino pačiu didžiausiu įžeidimu. Mažų mažiausiai jis turėjo būti pagerbtas už tyrimo inicijavimą. Straipsnyje „Šv. Jono“ paveikslas paminėtas tik tarp kitko. Bet jame buvo pagrindiniai faktai apie Rekanačio atradimus. Atradimus, kuriuos norėjo atskleisti pasauliui Korilis.

Kad ir kokia būtų reikalo esmė, be abejonių, jis turėjo paskambinti Frančeskai. Nuo to momento, kai pakėlė ragelį, ji girdėjo jo balsą, besikeikiantį be perstojo, nenutrūkstamą vienas už kitą išradingesnių epitetų laviną. Frančeska laikė ragelį atitraukusi nuo ausies, bet negalėjo negirdėti žodžių. Ji bandė paaiškinti kartą, kitą - jos turėjo pasakyti Kalvesiui, pradėjo ji, - bet nesugebėjo pasakyti nieko daugiau. Po tokios ilgos įžangos, atrodė, Korilio energija išblėso. Ji pabandė paaiškinti dar kartą, bet šis ją pertraukė. Už tai, kad jį taip išdavusios, pasakė Korilis, daugiau nebesišnekės su ja ar Laura. Jos nevertos nė paniekos. Ir tuomet padėjo ragelį.

Vėliau, ramesniu metu, Korilis sakydavo supratęs, kodėl jos nuėjusios pas Kalvesį. Jis buvo jų profesorius, jos ieškojusios jo pritarimo, kaip, svarstė Korilis, vaikai ieško savo motinos. Jis pyko, kad merginos kalbėjosi su Kalvesiu, bet jei jos būtų paprašiusios jo leidimo, būtų jį gavusios. Tačiau Korilis niekada negalėjo pamiršti straipsnio *Art e Dossier*. „Dūrio į nugarą“, - kaip jam atrodė.

19

KORILIS LAIKĖSI SAVO ŽODŽIO. JIS DAUGIAU NEBESIKALBĖJO NEI SU Frančeska, nei su Laura. Keli paskutiniai jų straipsnio simpoziumo kataloge redagavimo klausimai joms buvo perduoti per kitą projekto dalyvį. Savo pakvietimus į simpoziumą merginos gavo paštu. Jis turėjo įvykti vasario 27 dieną Kapitolijaus muziejuje.

Pristatymui Korilis įrengė įspūdingą stendą su Karavadžo mokslininkais. Frančeska atpažino visų vardus, švytinčius meno istorijos pasaulyje, tokius kaip Denisas Mahonas, Mina Gregori, Keit Kristiansen iš „Metropolitano" Niujorke, Luidžis Spezaferas, Kristofas Fromelis ir, žinoma, Kalvesis. Išskyrus Kalvesį, ji nebuvo nė vieno iš jų sutikusi.

Nei ji, nei Laura, nepaisant Korilio rūstybės, neketino praleisti simpoziumo. Pagaliau juk tai jos padarė atradimus Rekanačio archyve, įvykį, tikrai vertą kitų Karavadžo mokslininkų dėmesio. Frančeska norėjo palikti gerą įspūdį. Ji išbandė skirtingus kirpėjus ir nusipirko naujų drabužių: blyškiai rožinį sijoną ir derantį švarką, gėlėtą šilkinę skarelę ir naujus batelius.

Į Kapitolijaus galeriją mergina atvažiavo savo senu „Pioggia" motoroleriu, sijonas užsikėlęs iki apatinių, plaukai draikosi vėjyje. Į simpoziumo atidarymą atvyko pavėlavusi

pusvalandžiu, bet šį kartą tai padarė sąmoningai. Frančeska baiminosi perspektyvos netikėtai susitikti Korilį. Ji nusprendė išvengti tokių reikalų pradžioje visuomet atsirandančios maišaties ir kasdieniškų plepalų su pažįstamais. O paskui bus formalumai: Kapitolijaus direktoriaus ir Korilio pasveikinimai, „Italsiel" programinės įrangos kompanijos, finansavusios „Šv. Jono" projektą, dviejų vadovų įžanginės kalbos. Ji neprieštarautų taip pat juos praleisti.

Artėdama prie didžiulės Kapitolijaus galerijos salės, Frančeska pamatė, kad simpoziumas pritraukė didžiulę minią. Žmonės spietėsi šalia įėjimo, laikydami rankose žieminius paltus. Ji pro minią ėjo savo keliu. Visos sulankstomos kėdės - apie du šimtus - buvo užimtos. Frančeska surado vietos tarp kitų, stovinčių užpakalyje, išilgai galerijos sienų. Kitame salės gale du „Šv. Jono" paveikslai maudėsi šviesoje, buvo iškabinti vienas šalia kito už aksominių virvių kaip identiški dvyniai, turintys vos įžiūrimus bruožų skirtumus. Dorijos versija atrodė tamsesnė, spalvos ne tokios gyvos, palyginti su kone švytinčiu Kapitolijaus paveikslu.

Korilis stovėjo prie podiumo. Su tamsiu kostiumu ir kaklaraiščiu atrodė putlus ir oficialus, jo skaitymo akiniai kabėjo žemai ant nosies. Frančeska girdėjo jį kalbant apie naują „Italsiel" mokslinės ir techninės informacijos apie meno kūrinius surinkimo sistemą. Ji žvalgėsi minioje pažįstamų veidų. Laura, visada punktuali, atvyko laiku, kad gautų kėdę salės viduryje. Minioje, šen bei ten, Frančeska pastebėjo pažįstamų: kelis profesorius ir bendramokslius studentus iš La Sapienzos. Priekinėje eilėje matė Kalvesį ir šalia atpažino storą, padribusiu pagurkliu kito Karavadžo tyrinėtojo Luidžio Spezafero figūrą.

Korilis užbaigė savo kalbą, ir Kapitolijaus direktorius pakilo pristatyti Deniso Mahono. Frančeska stebėjo pagyvenusį anglą, pakylantį iš priekinės eilės ir atsargiai lipantį ant

pakylos, su lazdele vienoje rankoje ir pluoštu popierių kitoje. Jis pasitaisė akinius, sušlamėjo savo popieriais ir įsižiūrėjo į minią. Salė nutilo. Frančeska nežinojo tikslaus sero Deniso amžiaus - buvo girdėjusi, kad neseniai įkopė į dešimtą dešimtį. Kiekvienas pastebėjo jo garbų amžių ir kartu proto gyvumą. Frančeskai jis atrodė kaip nykštukas. Šviesios akys ir vos matoma šypsena beveik šelmiškai žaidė jo veide.

Ją nustebino Mahono balsas, jo aukštas, beveik moteriškas registras, be vandeningo balso virpėjimo, atsirandančio senyvame amžiuje. Jis kalbėjo itališkai, nepriekaištingai, su britišku akcentu, kuris Frančeskai pasirodė žavus. Seras Denisas atkreipė dėmesį, kad visi čia šiandien susirinko dėl jo atradimo, padaryto beveik prieš keturiasdešimt metų - „Šv. Jono", kabėjusio aukštai ant sienos mero kabinete, tuo metu kai visi kiti manė, kad originalus paveikslas buvo Dorijos Pamfili galerijoje. Jis tai pasakė visai ne norėdamas pasigirti, net jeigu jo amžius ir nuveikti darbai leistų jam šią privilegiją. Mahonas turėjo kelias replikas tiems, kuriuos vadino „senaisiais meno pasaulio baronais", - Longiui ir Venturiui, abiem seniai mirusiems, - kurie niekada atvirai nepatvirtino Kapitolijaus „Šv. Jono" autentiškumo.

Frančeska įsivaizdavo, kad Mahonas pasakys trumpą, neįsimintiną kalbą, kokios dažniausiai girdimos tokiomis progomis. Tačiau jis kalbėjo ilgai, ir kalbai įpusėjus ji įsitikino, koks aiškus ir aštrus išliko jo protas. Seras Denisas pasakė, kad problemą kėlė du užmokesčiai: šešiasdešimties ir dvidešimt penkių skudų, sumokėtų Kiriako Matei Karavadžui už nežinia kokį darbą. Užmokesčiai už „Vakarienę Emause" ir „Kristaus suėmimą", pasakė Mahonas, regis, gana gerai derėjo su kitais žinomais Karavadžo honorarais, nors tikriausiai 125 skudai už „Suėmimą" buvo niekingai mažai. Tačiau teigti, kad Kiriakas sumokėjo vos šešiasdešimt skudų už „Šv. Tomą netikintįjį" - apie kurį Matei archyve nė

neužsiminta – ir tik dvidešimt penkis skudus už „Šv. Joną" visai nėra prasmės. Abu užmokesčiai buvo, pasak Mahono, „švelniai tariant, per maži".

Mahonas pateikė kitokią versiją apie užmokesčius. Jis manė, kad Matei šeima tikriausiai niekada nebuvo paveikslo „Šv. Tomas netikintysis" savininkais ir Baljonė klydo teigdamas kitaip. Jis pats niekada nėra matęs autentiško Baljonės ranka rašyto rankraščio Vatikano bibliotekoje. Gal koks nors jaunas mokslininkas norėtų patikrinti rankraščio atitikimą paskelbtajai versijai. Galbūt ten padaryta klaida perrašant, kartota šimtmečius spausdinant knygą.

Tuomet jis pasiūlė, kad prasmingiau manyti, jog pirmas, šešiasdešimties skudų, užmokestis buvo už „Šv. Joną", o ne už „Šv. Tomą netikintįjį". Antra, mažesnė dvidešimt penkių skudų suma galėjo reikšti papildomą užmokestį už „Šv. Joną" arba būti avansas už „Kristaus suėmimą".

Mahonas suabejojo, kaip būtų padaręs ir Longis, simpoziumo katalogo išvadomis. Jis pateikė naujas išvadas, kurios suformuluotos atrodė daug teisingesnės.

Stovėdama tarp ankštai susigrūdusių žmonių salės gale, Frančeska viena ausimi klausėsi, kaip vienas po kito kalbėjo mokslininkai, rodydami savo erudiciją. Vieni įrodinėjo, kad Karavadžas piešdavo savo paveikslų eskizus, kiti su tuo nesutiko. Vieni spėliojo, kad jis turėjo kažką panašaus į *bottega* – komercinę dirbtuvę, kur gamino autorines savo darbų kopijas, tokias kaip Dorijos „Šv. Jonas", nors jokių įrodymų dėl dirbtuvių niekada nebuvo rasta. Susirinkimas jau tęsėsi tris valandas. Salėje darėsi karšta. Žmonės kuitėsi savo kėdėse.

Per pertrauką Frančeska prasibrovė pro minią į priekį, kur kitų apsupti stovėjo įžymūs meno istorikai. Ji pamatė Laurą, stovinčią prie Kalvesio, ir pajudėjo jų link. Korilis stovėjo netoliese ir kalbėjosi su kažkuo jai nepažįstamu. Jų akys akimirksnį susitiko, bet ji nusuko žvilgsnį.

Luidžis Spezaferas, akiniuotas, raudonu veidu, besiplaikstančiu švarku, pažymėtu neseniai valgyto maisto dėmėmis, pilvu stūmėsi jos link.

– Frančeska Kapeleti? – kreipėsi jis, garsiai ir su ryškiu Romos akcentu. – Sveikinu puikiai atlikus darbą. Jūs turėjote pirmiausia ateiti pas mane, žinoma. Galėjau padėti jums sudaryti bibliografiją, ji būtų daug geresnė. Jūs gana gerai padirbėjote, bet dar nepakankamai daug žinote.

Po kelių minučių Frančeska su Laura buvo pristatytos Denisui Mahonui.

– Nuostabus darbas, – pasakė jis joms šiltai besišypsodamas. – Tikrai turiu judvi pasveikinti. Šias datas turėti labai svarbu.

Frančeska nukaito ir pasijuto susidrovėjusi, o kartu išdidi.

Tada seras Denisas kreipėsi į jas:

– Gal jūs turėtumėte rytoj laiko papietauti su manimi? Norėčiau paklausinėti jūsų apie kitus reikalus.

Frančeską nustebino šis kvietimas. Ji klausė savęs, ar teisingai suprato.

Laura pasakė:

– Taip, žinoma, mums būtų labai malonu.

Frančeska, aktyviai linkčiodama galva, sumikčiojo pritarianti.

– Rytoj pirmą, tarkime? Susitiksime prie „Senato" viešbučio.

20

Kvietimas pietų jas abi sujaudino, o Frančeskai atėmė drąsą. Tarsi šachmatų didmeistris būtų atkreipęs dėmesį į jos talentą ir pakvietęs sužaisti partiją. Ji bijojo padaryti kvailą klaidą.

Frančeska susitiko su Laura kitą dieną priešais „Senato" viešbutį Rotundos aikštėje. Jos abi atvyko anksti – vienintelis susitikimas, į kurį Frančeska niekada nepavėluotų. Denisas Mahonas jau laukė. Viešbučio vestibiulyje jos pastebėjo šį sėdintį fotelyje, ilsinantį ant lazdos padėtas rankas. Jis vilkėjo sunkiu paltu, gindamasis nuo vasario šalčio. Atrodė panirę̨s mintyse, žvelgė tiesiai prieš save.

Merginos priėjo prie jo. Šis pažvelgė, tarsi krūptelėjo, o tuomet šyptelėjo ir taręs: „*Ach, che piacere!*" – lėtai pakilo nuo fotelio. Mahonas pasisveikino su merginomis formaliai, kiekvienai iš jų paspausdamas ranką. Jie išėjo iš viešbučio, Frančeska iš vienos pagyvenusio pono pusės, Laura iš kitos, ir pasuko per aikštę „Da Fortunato" link.

Jiems įėjus, valdytojas pasveikino serą Denisą spinduliuojančia šypsena ir padėjo nusirengti sunkų paltą. Prieangyje kabėjo labiau žinomų – aktorių, politikų, rašytojų – restorano klientų fotografijos. Frančeska pamatė nespalvotą Mahono nuotrauką, kurioje šis dryžuotu kostiumu sėdi prie stalo

su kitu vyru ir žvelgia išsišiepęs į objektyvą. Seras Denisas trumpam stabtelėjo, kad užmestų akį į išdėliotą ant ledo šviežią žuvį: didžiadantes, austres, kalmarus, krevetes su sveikais kiautais. Atrodė, kad jis kilstelėjo nosį norėdamas užuosti ore tvyrančius aromatus ir patrynė rankas. Vyras, mėgstantis pavalgyti.

Administratorius palydėjo juos prie stalo priekiniame kambaryje, šalia lango į gatvę. Frančeska paprastai plepėdavo, kai nervinosi, bet dabar to nedarė. Abi su Laura sėdėjo iškilmingai, nerangiai, rankos ant kelių, per daug drovios net išskleisti servetėles, kol Mahonas nepajudės. Jis atrodė suprantąs jų diskomfortą. Dar kartą pasveikino jų atlikto tyrimo proga. Paklausė apie Rekanačio archyvą, kaip jos jį surado, kiek laiko ten praleido. Jis lengvai ir mikliai išjudino merginas klausinėdamas jų nuomonės apie įvairius reikalus, susijusius su Matei šeima ir Karavadžu. Ar joms atrodė tikėtina, kad Kiriakui iš tikro priklausė „Šv. Tomas netikintysis", nutapytas Karavadžo, kaip yra parašęs Baljonė? Galbūt verta, pasiūlė jis, vienai iš jų atlikti jo pasiūlytą tyrimą ir patikrinti Baljonės rankraščio originalą. Jame galėjo būti kokių nors užuominų, galbūt pastaba paraštėje.

Jiems bekalbant atnešė patiekalus: anglui – įvairių jūros gėrybių, marinuotų alyvuogių aliejuje ir citrinų sultyse, užkandį, paskui sekė veršiena su citrina ir kapariais ir lėkšte *repassato* špinatų, virtų su česnakais ir aliejumi. Jis valgė lėtai, bet su aiškiu malonumu, komentuodamas jūros maisto privalumą, veršienos švelnumą. Laura užsakė paprastų makaronų lėkštę, o Frančeska – tik salotų su *ruggetta* ir parmezano. Ji tik nurijo kelis kąsnelius ir judino likusį maistą lėkštėje, atidžiai klausydamasi kiekvieno Mahono žodžio. Jai atrodė nerealu, kad pietauja su Denisu Mahonu, o šis klausinėja, norėdamas išgirsti jų nuomonę, tarsi laikytų jas sau lygiomis.

Buvo akivaizdu, kad seras Denisas skaitė jų rašinį labai atidžiai. Net smulkiausias pranešimas išnašose neliko jo nepastebėtas. Be to, dėl datų, pasakė jis, jos patvirtinusios Longio spėjimą, kad Hamiltonas Nisbetas nusipirko „Kristaus suėmimo“ originalą 1802-aisiais. O tai reiškė, kad Odesos versija turėjo būti kopija. Tai paaiškėjo Paryžiuje 1870-aisiais, kai Hamiltono Nisbeto įpėdiniai vis dar buvo originalo savininkai.

Frančeska užsiminė aptikusi Hugo Brigstoko straipsnį apie Hamiltono Nisbeto kolekciją.

- Hugas Brigstokas? - pasitikslino Mahonas. - Taip, aš jį pažįstu. Jis išėjo iš škotų Nacionalinės galerijos. Dabar dirba „Sotheby“, atsakingas už senųjų tapytojų katalogavimą.

- Brigstokas parašė, kad „Kristaus suėmimas“ buvo pakliuvęs į aukcioną 1921-aisiais, - tęsė Frančeska. - Kas jam atsitiko po to?

Mahonas atsakė įsitikinęs, kad Brigstokas patikrino aukciono duomenis, tačiau liko tuščiomis rankomis. Jis pažvelgė į Frančeską vertinančiu žvilgsniu ir paklausė, kur jai pavyko aptikti rašinį.

- Varburgo institute, - atsakė ši. Pasisakė gavusi stipendiją ten metų studijoms, tiesą sakant, rytoj turinti sugrįžti į Londoną.

- Žinai, - tarė Mahonas, - manau, turėtum pasikalbėti su Brigstoku sugrįžusi į Londoną.

- Norėčiau su juo pasikalbėti, - pasakė Frančeska. - Bet nenoriu jam skambinti be pristatymo. Maniau, jis galėtų įsižeisti klausinėjamas studentės.

Mahonas šyptelėjo:

- Gali jam pasakyti, kad aš pasiūliau tau paskambinti jam. Beje, kur tu apsistojusi Londone?

- Redklifo gatvėje, šalia Kings ir Fulhamo gatvių, - atsakė Frančeska.

– Kaip puiku! – nudžiugo Mahonas. – Esame kaimynai! Aš gyvenu Belgravijoje, Kadogano aikštėje. Turi apsilankyti ir pamatyti mano paveikslus. Štai, leisk man užrašyti savo telefono numerį. – Jis paprašė padavėjo atnešti jam rašiklį ir popieriaus ir brūkštelėjo savo numerį. Seras Denisas padavė jai rašiklį ir paprašė užrašyti savo.

Tiesą sakant, Frančeska negalėjo įsivaizduoti savęs, sukaupusios tiek drąsos, kad paskambintų Mahonui. Jis paprasčiausiai mandagus, sakė ji sau, iš tikrųjų jis nesitiki mano skambučio.

Tik vėliau Frančeskai atėjo į galvą, kad tikriausiai ji neteisingai suprato. Jis davė savo numerį ne dėl savo gerumo ir nekalbėjo apie jos asmeninius ar karjeros interesus. Serui Denisui svarbiausias dalykas gyvenime buvo menas. Frančeska suprato, kad tai buvo jo šachmatų lenta, ir visi jo ėjimai turėjo prasmės. Mahonas davė jai savo numerį, nes manė, kad ji gali atrasti dar ką nors jį dominantį. Ir jeigu atras, jis norėjo pirmas apie tai sužinoti.

21

FRANČESKA SUGRĮŽO Į LONDONĄ IR TĘSĖ STUDIJAS VARBURGO INStitute. Laisvą minutę ji paieškojo Ogilvių šeimos adreso Škotijoje, Merės Konstancos įpėdinių, paskutinių iš Viljamo Hamiltono Nisbeto tiesioginės linijos. Ji parašė laišką, teiraudamasi informacijos apie jų paveikslų kolekciją, ir domėjosi, gal netyčia jie galėtų nors kiek nušviesti Hontorsto paveikslo „Kristaus suėmimas" likimą. Lučianas Londone savaitgalį pataisė jos anglų gramatiką. Mergina pabandė paskambinti Hugui Brigstokui į „Sotheby". Ji sugebėjo susisiekti su sekretore ir palikti žinutę. Kelios dienos praslinko be atsakymo.

Vieną vakarą, po dienos, praleistos Varburgo bibliotekoje, ji vonioje trinkosi plaukus, kai išgirdo skambant telefoną. Atsiliepė jos kambario draugė Katerina. Po minutėlės ji pasirodė tarpdury ir pasakė:

- Tai Denisas Mahonas, jis nori kalbėti su tavimi.

Frančeska spoksojo į ją.

- Tu juokauji? - paklausė.

Katerina papurtė galvą.

Frančeska apsivyniojo rankšluosčiu ir priėjo prie telefono.

Anglas prabilo gyvai savo aukštu balsu:

- Tikiuosi, aš jūsų nesutrukdžiau.

– Ak, ne, – atsakė Frančeska, vandeniui lašant nuo jos plaukų ant pečių. – Visai ne.

Mahonas pasiteiravo, ar ji jau kalbėjosi su Brigstoku.

Frančeska atsakė skambinusi į „Sotheby" ir palikusi žinutę, bet atsakymo negavusi.

Mahonas pasakė duosiąs jai Brigstoko namų numerį. Jis pats jam paskambins, pridūrė jis, ir pasakys šiam tikėtis skambučio nuo Frančeskos. Atrodė, kad Mahonas nusiteikęs truputį paplepėti. Ką tik į aukcioną atvežę XVII amžiaus paveikslą, vaizduojantį mūšio sceną. Mahonas buvo įsitikinęs, kad tai Pusinas, baroko dailininkas, apie kurį jis parašęs daugiau nei tuziną monografijų. Kitiems iškilo klausimų apie jo autorystę. Ar negalėtų Frančeska, kai sugrįš į Romą, patikrinti keleto dokumentų, susijusių su šiuo paveikslu, Vatikano bibliotekoje?

Frančeska, spausdama aplink save rankšluostį ir drėgnas plaukų sruogas ant pečių, atsakė būsianti laiminga galėdama padėti.

Mahonas kurį laiką kalbėjo apie Pusiną. Frančeska stengėsi atsiminti paveikslus ir datas, protingai komentuoti dalykus, susijusius su Pusinu, prisiminti senus teorinius debatus apie liniją ir spalvą, kurios skyrė jį nuo Rubenso. Beveik valandą ji stovėjo pusnuogė ir sušalusi, stengdamasi surasti būdą užbaigti pokalbiui neįžeidžiant.

Tačiau pokalbį pagaliau baigė Mahonas, pareikšdamas, esą jam buvo malonu paplepėti su ja ir paprašęs pasižadėti pranešti, jeigu atras ką nors įdomaus.

Kitą vakarą Frančeska paskambino Hugui Brigstokui į jo namus. Jie kalbėjosi trumpai. Jis buvo mandagus, bet Frančeskai susidarė įspūdis, kad jam nepatinka sulaukti dalykinių skambučių namuose, net jeigu apie juos perspėjo Denisas Mahonas. Ji paaiškino, kad domisi Hamiltono Nisbeto paveikslu, įsigytu Romoje. Brigstokas atsakė nemanantis,

kad galės jai daug padėti šiuo klausimu. Frančeska jam trumpai papasakojo apie savo darbą Rekanačio archyve. Gal ji galėtų pamatyti jį „Sotheby"? Kažkaip nenoriai, kaip pasirodė Frančeskai, jis sutiko ir paskyrė susitikimą kitą savaitę.

Drėgną, pilką popietę Frančeska įsėdo į autobusą Kings gatvėje ir nuvyko į Pikadilį. Katerina jai palaikė draugiją. Prie „Sotheby" durų Niu Bond gatvėje draugė palinkėjo sėkmės, ir merginos išsiskyrė.

Registratorius nukreipė Frančeską į trečią aukštą. Jauna moteris sutiko ją prie lifto ir palydėjo keliais vėjuotais koridoriais į Brigstoko kabinetą. Įstaiga, atrodė, turėjo daug darbo, visur vaikščiojo žmonės su pluoštais popierių rankose, visi, matyt, tvarkė svarbius reikalus. Brigstokas, gražus vyriškis, bebaigiantis penktą dešimtį, stambių, aštrių veido bruožų, pakilo iš už stalo pasisveikinti su ja. Frančeska prisėdo kitapus stalo. Ji norėjo žinoti, ar galėtų kalbėti itališkai - jos anglų kalba vis dar buvo netobula - tačiau klausti nedrįso.

Jis prabilo angliškai.

- Taigi jūs pažįstate Denisą Mahoną? - paklausė jis.

- Ne itin gerai, - nuoširdžiai prisipažino ji, paaiškindama, kad susipažino su juo tik prieš kelias savaites Romoje.

- Jis prikimba prie jaunų mokslininkų, - pasakė Brigstokas. - Jam patinka juos globoti. Jis ateina į jūsų gyvenimą, kai jūs užsiimate kuo nors, kas jam įdomu, o po to išeis.

Brigstokas tai pasakė taip, kad Frančeska suprato kaip užuominą. Mahonui, kaip ir Brigstokui, ji buvo tik dar viena jauna mokslininkė.

- Jis skambins jums bet kurią valandą pasikalbėti, - tęsė Brigstokas. - Tai jo manija.

Moteris kyštelėjo galvą į tarpdurį ir uždavė Brigstokui klausimą, kurio Frančeska nesuprato. Šis atsakė, kad bus laisvas po minutėlės. Tuo metu ant jo stalo suskambo telefonas. Kai jis kalbėjosi, Frančeska dairėsi po kabinetą. Jo rašomasis stalas buvo užverstas katalogais ir aplankais. Keletas senų, bet Frančeskai nežinomų paveikslų stovėjo atremti į sieną.

Brigstokas baigė pokalbį ir atsiprašė Frančeskos.

– Dabar sakykite, kuo galiu jums padėti?

– Matei paveikslai, kuriuos Hamiltonas Nisbetas nupirko 1802-aisiais, – pradėjo Frančeska.

– Ak, taip, – suprato Brigstokas, padėjęs telefono ragelį. – Denisas minėjo, kad jie jus domina.

– Tik vienas iš jų, vis dar dingęs „Kristaus suėmimas", – atsakė Frančeska. Mokslinis tyrinėjimas, atliktas jų su Laura Rekanatyje, beveik akivaizdžiai parodė, kad tai buvo dingęs Karavadžo paveikslas. Brigstokas, atrodė, labiau susidomėjo, kai ji prabilo radusi įrašą turto apraše, kuriame pasikeitė paveikslo autorystė ir jis buvo priskirtas Hontorstui.

– Aha, – tarė Brigstokas. – Aš pasidomėjau juo. Paveikslas buvo parduotas 1921 metais „Dowell's" aukcione Edinburge. Radau „Dowell's" katalogą, bet jo sudarytojas buvo neišsilavinęs, jis arba nežinojo, arba jam nerūpėjo tai, ką jis darė. – Brigstokas rausėsi tarp aplankų ant savo stalo ir iškėlęs kelis puslapius padavė Frančeskai. – Tai iš aukciono katalogo, – pasakė. – Deniso nuomone, jūs norėtumėte tai pamatyti.

Tai buvo šeštadienio, 1921 metų balandžio 16 dienos, katalogas su paveikslų sąrašu. Septintame katalogo puslapyje, žemiau vidurio, Frančeska pamatė žodžius: „Pagal Gerardą Hontorstą. „Kristaus išdavystė". Šiek tiek žemiau paminėtas kitas Matei paveikslas, „Kristus ir samarietė", apibūdintas kaip „Liudoviko Karačio stiliumi", iš tikrųjų šis paveikslas buvo Alesandro Turčio, rastas kolekcijoje Niujorke.

– Čia nėra paminėta, kas nupirko kurį nors iš šių paveikslų, – Frančeskai pasakė Brigstokas. – O „Dowell's“ aukcionas daugiau nebeegzistuoja. Jis buvo nupirktas 1970 metais kito aukcionieriaus, „Charles Phillips & Sons“.

– Galbūt Konstancijos Nisbet Hamilton paveldėtojai žinotų ką nors daugiau? – paklausė Frančeska.

Brigstokas atsakė, kad buvo susisiekęs su šia šeima. Jie nieko nežinojo.

– Gal jis atsiras vieną dieną. Aš tikiuosi, bet daug paveikslų buvo sunaikinta.

Frančeska pasakė planavusi vykti į Edinburgą ir pažiūrėti, ką galėtų surasti. Gal jis gali ką nors jai patarti?

Brigstokas įdėmiai žvelgė į ją.

– Jūs, atrodo, esat žmogus, kuris niekada nenuleidžia rankų, – pasakė. Tai Frančeskai nuskambėjo ne kaip komplimentas, bet jis nusišypsojo jai pakildamas nuo kėdės ir tuo parodydamas, kad pokalbis baigtas.

22

GEGUŽĖS DIENOS ANGLIJOJE BŪNA ŠILTESNĖS IR LABIAU SAULĖTOS, o tulpės kaip pašėlusios žydi Haid parke. Frančeska gavo formalų ir trumpą atsakymą į savo laišką iš Ogilvių šeimos, tolimų Viljamo Hamiltono Nisbeto giminaičių. Kaip Brigstokas jau jai buvo sakęs, šeima neturėjo informacijos apie paveikslus, patekusius į aukcioną prieš septyniasdešimt metų. Laiške Frančeskai buvo siūloma verčiau paieškoti duomenų nacionaliniame archyve Edinburge.

Frančeska pasakė Lučianui apie savo ketinimą vykti į Edinburgą, ir šis pasisiūlė vykti su ja. Juodu buvo užimti savo studijomis, Frančeska rašė ikonografijos pranešimą apie Renesanso laikų mitologinius paveikslus ir ruošėsi viduramžių meno egzaminui. Jie nusprendė vykti mokslo metų pabaigoje, birželį. Frančeska surado viešbutį miesto centre: mažą, nebrangų, šeimynišką, turintį tik dvylika kambarių. Pasinaudodama turistiniu vadovu, ji susiplanavo maršrutus, pažymėdama Edinburgo gatvių plane Nacionalinę galeriją, Portretų galeriją, Nacionalinę biblioteką, Škotijos valstybinį archyvą ir pastato, kuris anksčiau vadinosi „Dowell's" aukcionu, Džordž gatvėje, vietą.

Sekmadienį, birželio pabaigoje, jie leidosi į kelionę Lučiano automobiliu. Lučianui tai buvo tikros atostogos, galimy-

bė keletą dienų pabūti vienam su Frančeska. Ji taip pat laikė tai atostogomis, nors pasiėmė lagaminą, pilną meno istorijos knygų, ketindama ruoštis egzaminui, kurį turės laikyti grįžusi į Romą. Mergina pasižadėjo per daug nesitikėti iš šios kelionės. Iš tikrųjų nemanė surasianti paveikslą, tačiau tikėjosi aptikti ką nors, kokius nors pėdsakus, kurie nuvestų ją žingsnį į priekį.

Jie keturias dienas praleido Edinburge, mažame viešbutyje, tuoj už Nacionalinės portretų galerijos, su langais erkeryje ir rožiniais laiptais. Senasis miesto centras Frančeskai priminė angliškąją Romą: siauros grįstos gatvelės, XVIII amžiaus pastatai, senoviškos pilys, iškilusios ant kalvos virš miesto griuvėsių. Tačiau jis buvo gerai sutvarkytas ir švarus, su transportu, kuris, beje, važinėjo pagal taisykles.

Lučianas lydėdavo ją visur. Pirmiausia į Nacionalinę galeriją, kur stambaus sudėjimo škotė storais akiniais klausėsi Frančeskos akcento prisimerkusi iš sumišimo. Galop moteris paėmė puslapio iš „Dowell's“ katalogo fotokopiją, Frančeskos gautą iš Brigstoko. Laikė ją prikišusi prie nosies, atidžiai apžiūrinėjo, sukiojo vienaip ir kitaip, dingo dvidešimčiai minučių ir sugrįžo tuščiomis rankomis. Ji pasiūlė Frančeskai pabandyti Nacionalinės portretų galerijos archyve arba Škotijos valstybiniame archyve.

Škotijos valstybiniame archyve kita akiniuota vidutinio amžiaus moteris, ištiesusi kaklą, bandė suprasti Frančeskos akcentą. Pagaliau Frančeska buvo suprasta, o tuomet praleido valandą bevaisėms dokumentų iš „Dowell's“ aukciono paieškoms. Ji surado storą aplanką apie Hamiltoną Nisbetą, jo protėvius ir įpėdinius. Frančeska sklaidė puslapius, pasižymėdama faktus apie Hamiltono Nisbeto gyvenimą. Jis buvo nepaprastai turtingas, kaip Matei šeima Kiriako dienomis. Valdė tris didžiulius dvarus plačiuose žemės plotuose Lodiane, į rytus nuo Edinburgo. Jo svarbiausia rezidencija

buvo Biel House, šešiasdešimt šešių kambarių rūmai, kur, pagal turto aprašą, valgomajame kabėjo Hontorsto „Kristaus suėmimas“. Viskas labai įdomu, galvojo Frančeska, bet aplankas neatskleidžia, kas nutiko paveikslui po aukciono.

Paskutinė jos dienos stotelė buvo archyvas Nacionalinėje portretų galerijoje, ir ten Frančeska su Lučianu prie šono kantriai peržiūrėjo daugybę senų katalogų iš „Dowell's“. Jos širdis ėmė plakti greičiau pamačius 1921 m. balandžio 16 d., šeštadienio, įrašą, Hamiltono Nisbeto aukciono datą. Antraštiniame puslapyje užrašyta: „Katalogas vertingų aliejinių ir akvarelinių paveikslų kolekcijos, perkeltos iš Biel rūmų Rytų Lodiane“. Ten buvo kelios katalogo kopijos, visos vienodos, išskyrus vieną, kurioje buvo paaiškinimai su kainų sąrašu, rašytu ranka paraštėse, šalia kiekvieno paveikslo. Kaina šalia „Kristaus suėmimo“, tapyto Gerardo Hontorsto, pažymėta kaip £ 8-8-0 - aštuonios ginėjos. Frančeska nežinojo tikslios aštuonių ginėjų vertės 1921 metais, bet tai atrodė niekinga suma. Lučianas spėjo, kad šios dienos verte tai sudarytų ne daugiau nei penkiasdešimt Anglijos svarų.

Ji pervertė visą „Dowell's“ aplanką, ieškodama kokių nors įrašų apie pardavimą, kokios nors šių paveikslų dispozicijos apskaitos, kas juos nupirko. Aplanke nebuvo tokių duomenų. Staiga ji pajuto liūdesį, kaip nuovargio bangą. Ji susiėmė galvą rankomis.

„Aštuonios ginėjos“, - sumurmėjo ji Lučianui. Ar galėjo paveikslas iš tikrųjų būti parduotas už tokią kainą? Tai parodė, kaip tuomet buvo išblėsęs Karavadžo garsas. Ji prisiminė įžangines garsiojo Longio rašinio, *Ultimi Studi sul Caravarrio,* eilutes, parašytas maždaug prieš penkiasdešimt metų - kad Karavadžas 1900 metais buvo tapęs vienu mažiausiai žinomu Italijos dailininku.

Kitą rytą jie priėjo 18-ą Džordž gatvės numerį, buvusį „Dowell's“ aukcioną, dabar valdomą „Charles Phillips &

Sons". Kelių aukštų amžiaus pradžios pastatas buvo iš šviesiai rožinio atspalvio akmenų su plačiais langais pirmame aukšte, o pro juos galėjai matyti eksponuojamus paveikslus ir senovines vazas.

Frančeska priėjo prie jaunos moters, sėdinčios už stalo. Stengdamasi kuo geriau tarti angliškai, ji paklausė, gal atsitiktinai „Charles Phillips & Sons" turi išlikusius kokius nors senus duomenis iš „Dowell's".

Mergina pakraipė galvą sumišusi dėl jos klausimo esmės arba, labiau tikėtina, atrodė Frančeskai, dėl jos akcento. Mergina paprašė Frančeskos truputį palaukti ir nuėjo pakviesti pagalbos. Po minutėlės ji sugrįžo su vyresne moterimi. Daugiau paniurusių ir pakreiptų galvų. Pagaliau jos suprato žodžius: „Dowell's" ir dokumentai.

Vyresnioji moteris papurtė galvą ir nerūpestingai nusišypsojo.

- Ak, tie seni dokumentai, mes jų nesaugom. Gal kai kurie iš jų nukeliavo į Valstybinį archyvą arba į Nacionalinę galeriją, bet aš manau, kad jie buvo sudeginti.

- Visiškai nieko? - pasitikslino Frančeska. - Ar jūs tikra?

- O taip, visiškai tikra, - atsakė moteris, vis dar šypsodama.

Ant šaligatvio, išėjus iš pastato, Frančeska su nuostaba atsisuko į galeriją.

- Jokių dokumentų, - pasakė ji Lučianui su kartėliu balse. - Tu man visada pasakoji, kokia skrupulinga ir tvarkinga yra ši šalis. Italijoje jie bent jau saugo kiekvieną popieriaus skiautelę, kiekvieną dokumentą, penkis šimtus metų!

Frančeska sekė paveikslo istoriją tris šimtus dvidešimt metų. Per tą laiką iškilo ir sugriuvo imperijos, baigėsi karai, buvo užgyventi ir prarasti turtai, marai, badmečiai, potvyniai ir sausros niokojo žemes. Vos prieš septyniasdešimt metų, balandžio šeštadienio popietę, paveikslas buvo čia,

šiame pastate, ir po to jis paprasčiausiai išnyko. Manyti, kad jis galėjo išnykti, nebuvo kvaila. Šiaip ar taip, tai - tik audinio gabalas, keturių ir penkių pėdų dydžio.

Laiko ir vietos sutapimai dažnai lemia įvykių padarinius. Liepos pirmąją Frančeska su Lučianu išvyko iš Edinburgo. Vos po mėnesio už Airijos jūros dingusio Karavadžo paveikslo metraštyje pradėtas rašyti naujas puslapis.

III DALIS

RESTAURATORIUS

1

AIRIJOS NACIONALINĖ GALERIJA YRA NETOLI DUBLINO CENTRO, tiesiai prieš didžiulę žalią Merion aikštės erdvę, su grįstais pėsčiųjų takais, gėlių lysvėmis ir dailiai karpytų medžių miškeliais. Iš Merion aikštės galerija atrodo santūrus įstaigos fasado, sunkaus pilko akmens pastatas su žemu portiku ir keturiomis blokinėmis kolonomis. Ant jos stogo, vos matoma iš gatvės, yra keista medžio ir stiklo konstrukcija. Akivaizdu, kad tai vėliau pastatytas banalus dėžės formos priestatas, neturintis jokio architektūrinio ryšio su Jurgio epochos, XIX amžiaus, galerijos fasadu. Kai kurie galerijos tarnautojai jį vadino „mansarda".

Mansarda nuo seno buvo dviejų galerijos restauratorių teritorija, studija, kur jie valė ir taisė senus ir apgadintus paveikslus. Ją galėjai pasiekti kroviniu liftu, bet restauratoriai dažniausiai lipdavo senais sukamaisiais laiptais, vedančiais į tamsią laiptų aikštelę prie tvirtų metalinių durų. Mansardos viduje buvo šviesu net apniukusiomis dienomis, nes šviesa skverbėsi į vidų pro didelius langus aukštai trijose sienose. Betoninės grindys metams bėgant buvo nutaškytos dažais. Kambarys erdvus. Jame stovėjo platus stalas, taip pat dėmėtas, trys tvirti molbertai, binokulinis mikroskopas, įtaisytas ant trikojo su ratukais, ir keletas galingų lempų. Viename

kampe, aukštoje metalinėje spintelėje, buvo sudėti stikliniai indai ir skardinės su tirpikliais, lakais, politūra ir aliejais. Mažesnė medinė spintelė, tokia kaip anksčiau galėjai pamatyti odontologo kabinete, su plačiais, negiliais stalčiais, buvo užkrauta mažomis restauratoriaus dažų tūbelėmis, tvirtai surištais šepetėliais ir gausybe įvairių nerūdijančio plieno įrankių. Skirtingai pažeisti paveikslai - besilupantys, suplyšę, sutrūkinėję, apėję baltais pelėsių žiedais - stovėjo atremti į sieną. Vienas jų, anglų didiko portretas, buvo su trikampe maždaug dviejų colių dydžio įpjova viduryje. Žaizda padaryta ginkluotam palydovui tvirtinant fotoaparatą ant trikojo. Kitas, mažas XVI amžiaus madonos pano gulėjo ant stalo, o jo paviršius buvo išmargintas ir suteptas ankstesnio netinkamo restauravimo.

Buvo 1990 metų rugpjūtis. Pastaruosius trylika metų Sergio Benedetis dirbo restauravimo studijoje prie Nacionalinės galerijos kartu su Endriu Okonoru, galerijos vyriausiuoju restauratoriumi. Tuo metu Benedetis buvo keturiasdešimt septynerių metų. Jis buvo vedęs ir turėjo du vaikus, abu paauglius. Restauratorius dirbo nors ir mažai apmokamą, bet pastovų darbą. Tačiau kartais jis pajusdavo augantį nepasitenkinimą savo gyvenimo profesiniu aspektu. Benedetis juto, kad jam lemta pasiekti kažką svarbaus, kas išgarsintų jį meno pasaulyje. Tačiau metai vis bėgo nesuteikdami jokių aiškių galimybių. Tuo metu gyvenimas Airijoje buvo panašus į tremtį tolimoje meno pasaulio periferijoje. Jis pasiilgdavo Italijos, dažnai aštriai. Tenai jis pradėjo savo karjerą restauruodamas paveikslus ir freskas, bet biurokratija, nesibaigiantys atlyginimų vėlavimai ir nuolatinis poreikis susirasti darbą pagaliau jį nugalėjo.

Kad prisidurtų prie atlyginimo Nacionalinėje galerijoje, Benedetis kartkartėmis, susitaręs su galerijos direktoriumi,

imdavosi papildomų darbų. Be to, galerija laikėsi politikos kiekvieną ketvirtadienio rytą atverti savo duris ir siūlyti nemokamai vertinti įvairius visuomenės atvežtus meno objektus. Dažniausiai atsirasdavo labai mažai vertingų daiktų, bet restauratorius džiaugdavosi šiais rytais ir jų teikiama galimybe atsitraukti nuo rutinos.

Tą ypatingą rugpjūčio ketvirtadienio rytą, Benedetis susitarė apžiūrėti kelis paveikslus už galerijos sienų. Dėl susitikimo tarėsi naujasis galerijos direktoriaus asistentas Brajanas Kenedis. Jo pažįstamas klebonas iš Šv. Ignacijaus rezidencijos, kur gyveno keturiolika jėzuitų kunigų, prieš kelis mėnesius paklausė apie galimybę išvalyti keletą paveikslų. Tuo metu Kenedis buvo užsiėmęs savo naujuoju darbu. Jis atidėliojo reikalus iki pastarojo meto, kai rektorius jam vėl paskambino ir priminė.

Jėzuitų rezidencija buvo įsikūrusi Louer Lyson gatvėje 35, dešimt minučių kelio pėsčiomis nuo galerijos. Benedetis ir Kenedis išėjo vėlyvą saulėtos ir šiltos dienos rytą. Eidami vienas greta kito, jie atrodė kaip priešingybės: Kenedis – tamsiu kostiumu, aukštas ir išstypęs, bebaigiąs trečią dešimtį, su raginių rėmelių akiniais paukštiškame veide, o Benedetis – su velvetinėmis kelnėmis ir medvilniniais marškiniais, žemesnis ir daug stambesnis, jo veido bruožai senstant darėsi vis niūresni. Kenedis buvo jaunatviško energingo būdo, sumanus, ambicingas ir dar mielas, o Benedetis linko į susimąstymą. Nepaisant visų jų skirtumų, Benedečiui patiko jaunuolio kompanija.

Pakeliui į Lyson gatvę Kenedis užsiminė jau anksčiau lankęsis jėzuitų rezidencijoje. Klebonas, tėvas Noelis Baberis, redagavo mokslinį žurnalą, kuriam Kenedis parašė keletą straipsnių. Jis prisiminė, kad rezidencijoje buvo pusė tuzino paveikslų, darbų religinėmis temomis.

– Tokios tamsios senų meistrų kopijos, – pasakojo jis Benedečiui, – kokių galima rasti daugelyje religingų airių namų. Vienas kabo svetainėje, tas, mano manymu, gali būti gana geras.

Jie praėjo pro Šv. Stepono Gryno ir pasuko Lyson gatvės link, tylios, gerai išsilaikiusios gatvės, nustatytos senais penkių aukštų Jurgių epochos pastatais iš plytų ir akmenų, sujungtais tarpusavyje. Šios gatvės 35 numerio namo durys buvo nudažytos ryškiai mėlynai, o languose kabėjo nėriniuotos užuolaidos. Tėvas Noelis Baberis pasisveikino su Benedečiu bei Kenedžiu ir pakvietė juos vidun. Jis paaiškino, kad jie įpusėję valymą ir namų atnaujinimą – plėšia senus kilimus, šlifuoja grindis ir dažo sienas. Jie nukabinę visus paveikslus ir pernešę į biblioteką trečiame aukšte. Ten juos ir palydėjo laiptais aukštyn.

Biblioteka buvo didelis knygų prikištas kambarys su vaizdu į gatvę. Benedetis pamatė septynis ar aštuonis į knygų spintą atremtus įvairaus dydžio paveikslus. Jo akį tuoj pat patraukė pats didžiausias, puošniais paauksuotais rėmais. Restauratorius ilgokai žvelgė į paveikslą, o tuomet prisivertė nukreipti žvilgsnį į kitus. Priklaupęs ties kiekvienu, akimis fiksavo detales, bet jo mintys liko ties didžiausiu paveikslu paauksuotais rėmais. Benedetis apžiūrėjo kelis XX amžiaus pradžios airių nedidelės svarbos paveikslus ir itališką darbą, galbūt XVI amžiaus, bet provincialų ir grubiai atliktą. Visi jie – tikras šlamštas, pagalvojo, tačiau nieko nepasakė. Už savęs girdėjo besišnekučiuojančius Kenedį ir tėvą Baberį.

Galop jis nukreipė savo dėmesį į didįjį paveikslą. Šis buvo tamsus, visą jo paviršių dengė dulkių, riebalų ir suodžių sluoksnis. Gelsvai rudu tapęs lakas suteikė tabako atspalvį veidams ir rankoms. Kristaus mantija atrodė sudžiūvusių lapų spalvos, nors Benedetis įtarė, kad po pur-

vo ir lako sluoksniu ji greičiausiai bus koralo raudonio. Jis matė, kad drobė atsipalaidavusi rėmuose. Restauratorius svarstė, kad paveikslas nevalytas ir nedubliuotas daugiau nei šimtmetį.

Jis priėjo arčiau paveikslo ir atsitūpė per colį nuo jo paviršiaus. Tai, be abejo, XVII amžiaus darbas, pamanė jis. Krakeliūra, plonų įtrūkimo linijų tinklas, - beveik keturių šimtmečių senumo paveiksle ir buvo galima tikėtis tai išvysti. Apskritai atrodė, kad darbas gana geros būklės. Jis įžiūrėjo vos kelis plotelius, kur dažų paviršius buvo šiek tiek įdubęs ar nubyrėjęs, blogiausiai atrodė dešinysis drobės kraštas, antrojo kareivio nugara. Bet patys svarbiausi plotai aplink rankas ir veidus atrodė nepažeisti.

Benedetis apžiūrėjo Kristaus ir Judo veido bruožus, akis, ausis ir rankų detales. Jis klausė savęs, ar tai įmanoma. Restauratorius ištiesė ranką ir švelniai pirštų galais palietė paviršių, norėdamas pajusti dažų tekstūrą, nežymų drobės elastingumą. Jeigu jį nutapė ne jis, pagalvojo, tuomet tai geriausia įmanoma kopija.

Benedetis atsistojo ir pasisuko į Kenedį su tėvu Baberiu, pritilusius ir stebinčius jį.

- Iš visų paveikslų, - tarė Benedetis, stengdamasis kalbėti neutraliai, - šis, be abejo, yra geriausias. Kad geriau išsiaiškintumėm, turime jį pasiimti į galeriją valyti ir restauruoti. Jeigu jūs norite, - pridūrė jis, gūžtelėjęs pečiais.

Tėvas Baberis atsakė šypsniu.

- O taip, - atsakė jis. - Mes visada manėme, kad tai geriausias darbas namuose.

- Geras antrosios lygos darbas, - pridūrė Kenedis linktelėdamas.

Paveikslas daugelį metų kabėjo valgomajame aukštomis lubomis, su senu, anglimis kūrenamu židiniu ir dideliais

langais į kiemo sodą. Tik neseniai jį jėzuitai perkėlė į priekinę svetainę.

Benedetis pasakė susitarsiąs paimti paveikslą. Tokio dydžio paveikslo restauravimas, paaiškino jis tėvui Baberiui, paprastai trunka nuo trijų iki keturių mėnesių. Tačiau jis taip pat galerijoje turįs savo įprastines pareigas, taigi, be abejo, užtruks ilgiau.

- Kaip ilgai, jūsų nuomone? - paklausė tėvas Baberis.

- Greičiausiai šešis ar aštuonis mėnesius, - atsakė Benedetis. - Negaliu tiksliai pasakyti. Manau, jis turi būti dubliuotas prieš man pradedant valyti. Tuomet geriau žinosiu.

Tėvas Baberis, mažas, tvarkingas žmogus, įpusėjęs šeštą dešimtį, gyvų, protingų akių, atrodė norįs sužinoti daugiau apie restauravimą. Jis uždavė Benedečiui keletą klausimų, į kuriuos šis atsakė mandagiai, bet trumpai. Jokių užuominų apie jokius kitus paveikslus rezidencijoje, jokių diskusijų apie atlyginimą už Benedečio darbą. Benedečiui šiuo metu mažiausiai rūpėjo atlyginimas. Jis tik galvojo, kaip parsigabenti šį paveikslą į studiją, kad galėtų jį smulkiai ir detaliai ištirti.

Pakeliui į galeriją Brajanas Kenedis pastebėjo pasikeitusią Benedečio elgseną. Nuo to laiko, kai jie išėjo iš jėzuitų rezidencijos, restauratorius nebuvo ištaręs nė žodelio ir ėjo greitu bei ryžtingu žingsniu.

- Sergio, kas nutiko? - susirūpino Kenedis.

- Paveikslas greičiausiai daug svarbesnis, nei jie mano, - atsakė Benedetis.

- Kodėl? Koks, tu manai, tai paveikslas?

- Manau, tai galėtų būti Karavadžas.

- Tu tikriausiai juokauji, - atsakė Kenedis, nors matė, kad Benedetis visai nenusiteikęs juokauti. Jis turėjo meno istorijos daktaro laipsnį, tačiau jo specializacija buvo XX amžiaus

Airijos menas ir menų politika. Prieš ateidamas į Nacionalinę galeriją buvo dirbęs Vaizduojamojo meno ministerijoje. Kenedis suprato ką tik išsakytos Benedečio nuomonės reikšmę. Tai jam atrodė gana absurdiška.

- Gerai, - pasakė jis, - manau, mes tuojau pat turime pakalbėti su Reimondu.

2

REIMONDAS – TAI REIMONDAS KIVINĖJUS, AIRIJOS NACIONALINĖS galerijos direktorius. Benedetis jį pažinojo vienuolika metų, nuo tada, kai Kivinėjus atvažiavo į galeriją kaip neapmokamas stažuotojas prižiūrėtojas. Tuomet restauratorius vos kalbėjo angliškai, netgi praleidęs dvejus metus Airijoje. Jo laimei, Reimondas buvo studijavęs meno istoriją Romoje, ir dabar jis turėjo su kuo bendrauti savo gimtąja kalba.

Kivinėjus prieš pusantrų metų iš retų galerijos darbuotojų gretų pakilo į direktorius. Dabar dirbo erdviame kabinete trečiame aukšte, apstatytame tamsiais, sunkiais senoviniais baldais. Jis buvo tvirtas vyras aštrių bruožų veidu ir kuodu banguotų žilų plaukų, dengiančių ausis ir apykaklę. Jis lengvai susijaudindavo. Kai kuriems galerijos darbuotojams direktorius priminė gaidį.

Kivinėjus sėdėjo prie savo stalo, kai Benedetis su Kenedžiu išdygo tarpduryje. Kenedis papasakojo jam apie jų to ryto vizitą į jėzuitų rezidenciją. Jis nešvaistė laiko veltui ir perėjo prie esmės.

– Sergio mano, kad vienas paveikslas galėtų būti Karavadžo.

Kivinėjus žvelgė nustebęs.

– Jūs rimtai? – paklausė jis Benedečio.

– Jis nutapytas arba jo, arba tai geriausia jo paveikslo kopija, – atsakė Benedetis.

Kivinėjus giliai abejojo. Jis išmoko gerbti Benedečio, kaip profesionalo, nuomonę ir matė jo susijaudinimą. Direktoriui anksčiau retai teko jį matyti tokios būsenos. Tačiau netikėtai surasti Karavadžo paveikslą savo paties kieme – Dubline, o ne kur kitur, – atrodė beprotiškai neįtikima.

Benedetis apibūdino Kivinėjui paveikslą. Jis pasakė tuoj pat atpažinęs objektą – Kristus išduodamas Judo. Šis paveikslas žinomas dėl to, kad daugelį metų buvo dingęs, paaiškino Benedetis, nors rasta daugybė jo kopijų. Viena Odesoje, kai kurių meno istorikų manymu, ji galėjo būti originalas, nors dauguma ją laikė labai gera kopija. Paveikslo jėzuitų rezidencijoje kokybė taip pat pasirodė gera.

– Manau, tai galėtų būti originalas, – pasakė jis Kivinėjui. – Noriu jį kuo greičiau pasiimti į studiją, kad galėčiau daug nuodugniau ištirti.

– Žinoma, – atsakė Kivinėjus, pats susijaudinęs iš noro pamatyti paveikslą. – Bet kaipgi jėzuitai jį gavo?

Kenedis atsakė dar neuždavęs jėzuitams šio klausimo. Tiesą sakant, išskyrus juos tris, niekas kitas nežinojo apie Benedečio įtarimą.

– Turime ir toliau laikyti tai paslaptyje, – pasakė Kivinėjus, dabar žingsniuodamas pirmyn ir atgal, stengdamasis surikiuoti mintis. – Net kiti galerijos darbuotojai neturi žinoti. Būkim apdairūs ir neužbėkim įvykiams už akių. Juk nenorime apsikvailinti.

Benedetis skubėjo susitarti dėl paveikslo atgabenimo iš Lyson gatvės į galeriją. Paveikslas buvo per didelis nešti, netgi per didelis vežti automobilio bagažinėje, o galerija savo transporto priemonės neturėjo. Benedetis turėjo nuomotis sunkvežimį iš meno prekybos agento, su kuriuo galerija reguliariai turėjo reikalų.

Kivinėjus uždarė savo kabineto duris, kad galėtų pasitarti akis į akį su Kenedžiu.

- Kokia tavo nuomonė, sakyk atvirai? - paklausė jis Kenedžio.

- Viskas atrodo taip neįtikima, - pasakė Kenedis. - Mačiau šį paveikslą anksčiau - jis kabėjo svetainėje, - kaip ir daugelis kitų žmonių, o kai kurie iš jų labai gerai išmano meną. Juk jis neatsirado kieno nors palėpėje.

- Tačiau jeigu Sergio yra teisus, - mintijo Kivinėjus, - išvada sukrečianti! Atsiras pirklių iš Londono ir Niujorko su savo plačiai atvertomis piniginėmis. Tai bus triukšmo! - Jis giliai įkvėpė. - Svarbiausia, kad mes gavome tą galimybę. Nedarykime keblumų galerijai. Turime laikyti tai visiškoje paslaptyje, kol įsitikinsime.

Tą vakarą Kivinėjus stengėsi išlikti ramus sakydamas sau, kad, be abejonės, Benedetis suklydo. Pagaliau, pasakė restauratorius, egzistuoja daugybė to paveikslo kopijų. Nėra abejonės, kad šis - tik dar viena kopija. Jie turi laikytis šitos prielaidos.

Tačiau mintimis Kivinėjus vis grįždavo prie galimybės, kad paveikslas autentiškas. Neįtikėtina sėkmė, galvojo jis, surasti tokį paveikslą! Tokį, kuris įrašys Airijos nacionalinę galeriją į žemėlapius! Tačiau taip pat neįtikėtina našta. Galerija nepasirengusi išlaikyti tokios reikšmės atradimą. Specialistų vos daugiau nei tuzinas, įskaitant buhalterį, fotografą ir pusę dienos dirbantį reklamos agentą. Vienas galerijos skyrius uždarytas dėl nuolat besisunkiančio per stogą vandens. Didesnis ir turtingesnis muziejus paskirtų mokslininkų grupę nuodugniai ištirti paveikslo kilmę, o techninių darbuotojų grupę atlikti moksliniams testams. Kaipgi jie susidorotų su visu tuo vieni?

3

Benedetis sužinojo, kad sunkvežimis, priklausantis meno prekiautojams, yra užsakytas ir galerija negalės juo pasinaudoti iki kitos savaitės. Restauratorius susitaikė su mintimi, kad reikės palaukti. Savaitgalis atrodė nesibaigiantis. Jo nuotaikos karštligiškai keitėsi nuo pakilios iki abejonių ir nerimo. Vienu metu buvo tikras, kad rado dingusį Karavadžo originalą, kitą akimirką manė, kad jam negalėjo taip pasisekti, kad tai tik dar viena kopija. Mintyse dar ir dar kartą suko paveikslo vaizdus, kuriuos užfiksavo, tarsi loterijos laimėtojas, kuris kaip apsėstas nuolat tikrina savo bilietą. Benedetis troško jį vėl pamatyti, pasiimti savo žinion, ištirti vienumoje ir ramybėje.

Didžiausią nerimą, dėl ko jis vartėsi naktimis lovoje, kėlė baimė, kad paveikslas dings būtent dabar, kai jau buvo jo rankose. Jis vaizdavosi, kad tėvas Baberis skambina kitam restauratoriui ar meno istorikui, norėdamas išgirsti kitą nuomonę. Arba koks nors antikvariato supirkėjas apsilanko jėzuitų rezidencijoje ir siūlosi paveikslą nupirkti. Rytui išaušus Benedetis sau sakydavo, kad tokios mintys neracionalios; paveikslas neišnyks vos per keturias dienas, bet tamsiausiomis valandomis šios baimės ir vėl užpuldavo.

Kai Benedetis prieš trylika metų atvyko į Airiją, jo galvoje kirbėjo mintis, kad jei pasisektų, jis galėtų, būdamas gana budrus, padaryti vertingą atradimą. Jis žinojo, kad nesibaigiantis senienų, skulptūrų ir ypač renesanso ir baroko paveikslų srautas plūdo į Britanijos salas XVIII amžiuje, siunčiamas turtingų jaunų aristokratų Didžiojoje kelionėje. Per du praėjusius šimtmečius šeimos ir turtai užaugo ir sunyko, o daugybė kolekcijų išsibarstė. Vienos pakliuvo į muziejus, kitos pateko į aukcionus, o keli vertingi meno kūriniai paprasčiausiai pradingo. Italų barokas, pavyzdžiui, neteko palankumo apjuodintas tokių kritikų kaip Džonas Raskinas: jis parašė, kad Guerčino darbas „gana bjaurus, gana šlykštus ir gana absurdiškas", – sąžiningas viso jo požiūrio į erą apibendrinimas.

Tuo metu, kai Benedetis atvyko į Dubliną, barokas jau buvo pradėjęs grįžti į madą. Paveikslai įgijo naują šlovę ir vertę. Muziejai leido dideles pinigų sumas, kartais milijonus dolerių, jiems įsigyti. Benedečiui atrodė, kad jis beveik kasmet laikraščiuose ar meno žurnaluose perskaitydavo apie dar vieną nepaprastą atradimą, vertą didelių pinigų.

Benedetis nesitikėjo asmeniškai praturtėti atradęs svarbų paveikslą. Tačiau turėjo viltį pažengti karjeros laiptais, paskelbęs tokį atradimą prestižiniame meno žurnale. Praėjo dar vieni metai, o jis nerado nieko, kas būtų verta dėmesio. Tikriausiai, galvojo restauratorius, jeigu būtų atsidūręs Anglijoje, Škotijoje ar Velse, šansų padaugėtų. Jis dar nežinojo, kokia skurdi buvo Airija vos prieš dešimtį metų – beveik kaip trečiojo pasaulio šalis, kaip kartą jis užsiminė draugui italui.

Dvidešimt penkerius metus jis sėdėjo sulinkęs prie suplėšytų drobių, suskilusių pano, įdubusių, byrančių, besilupančių ir skeldėjančių dažų. Jis buvo išmokęs savo amato Romoje, Centriniame restauravimo institute, kuris priimdavo

tik dvylika studentų kiekvienais metais. Italijoje į restauratorius buvo žiūrima kaip į įgudusius amatininkus. Kitaip nei į meno istorikus, vertinamus kaip profesionalus, esančius toje pačioje socialinėje grupėje kaip teisininkai ar universiteto dėstytojai. Benedetis troško pirma studijuoti archeologiją, o meno istoriją vėliau, tačiau turėjo tapti restauratoriumi iš reikalo. Vyras negalėjo sau leisti tiek metų skirti mokslams magistrantūroje, o po jų – neaiškios darbo perspektyvos, kurios laukia naujo diplomuoto meno istoriko.

Jis gyveno Romoje, bet keliavo po visą Italiją, nuo Sicilijos iki Genujos, restauruodamas freskas ir aliejinius paveikslus. Benedetis praleido kelis mėnesius Asyžiuje, dirbdamas su kitų restauratorių grupe prie Džioto freskų ant sienų ir lubų Šv. Pranciškaus katedroje. Jis dirbo su šimtais paveikslų, XVI ir XVII amžių šedevrų, nors niekada neprisilietė prie Mikelandželo, Rafaelio arba Karavadžo darbų.

Romoje restauratorius dažnai valgydavo užkandinėje, kuri vadinosi „Pas Marijo", Madonos aikštėje, netoli Centrinio instituto. Litrinis grafinas raudonojo vyno čia kainavo penkiasdešimt centų, lėkštė spagečių – trisdešimt centų, mėsos kepsnys – septyniasdešimt penki centai. Valgį gamindavo Marijo žmona. Restoranėlis buvo apstatytas paprastai – dideli mediniai stalai ir kėdės, baltas staltieses šeimininkė skalbdavo kartą per savaitę, bet jos būdavo apdengiamos mėsininko popieriumi, kad išliktų švarios. Išbaltintas sienas puošė „Peroni" alaus kalendorius. „Pas Marijo" durys būdavo atidarytos iki trečios valandos ryto. Užkandinė visada buvo pilna žmonių, triukšminga ir linksma, visuomet žaidžiama kortomis *Scopa*. Iš instituto ji traukdavo studentus ir dėstytojus, kurių susėsdavo nuo aštuonių iki dešimties prie vieno stalo, o kai pasklido žinia apie vėlyvos nakties diskusijas ir debatus apie meną, pradėjo lankytis keli žinomi meno istorikai. „Pas Marijo" vieną 1968 metų vakarą Benedetis

sutiko Denisą Mahoną, tuomet baigiantį šeštą dešimtį, apsirengusį, kaip dažniausiai, tamsiu dvieiliu Sevilijos gatvės siuvėjo siūtu kostiumu. Jis sėdėjo prie stalo, apsuptas padėjėjų. Kalbėta apie Karavadžą. Benedetis įsijungė į pokalbį. Atrodė, kad Mahonas įsidėmėjo jaunojo restauratoriaus žinių apimtį.

Benedetis, tiesą sakant, buvo skaitęs beveik viską, kas parašyta apie Karavadžą. Jo herojumi tuomet buvo Robertas Longis, patyręs Karavadžo tyrinėtojas. Nedaug nuo jo atsiliko Mahonas. Dauguma meno istorikų linkę pasirinkti konkretų dailininką ir studijuoti jį visą savo gyvenimą. Benedetis, diletantas, pasirinko Karavadžą.

Restoranėlis „Pas Marijo" nebuvo ta vieta, kur Denisas Mahonas dažnai lankytųsi, bet nuo pirmo susitikimo ten su anglu Benedetis pasistengė palaikyti su juo ryšius. Kai Romoje, Bolonijoje ar Florencijoje buvo atidaromos parodos ir jis žinojo, kad ten dalyvaus Mahonas, stengdavosi ten nueiti. Jis sekė konferencijas, kuriose mokslininkas kalbėdavo, ateidavo pasiklausyti ir atkreipti jo dėmesį į save. Mahonas prisiminė restauratoriaus vardą, ir atrodė, kad jam visada malonu šį matyti. Svarbiausia, kad bendravo su juo kaip su lygiu.

Tą dieną, kai Benedetis susitarė pasiimti paveikslą, rytas išaušo šviesus ir giedras. Jis jautėsi dėkingas už saulėtą dieną. Airijoje visada yra lietaus tikimybė, ir jis nenorėjo transportuoti šį paveikslą per liūtį.

Restauratorius su dviem meno prižiūrėtojais iš galerijos, vadinamosios „darbo grupės" nariais, meno prekiautojo sunkvežimiu atvažiavo iki jėzuitų rezidencijos. Tėvas Baberis juos palydėjo laiptais į biblioteką. „Darbo grupė" su savi-

mi pasiėmė ruloną sunkios polietileno plėvelės su burbulais, kad apsaugotų paveikslą perkeliant. Benedečio nervai buvo įtempti, bet jis nenorėjo parodyti jokių emocijų. Restauratorius kalbėjosi su tėvu Baberiu. Kai jie stebėjo galerijos vyrus, ruošiančius paveikslą pernešimui, Benedetis stengėsi kalbėti nerūpestingai.

„Darbo grupė" nunešė suvyniotą paveikslą žemyn ir įtvirtino sunkvežimyje, pririšdama jį į vietą taip, kad neslankiotų trumpos kelionės į galeriją metu. Tėvas Baberis ar Benedetis nė neužsiminė apie pakvitavimą ar dokumentus, liudijančius sandorio sąlygas. Paprastai restauratorius arba vienas iš „darbo grupės" surašydavo tokius dokumentus, tarp kitų sąlygų aprašydami paveikslo būklę. Tačiau atsižvelgiant į Brajano Kenedžio santykius su tėvu Baberiu ir į neišreikštą žodžiais susitarimą, kad valymas ir restauracija jėzuitams bus atlikti nemokamai, atrodė, kad pasitikėjimo ir žodžio pakanka.

Palėpės studijoje Benedetis buvo pradėjęs nuiminėti nuo paveikslo plastikinį apdangalą, kai tarpduryje atsirado Reimondas Kivinėjus. Kaip ir restauratorius, Kivinėjus praleido sunkų savaitgalį, sverdamas pranašumus ir problemas turint dingusį Karavadžo paveikslą savo rankose. Jo studijų sferą sudarė XVI amžiaus Romos freskos, brandusis renesansas ir manieristai. Jis buvo matęs daugybę Karavadžo paveikslų Romos bažnyčiose ir galerijose, bet kai įdėmiai pažvelgė į šį, pripažino sau neatpažinęs, kad tai – Karavadžo paveikslas. Jis spoksojo į drobę, parėmęs delnu smakrą. Svarstė, kad Kristaus veidas ir tai, kaip sugniaužtos jo rankos, šedevrui atrodo kažkaip prastai. Detales, žinoma, buvo sunku įžiūrėti pro geltoną purvo ir seno lako sluoksnį. Tačiau pirmoji Kivinėjaus reakcija buvo rimta abejonė. Jis suspaudė lūpas ir lėtai papurtęs galvą tarė Benedečiui: „Ak, aš nesu dėl jo toks tikras, Sergio."

Restauratorius, pirmą kartą žiūrėdamas į paveikslą geroje šviesoje, jautėsi visiškai priešingai. Paveikslas buvo toks geras, kokį jis prisiminė. Bent jau toks geras, galvojo jis, kaip jo matytos Odesos versijos fotografijos. Jis stengėsi išlaikyti abejones, bet negalėjo pasipriešinti jausmui, tarsi stovėtų meistro akivaizdoje.

Tik tada pirmą kartą pastebėjo medžio lentelę, pritvirtintą prie rėmo paveikslo apačioje. Ji pati buvo purvina, žodžiai sunkiai įskaitomi. Benedetis sudrėkino piršto galą ir švelniai nuvalė truputį purvo. Lentelėje buvo dailiomis raidėmis užrašyta: „Kristaus išdavimas", o po juo - Gerardo Hontorsto pavardė. Mažesnėmis raidėmis skliaustuose užrašyta: *Gherardo della Notte.*

4

TĄ POPIETĘ BENEDETIS PRALEIDO BESIRENGDAMAS OPERACIJOMS, kurias atliks paveikslui. Jis uždengė platų stalą studijos centre baltu audeklu ir ant jo paguldė paveikslą su rėmais piešiniu žemyn. Drobės nugarinė pusė buvo šen bei ten išmarginta dėmių, parudusi ir nusilpusi dėl amžiaus. Paveikslas pritvirtintas prie seno, sunkaus medinio porėmio, o šis savo ruožtu įspraustas į rėmus ir sustiprintas daugybe plonų begalvių kaištukų. Kaištukai, dabar surūdiję, įkalti į minkštą rėmo medį ir užlenkti ant porėmio, laikė paveikslą savo vietoje. Tai buvo senas įrėminimo metodas. Dabar paveikslui pritvirtinti rėmuose Benedetis naudotų nerūdijančio plieno spyruoklinius spaustukus.

Jis replėmis ištraukė kaištukus ir iš rėmo iškėlė medinį porėmį. Benedetis tuojau pastebėjo, kad paveikslas anksčiau buvo dubliuotas mažiausiai kartą. Ankstesnis restauratorius priklijavo kitą drobę prie originalo nugaros ir proceso metu apkirpo iki ketvirčio colio tapyto paviršiaus, senus, sudaigstytus XVII amžiaus drobės kraštus. Restauratorius įvertino, kad dubliuojanti drobė buvo dabar daugiau nei šimto metų senumo. Ji nepaprastai gerai išsilaikiusi, bet nuo svorio ir nuolatinio išsiplėtimo bei susitraukimo dėl drėgmės susmuko, nors ir nežymiai, ant porėmio.

Benedetis iš pat pradžių žinojo, kad jam reikės dubliuoti paveikslą nauja drobe. Dubliavimas atliko keletą funkcijų. Pirmiausia, dubliavimo metu naudojami klijai suteikdavo senajai drobei stiprią, naują atramą, prasiskverbdavo į paveikslo nugarinį paviršių ir padėdavo išsaugoti visus smulkius dažų fragmentus, kurie metams bėgant įdubo ar atšoko. Šiame paveiksle tokių pažeidimų buvo negausu, daugiausia dešinės pusės pakraštyje: tamsus plotas ant antrojo kareivio peties ir nugaros. Būdamas toks senas, paveikslas apskritai atrodė nepaprastai gerai išsilaikęs.

Prieš ką nors darant su paveikslu, pagal galerijos tvarką reikėjo jį nufotografuoti pradinės būklės. Benedetis paskambino Michaeliui Olohanui, galerijos fotografui, į rūsio laboratoriją pranešti, kad paveikslas paruoštas. Tai buvo Olohano darbas: padaryti detalų kiekvieno restauracijos proceso žingsnio vaizdinį dokumentą visiems galerijos meno kūriniams.

Olohanas nugabeno paveikslą į savo laboratoriją kroviniu liftu ir pastatė ant metalinio stovo. Vyrui buvo apie trisdešimt penkerius metus, o galerijoje dirbo septynerius. Buvo nufotografavęs šimtus paveikslų. Kitus matė tokius pat purvinus kaip šis, iškylančius iš po tamsaus purvo sluoksnio. „Tai panašu į moters stebėjimą pro langą, neplautą šimtus metų: visą purviną ir dulkiną, - kartą pasakė jis. - Gali pasakyti, kad tai moteris, bet ne daugiau. Tuomet nuplauni langą ir pamatai jos figūrą, matai, kad ji jauna ir miela."

Brajanas Kenedis jau buvo įspėjęs Olohaną apie atvežamą jėzuitų paveikslą, nors nepaminėjo fakto, kad tai gali būti Karavadžas. Kenedis Olohanui tik pasakė, kad nori ypač išsamios paveikslo dokumentacijos. Šis pamanė, kad taip yra dėl to, kad paveikslas priklausė jėzuitams, o ne galerijai. Jis padarė paveikslo nuotraukas iš abiejų pusių - iš priekio ir užpakalio, o paskui keletą svarbiausių vietų iš arti - veidus

ir rankas. Fotografas pasižymėjo, kaip buvo nustatęs kamerą ir šviesas, kad kiekviena fotografijų serija, einanti viena po kitos, būtų atlikta tokiomis pat sąlygomis.

Jis neatpažino, kad šis paveikslas – Karavadžo kompozicija, bet pagalvojo, kaip vėliau pasakė, kad tai „nepaprastai puikus darbas". Olohanas nekantravo stebėti atgyjančias spalvas ir formas Benedečiui valant paveikslą.

Restauravimo studijoje Benedetis ištyrinėjo rėmus. Jie pasirodė esą XVIII amžiaus pabaigos ar XIX amžiaus pradžios, paauksuoti ir gerai padaryti. Išilgai regimo ploto kraštų, kur rėmai yra arčiausiai paveikslo, bėgo gražiai išdrožinėtas ornamentas, kaip perlų vėrinys, nors keli danteliai buvo nulūžę. Rėmai, pagalvojo Benedetis, gali būti vertingas įrodymas patvirtinant paveikslo kilmę.

Tačiau labiausiai Benedetį domino paveikslo priskyrimas Hontorstui. Seniai, studentavimo laikais, jis buvo skaitęs Belorio pasakojimą apie Karavadžo gyvenimą ir vos tik pamatęs paveikslą atpažino šį kaip aprašytąjį. Jis taip pat skaitė Longio straipsnį apie „Kristaus suėmimą" ir jo daugybę kopijų, nors detalės jo galvoje neišliko. O dėl Hontorsto pavardės – negalėjo tiksliai prisiminti, ji slypėjo šiek tiek už atminties ribų, vis dėlto jis žinojo, kad kartą kažką girdėjo apie olandų dailininką ir Karavadžą.

Jam tai pavyko atgaminti, kai tik prisiminė kontekstą: trumpas Longio straipsnis, iš tiesų tik išnaša *Paragone* leidinyje, ir vienoje tos išnašos pastraipoje Longis spėjo, kad Hontorstui priskirtas paveikslas iš tikrųjų buvo Karavadžo.

Namuose Benedetis turėjo didelę knygų ir meno žurnalų kolekciją su visu *Paragone* rinkiniu iš jo studentavimo dienų. Atmintis jam šnibždėjo, kad paveikslas, apie kurį Longis

rašė, vadinosi „Kristaus suėmimas" ir kad jis buvo parduotas anglui kaip Hontorsto paveikslas. Jeigu tai tiesa, jeigu jo neapgauna atmintis, tuomet Benedetis žinojo suradęs pirmą teisingą takelį sekant paveikslo kilmės pėdomis.

Jam prireikė vos kelių minučių tą vakarą, kad surastų reikiamą *Paragone* numerį su kandžia Longio trijų puslapių išnaša apie vokiečių mokslininkę Gerdą Panofsky-Siorgel ir jos paieškas Matei archyve. Toje išnašoje Longis tik trumpai, vos nukrypdamas, paminėjo „Kristaus suėmimą", jam skirdamas vienintelį ilgą sakinį trečiame puslapyje. Tačiau Benedetis įsitikino prisiminęs teisingai. Netikėčiausia, kad pasirodė ne taip jau absurdiškas šio konkretaus paveikslo atsiradimas Dubline – tik trumpa kelionė iš Škotijos per Airijos jūrą. Jis pasiryžo pats nukeliauti šiuo keliu, kai tik galės. Taip buvo atverstas pirmas paveikslo istorijos puslapis.

Kitą rytą galerijoje Benedetis parodė Reimondui Kivinėjui ir Brajanui Kenedžiui Longio straipsnį. Jis pastebėjo, kad vakarykštės abejonės direktoriaus akyse susilpnėjo.

Kenedžiui buvo akivaizdu, kad reikia pasiklausti jėzuitų, kaip jie įsigijo šį paveikslą. Tačiau vien tik klausimas tėvo Baberio galvoje galėjo sukelti jo paties klausimus. Kivinėjus dar nenorėjo, kad Kenedis būtų priverstas į šiuos klausimus atsakyti. Jis tikino, kad dar per anksti.

Benedetis turi tęsti paveikslo restauravimą ir kartu vadovauti jo kilmės tyrimui. Tėvas Baberis nesitikėjo susigrąžinti jo mažiausiai šešis mėnesius, o jie tikriausiai galėtų uždelsti dar ilgiau, jei reikėtų, kol gautų įrodymų – paveikslo kelionės laiku dokumentacijos, – o tuo tarpu jie laikytų viską paslaptyje net nuo kitų galerijos darbuotojų.

5

ENDRIU OKONORAS BUVO GALERIJOS VYRIAUSIASIS RESTAURATORIUS ir bent jau vadinosi Benedečio viršininku, nors praktiškai visada laikė jį sau lygiu. Jie dalijosi palėpės studija, dažnai dirbdami vienas šalia kito prie skirtingų paveikslų, o kartais net prie to paties. Okonoras buvo vienas iš kelių galerijos darbuotojų, nuo pat pradžių žinojusių Benedetį manant, kad „Kristaus suėmimas" gali būti dingęs Karavadžo originalas.

Okonoras ir Benedetis susitiko daugiau nei prieš dvidešimt metų „Pas Marijo" Romoje, Okonorui studijuojant Centriniame restauravimo institute. Benedetis tuomet jau buvo diplomuotas ir pradėjęs savo verslą. Jis retkarčiais samdė Endriu sau į pagalbą. Tuomet šis gyveno skurdžiai, vos sudurdamas galą su galu. Benedetis jam visada dosniai mokėdavo, dažnai daugiau, nei prieš tai buvo sutarę. Kai Okonoras susirgo ir savaitę gulėjo lovoje, savo palėpės kambaryje, negalėdamas įveikti laiptų į šeštą aukštą, juo rūpinosi Benedetis: nešiodavo jam sriubą ir vaistus, šluostydavo karščiuojančio ligonio kaktą ir tardavosi su gydytoju dėl vizito. Airijos ambasadoje Romoje, per Šv. Patriko dienos vakarėlį, Okonoras pristatė draugą moteriai, tapusiai jo žmona. Tuomet juodu su Benedečiu buvo geriausi draugai.

Jie palaikė ryšius ir Okonorui išvykus iš Romos į Airiją. Vieną dieną po metų Endriu nuo Benedečio gavo laišką, kuriame šis rašė priėjęs liepto galą, nebegalįs toleruoti biurokratijos Italijoje ir nebežinąs, kur pasukti. Okonoras pasiūlė jam atvykti į Airiją. Kitas galerijos restauratorius tuo metu buvo ką tik išėjęs iš darbo ir išvykęs į Australiją. Atlyginimas nebuvo didelis, bet bent jau pastovus, ir jie galėsią rasti papildomo darbo. „Tai mano paskutinis šansas", - atrašė Benedetis.

Okonoras suorganizavo Benedečiui pokalbį su Džeimsu Vaitu, tuometiniu galerijos direktoriumi. Vaitas visai nekalbėjo itališkai, o Benedetis - angliškai. Endriu pasisiūlė pasėdėti pokalbio metu ir pavertėjauti. Direktorius atsakė, kad jam čia būti nedera. Okonoras dažnai stebėjosi, kaip Benedetis sugebėjo susitvarkyti su šiuo pokalbiu.

Palėpės studijoje Endriu tyrinėjo „Kristaus suėmimą". Paprastai jis labai gerbė Benedečio nuomonę. Sprendžiant iš to, ką jis galėjo matyti per purvo ir lako sluoksnį, šio paveikslo kokybė atrodė gana gera. Tačiau Okonoras išvalė šimtus, galbūt tūkstančius paveikslų. Kiekvieną kartą tuomet ir dabar dėl kiekvieno susijaudindavo. Jis stengėsi įžvelgti privalumus, o ne trūkumus. Bet štai vieną dieną jis įėjo, pažvelgė į paveikslą ir pasakė sau: „Jis neatrodo taip gerai, kaip atrodė vakar. Ir apie ką gi aš galvojau?"

Kurį laiką Okonoras labiau norėjo išlikti skeptiku. Tačiau paveikslas jį domino. Jis norėjo dirbti su juo, pajusti, ką išgyveno dailininkas.

Okonoras prisimena, kad, atvežus paveikslą, po kelių dienų Benedetis pradėjo valyti vieną ar du mažus plotelius, vos poros colių kvadratėlius paveikslo kraštuose. Restauratorių kalba tai buvo vadinama paveikslo „lango atvėrimu" - valymo bandiniu siekiant nustatyti, koks tirpiklių mišinys

geriausiai tinka pašalinti purvui, riebalams ir lakui ir kaip dažų paviršius reaguoja su šiais tirpikliais.

Kadangi tai buvo Benedečio paveikslas, Okonoras jautėsi privaląs pasiklausti, ar galėtų dirbti prie jo. Benedetis sutiko. Okonoras pasirinko tamsų plotą apačioje, netoli Kristaus mantijos. Paviršiniam purvui valyti jis naudojo medvilninius tamponus ir pradėjo nuo distiliuoto vandens, vos sudrėkindamas tamponą. Retkarčiais jį sudrėkindavo burnoje. Seilėse gausu fermentų, ir jie dažnai efektyviai pašalina purvą ir kai kuriuos aliejus. Italijoje jis matė restauratorius valant paveikslus mažais šviežios duonos gumulėliais. Senų paveikslų valymo procesai turi ilgą istoriją, kuri ne visa žinoma. Ankstesniais laikais jie buvo visaip šveičiami muiluotu vandeniu, natrio hidroksidu, medžio pelenais, šarmu ir daugybė jų buvo nepataisomai pažeisti. Vienas nebejaunas restauratorius kartą Okonorui paveikslus apibūdino kaip kvėpuojančias, pusiau organiškas būtybes. „Gerai, kad jie neverkia, - pasakė šis restauratorius, - kitaip nuėjęs į muziejų turėtum užsikimšti pirštais ausis."

Žiūrėdamas į šį paveikslą, Okonoras įvertino, kad jis gana gerai išgyveno ankstesnį valymą. Dažų paviršius daugiausia atrodė nesugadintas. Okonoras matė visų tipų skeldėjimus trapiuose paveikslų paviršiuose: stipininius, spiralinius, vainikinius, liepsninius, tinklinius, grotelinius. Visi jie buvo tam tikros rūšies pažeidimų ženklai. Bet šitas turėjo tik senam amžiui būdingų bruožų ir įprastinę krakeliūrą, kurios joks restauratorius, net ir labai norėdamas, negali pataisyti.

Sunaudojęs pusę tuzino tamponų, Okonoras nuvalė pirminį purvo sluoksnį. Langas, kelių colių kvadratas, vis dar buvo vos praviras. Jis pasiekė labiau atsparų sluoksnį mikroskopinių dalelių, surištų aliejais, purvais, tikriausiai net tabako dūmų dervomis - įprasti privačiai laikytų paveikslų teršalai. Kalbant apie šį paveikslą, kabėjusį jėzuitų valgoma-

jame, į šį mišinį greičiausiai įsimaišė akmens anglies dulkės nuo židinio.

Iš patirties Endriu žinojo, koks tirpiklis geriausiai tinka pašalinti kitam sluoksniui. Jis labiausiai pasitikėjo acetonu, nes šis išgaruoja taip greitai, kad tik labai trumpam lieka ant dažų paviršiaus. Taip pat naudodavo sausą spiritą ir alkoholį. Dažniausiai sumaišydavo keletą skiediklių. Institute jis išmoko tuziną skirtingų receptų. Vienas populiariausių buvo vadinamas 3A – acetonas, alkoholis ir *acqua* (vanduo), lygiomis dalimis.

Restauratorius pradėjo naudodamas atskiestą acetono tirpalą, po truputį didindamas jo koncentraciją. Pirma pasidavė purvo ir aliejaus plėvė, o paskui pageltęs lakas. Mažo lango plotelyje jis ėmė įžvelgti tikrąjį spalvų sodrumą ir intensyvumą. Pro žemos didinamosios gebos mikroskopą matė aiškius šepetėlio brūkštelėjimų kontūrus. Jeigu iš tikrųjų šis paveikslas buvo Karavadžo, Okonoras žinojo, kad jis prisiartino prie meistro rankos taip arti, kaip niekas kitas negalėjo.

Kitas kelias savaites Okonoras stebėjo, kaip paveikslas pradeda ryškėti vis didesniuose Benedečio išvalytuose languose. Jis ėmė pastebėti, kad kolega dirba laisvomis valandomis, tuo laiku, kai Okonoro nebuvo šalimais. Jam atrodė, kad draugas jo vengia, norėdamas vienas dirbti prie to paveikslo. Okonoras aiškiai pajuto, kad Benedetis keistai savinasi paveikslą. Kai jo nebūdavo, paveikslą palikdavo stove, uždengtą žaliu fetriniu audiniu.

Vieną dieną, prabėgus maždaug trims savaitėms po drobės atvežimo, Okonoras su Benedečiu susidūrė studijoje. Benedetis įdėmiai žiūrėjo į paveikslą. Jis stovėjo sukryžiavęs

rankas, prisimerkęs, susikoncentravęs, nepritariamai sučiaupęs burną.

- Pažvelk į Judo ranką, - tarė Benedetis Okonorui. - Ką tu manai?

Okonoras tyrinėjo paveikslą.

- Ar tu kažką įžvelgi, - paklausė jis.

- Ji atrodo per trumpa, ar ne? - abejojo Benedetis.

Okonorui iš tikrųjų taip atrodė. Subtili proporcijų klaida, ne iš karto pastebima viso paveikslo kontekste.

- Atrodo, tarsi jis būtų nutapęs petį, o paskui nebeturėjo pakankamai vietos rankai, - pasakė Benedetis.

Okonoras suprato, kad Benedetis grumiasi su savo abejonėmis.

- Na, - pagaliau prabilo Benedetis, - jis neišmanė anatomijos tobulai. Yra padaręs ir daugiau tokių klaidų. „Vakarienėje Emause" apaštalo ranka yra per ilga.

Benedetis patyrė abejonių akimirkų jau praėjus beveik mėnesiui po paveikslo atsigabenimo. Jas prisimindamas jis negalėjo tiksliai atkurti, kodėl taip jautėsi. Ne dėl Judo rankos ar kitų specifinių paties paveikslo aspektų. Tiesą sakant, atvirkščiai. Jei jau taip, jį kamavo abejonių protrūkis dėl to, kad viskas atrodė per daug sklandu. Restauratorius paprasčiausiai negalėjo patikėti savo paties sėkme.

Atvėręs didesnius langus ir nuvalęs purvo sluoksnius bei laką, jis vis labiau ir labiau tikėjo, kad paveikslas tikrai gali būti tik Karavadžo rankų darbas. Be tapymo manieros kokybės, greičio ir pasitikėjimo, su kuriuo Karavadžas tapė, Benedetis aptiko keletą jį išduodančių *pentimenti* - tokios rūšies klaidų, kurios kopijuotojams nėra būdingos. Pati aiškiausia ir matoma plika akimi buvo ant Judo galvos. Ją restaurato-

rius pastebėjo tik todėl, kad praeityje paveikslas buvo valytas per daug šiurkščiai. Per du centimetrus virš Judo ausies jis pamatė vaiduokliška kitos ausies atvaizdą. Karavadžas modelius tapė tiesiai ant drobės, be parengiamųjų eskizų. Jis tikriausiai pradėjo savo kompoziciją nuo centrinės figūros veido, galbūt nuo ausies. Ši klaida tik patvirtina tokias hipotezes. Akivaizdu, kad Karavadžas pakeitė sumanymą ir užtapė pirma pavaizduotą ausį, bet ankstesnis valymas nutrynė šį pigmento sluoksnį.

Benedetis atrado kitą mažą *pentimenti,* taip pat matomą plika akimi, - kareivio diržą paveikslo centre: jį Karavadžas padidino, kad šis tiktų prie jau nutapytos varinės sagties. Be to, jis surado vieną iš Karavadžui būdingų bruožų - įrėžius, kuriuos dailininkas padarė kitu šepetėlio galu drėgname grunte, pažymėdamas nešamas kareivių ietis.

6

BENEDETIS TURĖJO MAŽĄ KABINETĄ, NE DIDESNĮ UŽ DRABUŽINĘ, ketvirtame galerijos aukšte. Jame stovėjo medinis rašomasis stalas priešais vienintelį apvalų langą į Merion aikštę, kėdė, knygų lentyna ir keturių stalčių spintelė. Jis ištuštino vieną iš tų stalčių ir pradėjo rinkti dosjė apie „Kristaus suėmimą". Viename aplanke restauratorius laikė restauracijos proceso detalius aprašymus ir savo pastabas apie paveikslo būklę. Taip pat pradėjo keletą kitų bylų: Hamiltono Nisbeto, Matei šeimos, Karavadžo. Benedetis surinko visas savo knygas ir straipsnius apie Karavadžą ir sudėjo į knygų spintą. Kai nedirbdavo viršuje, studijoje, ateidavo į savo kabinetą ir imdavo pildyti bylas pastabomis.

Jis žinojo, kad Karavadžas Matei šeimai nutapė mažiausiai tris, o gal keturis paveikslus. Vienas iš jų, jo manymu, buvo viršuje, restauravimo studijoje. Kitas, „Vakarienė Emause", buvo Britų nacionalinėje galerijoje, Londone. Benedetis keletą kartų matė tą vaizdą - paveikslą su per didele apaštalo ranka. Kitos kelionės metu jis patyrinėtų jį dar kartą, šį kartą atidžiau ieškotų stilistinių ir techninių panašumų į „Kristaus suėmimą".

Jis taip pat buvo matęs trečiąjį paveikslą - „Jaunasis Šv. Jonas" Kapitolijaus galerijoje, Romoje. Per paskutinę

savo kelionę į Italiją vos prieš šešis mėnesius jis nusipirko „Šv. Jono" simpoziumo katalogą, išleistą Korilio. Dabar Benedetis atsivertė šį katalogą ir studijavo jį iš naujo susidomėjęs, atidžiai tyrinėdamas nuotraukas techniniame poskyryje. Jame buvo keletas drobės, ant kurios Karavadžas nutapė „Šv. Joną", nuotraukų iš arti. Benedečio akimis, ta drobė, nuausta iš storų kanapių, aštuonių devynių siūlų centimetre, atrodė identiška „Kristaus suėmimo" drobei. Dailininkas tikriausiai jas abi išpjovė iš to paties ilgo rietimo. Kataloge taip pat buvo detali cheminė ir spektrografinė Karavadžo naudotų pigmentų analizė. Benedetis pamanė, kad būtų naudinga palyginti tuos pigmentus su naudotais „Kristaus suėmime", bet galerija neturėjo mokslinių priemonių tokioms analizėms atlikti.

Jį sudomino Frančeskos Kapeleti ir Lauros Testa straipsnis apie „Šv. Jono" paveikslo istoriją ir Matei archyvą. Restauratorius ėmė atidžiai skaityti, kai ką pasižymėdamas. Jis žinojo daugelio meno istorikų, rašiusių apie Karavadžą, vardus, bet šios autorės jam buvo negirdėtos. Jos kažkaip sugebėjo patekti į Matei archyvą Rekanatyje, kuris, kaip skundėsi Longis prieš dvidešimt metų, uždarytas italų mokslininkams. Rašinyje buvo tik du paragrafai apie „Kristaus suėmimą", svarbiausi duomenys - data ir Kiriako užmokesčio Karavadžui suma. Benedetis pats norėjo pamatyti tuos dokumentus ir sužinoti, ką dar archyvas jam galėtų papasakoti apie „Kristaus suėmimą". Jis turėtų apsilankyti Rekanatyje.

Restauratorius žinojo, kad Karavadžas gyveno Kiriako Matei rūmuose beveik dvejus metus. Tikriausiai jis paliko rūmus ir gyveno vienas netrukus po 1603 metų sausio 2-osios - paskutinio Kiriako mokesčio dienos, kai buvo sumokėta už „Kristaus suėmimą". Dailininkas sugebėjo išvengti bėdų su teisėsauga beveik visus šiuos dvejus metus.

Be to, jis buvo labai produktyvus, be šių Kiriakui skirtų darbų nutapęs dar daugiau kaip pusę tuzino.

Viena iš pastovių Karavadžo modelių buvo jauna moteris Filidė Melandroni. Ji pozavo jam tapant „Šv. Kotryną iš Aleksandrijos", paveikslą, kurio šeimininkas buvo kardinolas Del Montė. Merginai buvo septyniolika, gal aštuoniolika metų, kai Karavadžas ją nutapė pirmą kartą. Ji buvo putnių lūpų, blyškios spalvos veido ir vešlių šviesių plaukų, kurie garbanomis krisdavo ant šono pridengdami veidą ir kaklą. Jos akyse – tamsiose, gyvybingose ir šiek tiek pašaipiose – atsispindėjo protas, nuovoka, taip pat ugningas būdas. Filidė dirbo aukštos klasės prostitute, kurtizane. Jos oficialiu meilužiu buvo vyras iš Florencijos, literatas, vardu Džiulijus Strozis, vidutinio amžiaus, turtingas ir susijęs su Bažnyčia. Jis pirko jai brangenybes ir šilko drabužius, išsiuvinėtus aukso siūlais. Karavadžas nutapė jos portretą Stroziui, tačiau šis leido jai laikyti paveikslą savo namuose.

Ji turėjo daugybę neoficialių meilužių, galbūt Karavadžas buvo tarp jų. Vienas iš jų – Ranučio Tomasonis, jaunas dvidešimt kelerių metų vyras, kurį Karavadžas pažinojo ir kurio nemėgo. Ranučio buvo jauniausias iš šešių brolių, tarp kurių buvo keletas karių, kovojusių Flandrijoje ir Kroatijoje Prancūzijos karų metu. Jie viešpatavo savo Kampo Marcijo apylinkėje nebaudžiamai smurtaudami; net policija su jais susidūrusi traukėsi.

Filidės santykiai su Ranučio buvo audringi. Ankstyvą 1600-ųjų gruodžio rytą ji atėjo į šio namus Rotundos aikštėje, priešais Panteoną. Vyras, vardu Antonijus, stovėjo besišildydamas prie ugnies. Vėliau jis papasakojo to ryto įvykius teisėjui. Antonijaus žodžiais, Filidė bėgo pro jį laiptais

į Ranučio miegamąjį viršuje. Jis nusekė paskui. Ranučio dar buvo lovoje, o šalia jo gulėjo prostitutė, vardu Prudencija. Filidė pradėjo šaukti ant jos: „Tu, purvina kekše, štai kur tu!“, nubėgusi prie stalo griebė peilį, tuomet suskubo prie Prudencijos klykdama: „Aš tave perrėšiu nuo čia iki ten, tu, šliundra!“ Antonijus greitai išplėšė iš jos peilį, bet Filidė puolė prie Prudencijos ir griebė ją už plaukų. „Ji išrovė daugybę plaukų“, – paliudijo vyras. Ranučio sugebėjo jas atskirti, o mergina dar ilgai keikėsi ir grasino Prudencijai, kol pagaliau nurimo.

Filidė neatleido konkurentei. Vėliau tą dieną ji su drauge, kita prostitute Tela, atėjo į namus, kuriuose ši gyveno su savo motina. Jos įsibrovė į vidų, nustumdamos Prudencijos motiną. Filidė su peiliu rankoje vėl puolė varžovę, bandydama sužaloti jai veidą. Prudencija gindamasi užsidengė veidą ranka ir buvo sužeista į riešą. Filidė sugebėjo nežymiai įpjauti kiek aukščiau varžovės burnos ir tuomet pasišalino šaukdama, kad sugrįš kaip reikiant supjaustyti jai veidą.

Mokslininkai dar nesurado nei Filidės parodymų dėl šio konflikto, nei galutinio bylos sprendimo. Tačiau vėlesniais metais mergina išlaikė santykius su Ranučio Tomasoniu ir jo šeima. Ji įsigijo namą Borgonjonos gatvėje, greta Ranučio vyresniojo brolio Džiovanio Frančesko. Niekada neištekėjo, bet tapo turtinga kurtizane ir palaikė ryšius su Džiulio Stroziu, atkakliai besistengiančiu ją vesti. Ji mirė 1618-aisiais, būdama trisdešimt septynerių. Testamente, Filidės parašytame treji metai iki mirties, ji pareiškia, kad jos portretas, tapytas Karavadžo, būtų grąžintas Stroziui. Tačiau tuomet šis taip pat jau buvo miręs.

Karavadžas nustojo naudotis Filide, kaip modeliu, tuo metu, kai išsikraustė iš Kiriako Matei rūmų, 1603-iaisiais. Jis greitai susidėjo su kita elegantiška tamsiaplauke moterimi iš Navonos aikštės, vardu Lena. Ji pirmiausia pasiro-

dė kaip „Loreto Madona“ – didelis altoriaus paveikslas Šv. Augustino bažnyčiai netoli Navonos aikštės. Greičiau nei po metų jam vėl pozavo kaip „Madona su šv. Ona“. Tų metų viduryje jaunas notaras, vardu Mariano Paskalonė, pradėjo Leną merginti. Karavadžas su Paskalone susitiko vieną liepos naktį Korso gatvėje ir dėl jos susimušė. Po dviejų dienų, vos sutemus, Karavadžas prisėlino prie Paskalonės, kuris vaikštinėjo su kitu vyru Navonos aikštėje. Jis smogė kardu į pakaušį, parblokšdamas jį ant žemės, ir po to pabėgo į tamsą. Su kraujuojančia žaizda galvoje Paskalonė pareiškė kriminalinio teismo klerkui: „Aš nemačiau, kas mane sužeidė, bet niekada su niekuo neturėjau konfliktų, išskyrus minėtąjį Mikelandželą. Prieš kelias naktis mes susiginčijome Korsoje dėl merginos, vardu Lena... Ji yra Mikelandželo mergina.“

Karavadžas nedelsdamas paliko Romą, kad išvengtų arešto. Tuomet jis gyveno mažame name Kampo Marcijo rajone, siauroje gatvėje, kuri vadinosi Vikolo San Biagio. Nepaisant šlovės, jis gyveno kuklų ir netvarkingą gyvenimą. Nešiojo drabužius, kaip pasakojama, kol jie „virsdavo skudurais“, ir „labai nesirūpino asmenine švara“. Šešis mėnesius delsė atsiskaityti už nuomą, nors vienintelis jo nutapytas paveikslas buvo vertas pakankamos sumos, kad sumokėtų už nuomą dvejiems metams. Dailininko buities detalės žinomos dėl to, kad jo nuomojamo kambario savininkė Prudencija Bruna kreipėsi į teismą norėdama atgauti jai už nuomą nesumokėtus Karavadžo pinigus po to, kai jis staiga dingo. Be to, ji pareiškė, kad Karavadžas padarė didelę skylę lubose trečiame aukšte, kur turėjo savo studiją. Kaip kompensaciją, teismas įpareigojo ją areštuoti dailininko nuosavybę. Valdininkas atliko jos inventorizaciją – sudarė apgailėtiną sąrašą: aplaužyti baldai, keli reikmenys ir lėkštės, keletas suplėšytų drabužių, tuzinas knygų be pavadinimų, dvi didelės švarios drobės, medinis molbertas ir įvairūs butaforiniai daiktai, kuriuos jis

naudojo savo paveikslams, tarp jų: veidrodžiai, vazos, kardai bei durklai ir šiek tiek pigių papuošalų.

Karavadžas buvo išvykęs iš Romos beveik mėnesiui, kai kas sako, į Genują. Sugrįžo rugpjūčio pabaigoje sudaręs su Paskalone sutartį atsisakyti kriminalinių skundų mainais į oficialų - nors greičiau žeminantį - atsiprašymo pareiškimą. Sugrįžęs jis suprato, kad šeimininkė konfiskavo jo mantą, ir įtūžo. Vidurnaktį atėjo prie šeimininkės namų ir svaidė akmenis į jos langus, sudaužydamas medines langines. Ši pateikė dar vieną skundą.

Dailininko darbai turėjo didelę paklausą, tačiau elgesys darėsi vis labiau nenuspėjamas. Vienas flamandų dailininko, buvusio Romoje 1604-aisiais, pranešimas, apibūdina jo elgesį šitaip: „Po dviejų savaičių darbo jis mėnesį ar du pasipūtęs klajodavo su kardu prie šono ir tarnu, sekiojančiu paskui jį iš vienos puotos į kitą, visada pasirengęs įsivelti į muštynes ar diskusijas, kuriose sunkiausia buvo su juo sutikti."

Praėjus trims mėnesiams nuo to laiko, kai užpuolė Paskalonę, Karavadžas pats buvo užpultas ir rimtai sužeistas. Baudžiamojo teismo tarnautojas atėjo apklausti jo, sveikstančio savo draugo Andrejaus Rufečio namuose netoli Kolona aikštės. Tarnautojas nurodė, kad Karavadžas gulėjo lovoje, žaizda ant kaklo ir kairės ausies buvo uždengta tvarsčiu. Tarnautojas paklausė, kas jį sužeidęs. Karavadžas atsakė: „Aš susižeidžiau pats savo kardu, krisdamas laiptais."

Tarnautojas, aiškiai tuo abejodamas, paprašė paaiškinti. Karavadžas atsakė: „Nežinau, kur tai nutiko ir ten nieko nebuvo."

Tarnautojas jį spaudė pasakyti tiesą. Karavadžas atsakė: „Daugiau nieko negaliu pasakyti."

Sveikstantis Karavadžas pradėjo antrą Lenos paveikslą - „Madona su šv. Ona". Tai buvo prestižinis užsakymas, numatytas eksponuoti Šv. Petro bažnyčioje ir ypač svarbus

Karavadžui, nes, nepaisant jo populiarumo, jis išgyveno keletą profesinių nesėkmių. Du mėnesiai prieš užpuldamas Paskalonę jis buvo įteikęs drobę „Nekaltos mergelės mirtis", didžiulį dvylikos ir aštuonių pėdų dydžio altoriaus paveikslą, Užtibrio Švč. Mergelės Marijos bažnyčiai. Bažnyčia jį iš karto atmetė, tačiau nupirko Mantujos hercogas; galiausiai šis atsidūrė Luvre, Paryžiuje. Karavadžas pavaizdavo Mariją, išsitiesusią ant stalo: galva pakreipta į šalį, ranka atmesta, miręs veidas ir kūnas patinę. Jis nutapė „paprastos moters lavoną", pasakė vienas jo kritikų. O ta moteris, Marijos modelis, buvo garsi prostitutė, taip pat žinoma kaip Karavadžo meilužė. „Kažkokia purvina kekšė iš landynės", – parašė daktaras Džiulijus Mančinis, kartą gydęs dailininką nuo ligos.

Jis užbaigė antrąjį Lenos paveikslą 1606 metų kovo mėnesį, vis dar gyvendamas savo draugo Rufečio namuose. Jis buvo pristatytas Šv. Petro bažnyčioje balandį. Nepraėjus mėnesiui, drobė buvo nukabinta. Bažnyčia niekada oficialiai nepateikė priežasties, dėl ko jis buvo nuimtas, bet Karavadžo kritikai tvirtino, kad kardinolams jis pasirodė įžeidžiantis. Lena atrodė per daug geidulinga, kad būtų panaši į Madoną – išsipūtusios krūtys matyti pro suknelės su gilia iškirpte viršų. O jos sūnus Jėzus, pavaizduotas kaip nuogas ketverių metų berniukas, per daug atvirai nuogas – aiškiai matomos genitalijos.

Tai buvo antras jo atmestas paveikslas per metus. Bjauriai nusiteikęs Karavadžas išėjo į gatves su savo draugais. Jis nedirbo du mėnesius. Gėrė ir trynėsi pokyliuose, atviroje dulkinoje erdvėje šalia Palakordos gatvės, žaisdamas ir lažindamasis žaidime, panašiame į tenisą. Vėlyvą gegužę jis netikėtai sutiko Ranučio Tomasonį, kažkada buvusį Filidės meilužį, Šv. Lauryno aikštėje Lučianoje. Šio susitikimo detalės nebuvo užfiksuotos, bet žinome, kad ginčytasi karštai. Vyrai žinojo vienas kitą šešerius ar septynerius metus, nuo

to laiko, kai abu domėjosi Filide. Kai kurie istorikai spėjo, kad ši galėjo būti jų nesantaikos priežastis. Amžininkų atsiliepimuose užfiksuota, kad Karavadžas buvo skolingas Tomasoniui dešimt skudų, kuriuos pralošė žaisdamas kamuoliu. Tikriausiai tai tiesa, bet jų abipusio priešiškumo šaknys buvo daug gilesnės – moterys, nepagarba ir įžeidimai.

Praėjus dviem dienoms po jų ginčo, gegužės 28 dienos popietę, sekmadienį, Karavadžas su trimis draugais ėjo pro Šv. Lauryno aikštę savo keliu į puotą, kuri vyko Palakordos gatvėje. Visi buvo apsiginklavę kardais. Aikštė buvo Tomasonių klano teritorija, sklypas, priklausantis namui, kur daugybę metų gyveno jų tėvas ir kur išaugo visi broliai. Karavadžo žygiavimas aikšte apsiginklavus ir su draugais buvo sąmoninga provokacija. O Ranučio Tomasonis į tai sureagavo apsiginkluodamas pats ir kartu su vyresniuoju broliu Džiovaniu Frančesku bei dviem savo žmonos broliais, turinčiais smurtautojų reputaciją, nusekdami Karavadžą į puotą.

Tą popietę konfrontacija Palakordos gatvėje prasidėjo ne raketėmis ar kamuoliais, bet pajuokomis ir epitetais. O baigėsi kardais. Kai kas pasakojo, kad Karavadžas ir Ranučio Tomasonis pešėsi tarpusavyje, o jų draugai žiūrėjo stovėdami nuošaliai. Kiti vaizduoja bendrą žmonių samplūdį. Kova, vieno pasakotojo teigimu, truko ilgai, bet kai du vyrai kaunasi tarpusavyje kardais, raumenų nuovargis ir išsekimas turėtų ateiti po keliolikos minučių. Tomasonis, tuomet dvidešimt septynerių ir beveik dešimčia metų jaunesnis už savo varžovą, pargriuvo ant žemės – tikriausiai, kaip vienas šaltinis teigia, traukdamasis arba galbūt užkliuvęs. Karavadžas atsistojo virš jo ir nusitaikė durti į jo genitalijas, ketindamas ne nužudyti, bet pažeminti, galbūt net atimti vyriškumą. Jo kardas palietė viršutinę varžovo šlaunies dalį, pažeisdamas šlaunies arteriją.

Kai Tomasonis gulėjo ant žemės, kraujui čiurkšle trykštant iš žaizdos, jo brolis atakavo Karavadžą, kardu giliai prakirsdamas jam galvą bei kaklą. Nuo to momento užvirė visuotinė kova. Karavadžo draugas Petronio Tropa, kareivis iš Bolonijos, žinomas kaip Kapitonas, suskubo jam padėti. Įsitraukė du Tomasonio svainiai. Kapitonas buvo sužeistas į kairę ranką, šlaunį ir pėdą. Karavadžas, kraujui plūstant iš žaizdos galvoje, pabėgo į saugią vietą. Tomasonio klanas nunešė Ranučio atgal į namus Šv. Lauryno aikštėje.

Ranučio Tomasonis ten ir mirė, kaip manoma, atlikęs paskutinę išpažintį, nors su perpjauta arterija nebūtų spėjęs to padaryti. Jis palaidotas kitą rytą Panteone. Jo brolis ir du svainiai pabėgo iš Romos, siekdami išvengti arešto. Tą vakarą valdžia ėmėsi ieškoti Karavadžo, bet neįtarė, kur šis slapstosi. Jis galėjo susirasti prieglobstį pas Del Montę, kurio rezidencija buvo netoli. Du jo draugai taip pat paliko miestą. Tiktai Kapitonas iš Bolonijos, rimtai sužeistas į kairę koją ir pėdą, negalėjo pabėgti nuo suėmimo. Jis buvo sulaikytas ir įkalintas Tor di Nona, kur jį operavęs kirpėjas pranešė pašalinęs septynis kaulo gabalėlius iš rankos žaizdos ir manė, kad jis vargiai išgyvens.

Karavadžas pabėgo iš Romos nepraėjus dviem dienoms po įvykio. Jis išvyko raitas arba galbūt karieta, lydimas draugų. Jo sužeidimai neleido keliauti vienam. Dailininkas buvo medžiojamas. Popiežiaus valstybėje jo nusikaltimas užtraukė jam *bando capitale* – mirties nuosprendį, kurį kiekvienas galėjo įvykdyti nebijodamas persekiojimo. Dar jis tvirtai žinojo, kad Tomasonio broliai patys stengsis jam atkeršyti.

Kalbėta, kad pirmiausia jis apsistojo Florencijoje, kiti manė, kad galbūt Modenoje. Abi pusės klydo. Jis nukeliavo į pietus, prie Albano kalvų. Tą dieną jis paskutinį kartą matė Romos miestą.

7

RESTAURATORIUI NĖRA LENGVA NUSPRĘSTI DUBLIUOTI PAVEIKSLĄ. Tai tolygu širdies chirurgijai, subtiliai ir invazinei procedūrai, kurios objektai, paveikslai, jau nusilpę nuo metų naštos, turi atlaikyti didelius išmėginimus.

Visi kiek ilgiau dirbę restauratoriai yra matę nelaimių, įvykusių dubliuojant, ir yra girdėję apie atsitikusias kitiems. Michaelis Olohanas, galerijos fotografas, kartą stebėjo vieną restauratorių, klijuojantį dubliuojančią drobę lygintuvu, kuris, kaip paaiškėjo, buvo per karštas. Kai restauratorius pakėlė paveikslą nuo stalo, pamatė, kad didžioji dalis dažų paviršiaus atsiskyrė nuo drobės ir prisilydė prie stalo.

Tačiau Benedetis buvo patyręs restauratorius ir šią operaciją atliko be nelaimingų nutikimų daugybę kartų. Šis paveikslas tapo svarbiausiu jo karjeroje ir jis ruošėsi procedūrai labai rūpestingai. Drobės dubliavimas jam užtruks keletą ateinančių dienų.

Pirmoji restauratoriaus užduotis buvo apsaugoti paveikslo paviršių uždengiant jį vyniojamuoju popieriumi. Ant elektrinės viryklės restauravimo studijoje jis sumaišė puodą klijų pagal pagrindinį receptą, kurį išmoko prieš metus Centriniame restauravimo institute – iš granulių *colla forte*, pagamintų iš triušių odos klijų, tokio pat kiekio vandens, val-

gomojo šaukšto baltojo acto, lašelo išgrynintos jaučio tulžies ir šlakelio melasos, suteikiančios mišiniui elastingumo. Yra daugybė tokių receptų, kai kuriuose vietoj triušių naudojami žuvų klijai, kitiems reikia jaučio kaukolės, kurioje gausu kolageno. Žinoma, yra ir šiuolaikinių mišinių, susidedančių iš sintetinių dervų, kurių galima nusipirkti iš anksto supakuotų. Benedetis kai kuriuos iš jų bandė, bet labiau pasitikėjo savo paties gamintais pagal senovinius receptus.

Į pagrindinį mišinį Benedetis įmaišė daugiau vandens, kol klijai labai suskystėjo ir ėmė varvėti nuo plaktuvo, kaip skystas sirupas. Jis paliko juos atvėsti, tuo metu iškirpdamas didelius kvadratus vyniojamojo popieriaus. Kai klijai tapo vos drungni, restauratorius į puodą įmerkė platų šepetėlį ir plonu sluoksniu paskleidė juos ant paveikslo ir tada uždėjo vieną lapą vyniojamojo popieriaus, užtepdamas ant šio daugiau klijų. Popierius buvo kaip laikinas apsauginis sluoksnis, neleidžiantis nukristi dėl slėgio jokiems smulkiems gabalėliams dubliuojant. Jis kartojo šį procesą, kol padengė visą paveikslo paviršių, ir paliko džiūti per naktį.

Kitą rytą, ištraukęs senas, surūdijusias didžiagalves vinis aplink drobės tvirtinimo vietą, jis išėmė paveikslą iš medinio porėmio. Kai drobė buvo išimta, apvertė ją, apdengtą popieriumi, ant minkšto audeklo, kuris dengė stalą. Tokioje padėtyje jis buvo ypač pažeidžiamas – tik laisvas drobės gabalas be tvirtos porėmio atramos. Restauratorius pradėjo atskirti seną sutvirtinančią drobę. Ji buvo trapi ir lengvai plyšo ilgomis dviejų trijų colių pločio juostomis, jas Benedetis atplėšė gana lengvai, tarsi luptų kailį nuo skerdienos. Atskyręs dvi drobes pamatė, kad klijų mastika, naudota ankstesnio restauratoriaus daugiau nei prieš šimtą metų, buvo virtusi grūdėtais milteliais. Tiktai kartais jam teko pasinaudoti skalpeliu.

Pašalinęs seną drobę, šepečiu nuvalė milteliais virtusių klijų liekanas ir tuomet pasinaudodamas plokščiu mediniu

grandikliu atskyrė vis dar prikibusias skiauteles. Buvo nepaprastai svarbu gauti švelnų ir lygų paviršių, ant kurio bus klijuojama drobė. Net ir menkiausias gniutulėlis, likęs tarp dubliuojančios ir originalios drobės, deformuotų paveikslo paviršių.

Autentiškos drobės nugarinis paviršius buvo parudęs nuo amžiaus ir šen bei ten išmargintas keliomis aliejaus dėmėmis. Kaip ir Kapitolijaus „Šv. Jonas", ji buvo viena, ištisa, geros kokybės kanapių drobė, be jokių raukšlių, plyšimų ar pynimo mazgų.

Kitą dieną Benedetis pradės paskutinį ir patį sunkiausią procedūros etapą – klijuos naują dubliuojančią drobę prie senos drobės nugaros.

Apie tai, kas atsitiko vėliau, daug diskutuojama. Benedetis neigia kada nors turėjęs sunkumų dubliuojant „Kristaus suėmimą". Okonoras ir kiti galerijoje pasakoja labai skirtingas istorijas.

Galerijoje buvo pasibaigusios retesnio audimo drobės atsargos, kokios įprastos itališkiems paveikslams. Užsakyti kitą rietimą iš Italijos ir pristatyti į Dubliną užtruktų kelias savaites. Bet čia, restauravimo studijos kampe, stovėjo platus rietimas airiškos lininės drobės. Paprastai reikalaujama naudoti panašią į originalaus paveikslo dubliuojančią drobę. Tačiau airiškas lininis audinys buvo kokybiškas, tankiai nuaustas ir tvirtas. Okonoras prisiminė, kad Benedetis, nekantraudamas pradėti darbą, nusprendė naudoti ją, užuot laukęs itališkos drobės.

Benedetis iškirpo iš rietimo didelį gabalą, keliais coliais ilgesnį ir platesnį už originalą, kad turėtų pakankamai vietos pritvirtinti kraštams. Jis patikimai pritvirtino airiškos dro-

bės kraštus išplečiamuose metalo rėmuose, vadinamuose Rigamontės porėmiu, sukurtuose italo specialiai dubliavimui. Dideliame puode išvirė dar šiek tiek klijų pagal savo pagrindinį receptą. Šį kartą juos sutirštino nedideliu kiekiu miltų su vandeniu, kol šie įgavo skystos košės konsistenciją. Norėdamas gauti didesnį elastingumą, pridėjo daugiau melasos. Kai klijai ataušo, atsinešė puodą ant stalo ir medine mentele su negiliomis įkarpomis paskleidė juos ant „Kristaus suėmimo" nugaros.

Kartu su moderniais klijais taip pat egzistuoja modernūs dubliavimo metodai, kurių metu naudojami dideli ir brangūs instrumentai, tokie kaip šildymo stalai ir žemo slėgio stalai, kurie sukuria dalinį vakuumą, padedantį pritvirtinti vieną drobę prie kitos. Galerija turėjo paprastą šildymo stalą, bet Benedetis vėlgi labiau pasitikėjo senoviniu būdu, išbandytu šimtmečiais. Jis jautėsi labiau kontroliuojąs procesą tiesiogiai liesdamas paveikslą.

Restauratorius uždėjo naują drobę, įtemptą Rigamontės porėmyje, ant senojo paveikslo kitos pusės. Tuomet medine mentele ir retkarčiais delnais tvirtai spaudė drobę į klijus, pradėdamas nuo vidurio ir artėdamas kraštų link, išspausdamas klijų perteklių iš dviejų drobių tarpo.

Kai išspaudė kiek galėdamas daugiau klijų, nukėlė paveikslą nuo stalo ir pastatė Rigamontės porėmį stačią, kad oras galėtų cirkuliuoti ir vanduo klijuose pradėtų garuoti. Tai galėjo trukti nuo kelių valandų iki dienos, priklausomai nuo temperatūros ir drėgmės. Italijoje, institute, studentai buvo mokomi nustatyti garavimo tempą pridedant delnus ant naujos drobės kitos pusės. Kai drėgmė liečiant yra vos juntama, vadinasi, atėjo laikas naudojant karštį ir spaudimą stipriai sutvirtinti drobes tarpusavyje. Tinkamo momento pasirinkimas priklausė nuo restauratoriaus patirties ir jo sprendimo.

Paskutinis dubliavimo aktas buvo laidymas. Jo metu dvi drobės tarpusavyje surišamos ir sutvirtinamos įdubusios ar atšokusios nuo paveikslo paviršiaus dažų dalelės. Tai yra procesas, keliantis šiurpą nežinantiems restauravimo paslapčių. Nekvalifikuoto žmogaus rankos gali sunaikinti paveikslą, Olohanas tai buvo matęs savo paties akimis. Per daug karščio, per didelis paspaudimas – ir dažai po vyniojamuoju popieriumi gali nudegti ar net išsilydyti.

Studijoje buvo kelios sunkios laidynės, pagamintos specialiai dubliavimui. Naujesnės turėjo temperatūros reguliatorius. Ir Benedetis, ir Okonoras buvo įsitikinę, kad jų parodymai nepatikimi. Jie labiau pasitikėjo seniausia laidyne, savo forma primenančia siuvėjo, kaitinama elektra ir sveriančia apie dvylika svarų. Jos medinė rankena buvo suskilusi, o padas surūdijęs ir suteptas dažais, bet lyginimo paviršius švarus ir švelnus, o kaitinimo temperatūra pastovi.

Kitą dieną po to, kai Benedetis dubliavo paveikslą, Michaelis Olohanas atėjo iš savo laboratorijos rūsyje į studiją. Jis buvo padaręs detalias paveikslo nuotraukas iš arti kiekvienoje restauravimo proceso stadijoje. Fotografas mėgo sakyti, kad artimai pažinojo kiekvieną jo kvadratinį colį. O dabar jau taip pat buvo girdėjęs kalbų, kad tai gali būti Karavadžo paveikslas. Jis turėjo viltį, kad tai tiesa, Benedečio, kaip ir galerijos, labui. „Italų restauratoriui atrasti Karavadžo paveikslą – tai kaip atspėti skaičius didžiausioje šimtmečio loterijoje", – sakė Olohanas.

Restauravimo studijoje fotografas pamatė paveikslą ant stovo. Jis prisiminė, kad Benedetis buvo nuėmęs popierinį apdangalą. Olohanas negalėjo patikėti savo akimis. Jo žodžiais tariant, „kai kuriuose plotuose buvo kapiliarinių įski-

limų, panašių į pradėjusiame tirpti ledo paviršiuje, trumpų įskilimų visame paveiksle. Buvau šokiruotas. Negalėjau tuo patikėti."

Benedečio studijoje nebuvo. Olohanas išėjo ieškoti Endriu Okonoro. Kai surado jį, sušuko: „Endriu! Kas, po velnių, atsitiko paveikslui?"

Okonoras jau buvo kalbėjęs su Benedečiu, ir šis paaiškino trumpai. Vyriausiasis restauratorius pasakė, kad problema dėl airiškos drobės. Ji per daug tankiai išausta, kad sugertų klijus taip pat, kaip sena itališka drobė. Ji nepakankamai išdžiūvo ir susitraukė, kartu sutraukdama itališką drobę ir iškeldama gūbrius bei mažas raukšles dažų paviršiuje. Kartu su tomis raukšlėmis dažai suskilinėjo ir iškilo.

Okonorui susidarė įspūdis, kad Benedetis spręsti šiai problemai nelaukė jokių patarimų ir jokios pagalbos. Jam restauratorius atrodė susirūpinęs, bet ne išsigandęs, ir, regis, tikrai nepanikavo.

Olohanas matė Benedetį kitą dieną. Niūrus restauratoriaus žvilgsnis neleido jam ką nors sakyti apie paveikslą. Tai ne jo reikalas, manė jis, be to, vis tiek nebuvo ką besakyti. Fotografas užjautė Benedetį. Jis buvo matęs šį sėkmingai dubliuojant daug sudėtingesnius paveikslus nei „Kristaus suėmimas", kartą paveikslas buvo toks didelis, kad užėmė visas restauravimo studijos grindis.

Okonoras žinojo, kiek daug šis paveikslas Benedečiui reiškė. Restauratorių santykiai, praeityje labai artimi, pasikeitė per pastaruosius metus. Atstumas tarp jų dar labiau padidėjo maždaug tuo metu, kai „Kristaus suėmimas" buvo atvežtas į galeriją. Vis dėlto Okonoras manė suprantąs, ką Benedetis turėjo išgyventi. Jis sugadino tai, kas jam buvo svarbiausia, kuo turėjo rūpintis labiausiai. „Aš galėčiau įsivaizduoti, koks jis nelaimingas", – pasakė Okonoras.

Saujelė žmonių galerijoje, kurie žinojo, kas nutiko, neaptarinėjo to Benedečio akivaizdoje, ir jis pats niekada šio klausimo nekėlė. Okonoras kiekvieną dieną palikdavo Benedetį studijoje vieną. Daugiau juodu nebesikalbėjo.

Paveikslas buvo stove, uždengtas gelumbės apklotu. Okonoras manė, kad Benedetis leido laiką svarstydamas galimas priemones ištaisyti žalai. Faktiškai priežasčių skubėti nebuvo – kai žala jau padaryta, ji daugiau nebedidės.

Viena iš išeičių – nuimti airišką drobę ir sustiprinti paveikslą itališka. Tačiau tuomet paveikslui dar kartą reikės ištverti dubliavimo slėgius. Okonoras prisiminė, kad Benedetis pirma bandė spręsti problemą laidydamas airišką drobę ir tai šiek tiek padėjo. Benedečiui pavyko sumažinti įskilimų matmenis paveiksle. Tačiau galop tapo aišku, kad paveikslas turės būti sutvirtintas dar kartą. Ir šio darbo negalima pradėti, kol nebus gauta itališkos drobės.

8

LAUKDAMAS ITALIŠKOS DROBĖS BENEDETIS PIRMĄ KARTĄ NUVYKO į Edinburgą. Jis pakartojo žygius, kuriuos Frančeska atliko vos keliais mėnesiais anksčiau, tačiau to neįtarė. Nors darbuotojams Škotijos valstybiniame archyve, archyvarui Nacionalinėje portretų galerijoje ar vidutinio amžiaus akiniuotai moteriai senajame „Dowell's" aukcione pasirodė keista, kad dar vienas italas ieško informacijos apie Viljamą Hamiltoną Nisbetą, nė vienas iš jų to neparodė Benedečiui.

Nacionalinėje portretų galerijoje jis rado 1921 metų aukcionų katalogą, kurį Frančeska buvo mačiusi, su ranka rašyta 8 ginėjų anotacija šalia „Kristaus suėmimo". Škotijos valstybiniame archyve restauratorius įniko į dėžes aplankų, pilnas įvairių popierių apie Hamiltono Nisbeto šeimą. Jis aptiko du vertingus dokumentus italų kalba, pažyminčius, kad hercogas Džiuzepė Matei pasirašė patvirtinantį užmokestį už šešis paveikslus, tarp kurių – Hontorsto „Kristaus suėmimas". Benedečiui pradėjo aiškėti Hamiltono Nisbeto portretas, nors šis buvo miglotas ir neaiškus. Jis studijavo Itone, tarnavo 3-iojoje dragūnų gvardijoje ir trumpai buvo parlamento nariu. Dukart vyko Didžiuoju keliu į Italiją, bet nepaliko jokių dienoraščių ar žurnalų, kuriuos Benedetis galėtų rasti, nei asmeninių komentarų, galėjusių jam suteikti informacijos.

Didžiausią atradimą Benedetis padarė Škotijos nacionalinėje galerijoje. Ten jis pamatė du Matei paveikslus – vieną Basano, kitą Serodino, – kuriuos galerija įsigijo 1921 metais, po Hamiltono Nisbeto, paskutinio tiesioginio įpėdinio, mirties. Abu paveikslai buvo tokiuose pat drožinėtuose, paauksuotuose rėmuose, kaip ir „Kristaus suėmimas". Jie buvo identiški, netgi perlų ornamentais.

Benedetis neabejojo, kad paveikslas į Dubliną pateko iš Hamiltono Nisbeto kolekcijos. Klaidingas priskyrimas Hontorstui, įamžintas daugiau nei prieš du šimtus metų, jam buvo pakankamas įrodymas. Bet dabar jis turėjo dar papildomą. Rėmai suteikė apčiuopiamą įrodymą, kad jis tiesiogiai susijęs su Hamiltonu Nisbetu, o dokumentai siejo Hamiltoną Nisbetą su Matei šeima.

Reimondas Kivinėjus patikėjo. Dabar direktorius įsitikino, kad Benedetis surado dingusį Karavadžo paveikslą. Patvirtinantys dokumentai kartu su Benedečio atradimais Škotijoje – viskas sutapo tiksliai, kaip dėlionės detalės.

Kivinėjus ėmė nerimauti dėl ateities. Jis abejojo, kad jėzuitai išgalės išlaikyti paveikslą. Nemažą sumelę kainuotų apdrausti, o jėzuitų rezidencija su nuolat ateinančiais ir išeinančiais žmonėmis nepakankamai saugi išlaikyti tokios vertės objektui. Jie turėtų jį parduoti. O šito Kivinėjus bijojo labiausiai. Jis žinojo, kad norinčiųjų pirkti netrūktų. Kai tik jėzuitai sužinos tiesą apie paveikslo kilmę, jis turės įtikinti juos išsaugoti jį Airijoje kaip dalį šalies nacionalinio paveldo. Kivinėjus tikėjosi galėsiąs įtikinti juos palikti paveikslą Airijos nacionalinėje galerijoje, tarsi paskolinti ilgam laikui: čia jis būtų saugus, jį galėtų pamatyti lankytojai ir jis pagerintų galerijos reputaciją.

Žinoma, faktiniai paveikslo šeimininkai – jėzuitai. Tai buvo kitas Kivinėjaus rūpestis. Jis dar nežinojo, kaip šiems pavyko jį įsigyti, ar jie nusipirko jį, ar kas nors atidavė. Jeigu tai buvo dovana, visada įmanoma, kad savininkas arba koks nors savininko įpėdinis, paaiškėjus tikrajai paveikslo vertei, galėtų pareikšti pretenzijas į jį. Su tokia pinigų suma, pastatyta ant kortos – neabejotinai, dešimtimis milijonų, – nuosavybės klausimas galėtų pavirsti komplikuotu teisminiu košmaru, kuris, kol išsispręstų, tęstųsi ne vienus metus.

Kivinėjus su Brajanu Kenedžiu nusprendė, kad Kenedis palaikys ryšius su tėvu Baberiu. Jis retkarčiais nueis į jėzuitų rezidenciją ir papasakos kunigui, kaip vyksta restauravimo darbai. Kenedis nenorėjo nieko meluoti tėvui Baberiui. Bet jie pasakys jam tik tai, kuo yra įsitikinę.

Savo pirmoje ataskaitoje, praėjus keliems mėnesiams po to, kai Benedetis atsivežė paveikslą, Kenedis informavo tėvą Baberį, kad restauravimas vyksta lėčiau, nei jie tikėjosi, ir kad paveikslas yra „gana geras" itališkas darbas.

Tėvas Baberis pažvelgė susidomėjęs.

– Itališkas? –paklausė. – Juk tai reiškia, kad jis nėra autentiškas Hontorsto paveikslas?

– O ne, ne, – atsakė Kenedis, – Hontorstas dirbo Romoje, ir jei tai jo paveikslas, beveik nėra abejonių, kad nutapytas jam būnant ten. Mes nagrinėjame šį aspektą.

Tėvui Baberiui, atrodo, palengvėjo.

Per kitą savo vizitą po kelių mėnesių Kenedis informavo tėvą Baberį, kad tai – *labai* geras italo paveikslas. „Nutapytas Karavadžo stiliumi", – pridūrė Kenedis.

Tėvui Baberiui buvo malonu tai išgirsti. Jis paklausė, kaip vyksta restauravimas.

– Na, dabar jis vyksta gana gerai, – atsakė Kenedis. – Iš pradžių kilo bėdų, nes Sergio neturėjo tinkamos rūšies drobės jam dubliuoti.

– Suprantu, – atsakė tėvas Baberis.

– Tai, regis, užtruks ilgiau, nei mes manėme, – paaiškino Kenedis. – Sergio turi daugybę darbo galerijoje. Penkiasdešimt keturi paveikslai keliauja šią vasarą į Ameriką, į parodą, ir jis turi sutvarkyti šiuos darbus.

– Ak, – atsakė tėvas Baberis.

Sugrįžęs į galeriją, Kenedis susitiko su Kivinėju ir Benedečiu. Jis papasakojo, kad tėvas Baberis pasirodė supratingas ir kantrus vyras, bet galbūt jau atėjo laikas jiems pasikviesti jį, kad pamatytų savo paveikslą. Pagaliau dabar beveik metai, kai jį turi.

Kivinėjui ši idėja pasirodė nebloga.

Benedetis dubliavo paveikslą nauja, Italijoje išausta drobe. Procesas praėjo be incidentų ir įskilimai, atsiradę ankstesniojo dubliavimo metu, nežinančioms akims buvo vos pastebimi. Okonoras, žinoma, juos matė, bet netgi kitas restauratorius, nieko nežinantis apie tai, kas buvo nutikę, greičiausiai priskirtų juos paveikslo amžiui. O vidutinis žiūrovas, žiūrėdamas į paveikslą galerijoje, jų net niekada nepastebėtų.

Iki tėvui Baberiui aplankant studiją, Benedetis dar užbaigė valyti tamsią, rudą dulkių ir purvo dangą. Spalvos ir detalės ryškiai suspindėjo.

Tėvas Baberis spoksojo į paveikslą, tarsi matydamas jį pirmą kartą. „Nė neįtariau, – sumurmėjo jis, – kad jis taip pasikeis. Jis iš tiesų yra gana gražus, ar ne?“

Visi pritariamai linktelėjo.

Benedetis tėvui Baberiui paaiškino, kad paveikslas paruoštas užpildymui ir retušavimui – finalinei ir daugiausia laiko atimančiai restauravimo stadijai. Jis pašalino visą ankstesnio restauratoriaus darbą, atverdamas daug mažų lakūnų, nu-

kritusių dažų fragmentų, kurie akivaizdžiai matėsi šen bei ten ant originalaus paveikslo grunto. Dauguma jų buvo ne didesni už smeigtuko galvutę, o kai kurie daug mažesni. Daugiausia jų buvo dešinėje paveikslo dalyje – sunkiausiai pažeistoje. Benedetis paaiškino, kad turės užpildyti visas šias lakūnas plonu į glaistą panašios medžiagos sluoksniu, kad išlygintų plyšius su dažų paviršiumi. O tuomet galės pradėti retušavimą, maišyti specialiai restauravimui Italijoje pagamintus dažus. Jie pagaminti lako pagrindu, tai reiškė, kad greitai išdžiūsta ir juos lengva pašalinti.

Tėvas Baberis klausė viso to labai susidomėjęs. Jis daug klausinėjo apie tirpiklių naudojimą ir kodėl jie kartu neištirpina dažų, apie medžiagą, kurią Benedetis naudos lakūnų užpildymui, apie dažų retušavimui atitikimą. Restauratorius kantriai atsakinėjo.

Tėvas Baberis nuo pradžių suprato, kad procesas bus ilgas ir kruopštus, bet tik dabar suvokė, koks ilgas ir kruopštus. Taip pat suprato, kad Benedetis gali dirbti su paveikslu tik pusę dienos ir kad į Ameriką keliaujanti paroda atims iš jo kelių ateinančių mėnesių laiką.

9

AIRIJOS NACIONALINĖ GALERIJA TURĖJO VIENINTELĮ REMBRANTO paveikslą, nutapytą 1647-aisiais, – „Poilsis bėgant į Egiptą". Tai buvo maža ir tamsi drobė, naktinis peizažas, kurį galerija visada reklamavo kaip vieną iš savo pagrindinių atrakcijų. „Mūsų svarbiausias prizas", – taip jį vadino Reimondas Kivinėjus.

Kivinėjus prieš keletą mėnesių sulaukė telefono skambučio iš Neilo Makgregoro, Nacionalinės galerijos Londone direktoriaus. Makgregoras norėjo mažąjį Rembrantą pasiskolinti parodai. Gal Kivinėjus galėtų jį paskolinti?

Tokie prašymai buvo įprasti tarp galerijų direktorių, nors jie dažnai tampa didelių derybų priežastimi. Kivinėjui buvo svarbu išlaikyti gerus santykius su Britanijos galerija, kuri buvo daug didesnė ir gerokai turtingesnė už savo seserį airę. Pavyzdžiui, Londone buvo dvidešimt Rembranto paveikslų. Kivinėjus atsakė Makgregorui, kad juodu galėtų kaip nors susitarti, nors, kaip Makgregoras tikrai žinojo, paveikslas buvo pats svarbiausias Airijos galerijoje. Kaip ilgai Londonas norės jį turėti?

Makgregoras atsakė, kad devynis mėnesius.

– Devynis mėnesius? – pakartojo Kivinėjus.

– Tai didelė ir svarbi paroda, – paaiškino Makgregoras, – paveikslai, graviūros ir piešiniai keliaus į Berlyną ir Amsterdamą.

Kivinėjus dvejojo. Jis norėjo padaryti Londonui paslaugą, bet atiduoti Rembrantą tokiam ilgam laikui buvo skausminga. Kita vertus, jis žinojo, kad gali paprašyti Makgregoro ko nors mainais, pasikeisti, bet ką?

Kivinėjus nuvyko į Londoną. Jis klaidžiojo po Britų nacionalinės galerijos sales, įdėmiai žiūrėdamas į daugybę jos šedevrų, svarstydamas, ką norėtų gauti vietoj Rembranto.

Jis sustojo didžiulėje italų baroko paveikslų galerijoje. Denisas Mahonas buvo pusės tuzino paveikslų joje savininkas, visi Guerčino ir Gvido Reni, visi paskolinti ilgam laikui, nors ir seras Denisas buvo paaiškinęs, kad jie vieną dieną liks galerijai visiems laikams. Salėje taip pat kabėjo trys Karavadžo paveikslai. Vienas jų vadinosi „Berniukas, įkąstas driežo", mažas, ankstyvas darbas, nutapytas tuo metu, kai Karavadžas vis dar pardavinėjo savo paveikslus gatvėje. Kitas, tamsus ir melancholiškas, vadinosi „Salomė su Jono Krikštytojo galva". Karavadžas jį nutapė Neapolyje 1607-aisiais, jau pabėgęs iš Romos po Ranučio Tomasonio mirties. O trečiasis vadinosi „Vakarienė Emause".

Kivinėjus stovėjo priešais Karavadžo paveikslus. Žinoma! – staiga toptelėjo jam. Atsakymas kabėjo tiesiai jam prieš akis. „Vakarienė Emause"! Karavadžas jį nutapė Kiriakui Matei, metai prieš nutapydamas „Kristaus suėmimą". Paveikslai buvo panašūs ne tik dydžiu ir formatu, bet ir horizontalūs, su figūromis iki juosmens. Jeigu Londonas sutiktų jį paskolinti, Benedetis galėtų juos palyginti pakabinęs vieną šalia kito.

Sugrįžęs į Dubliną, Kivinėjus papasakojo Benedečiui ir Brajanui Kenedžiui apie savo idėją. „Vakarienė" galėtų būti nedidelės jų pačių turimų Karavadžo sekėjų, vadinamųjų

karavadžistų, parodos pagrindiniu kūriniu. Iš savo turimos kolekcijos parodai jie galėtų išrinkti maždaug penkiolika karavadžistų paveikslų: Gentileskį, Riberą, vieną Matiją Pretį ir kelis kitus, antraeilius dailininkus.

Mintis surengti karavadžistų parodą buvo, kaip Brajanas Kenedis pareiškė, tarsi „gudrybė", bet ji turėjo akivaizdaus patrauklumo taip pat dėl augančio Karavadžo garso. Benedetis jiems netgi pasiūlė pabandyti gauti „Šv. Joną" iš Kapitolijaus muziejaus. Tuomet jie turėtų palyginimui visus tris Matei paveikslus kartu, vienoje vietoje. Tokio sugretinimo rezultatai gali būti gana vertingi. Be tapymo manieros, Benedetis galėtų išstudijuoti originalias drobes ir sulyginti audimą bei siūlus. Tikėtina, kad Karavadžas visiems Matei paveikslams iškirpo drobes iš vieno ilgo rietimo.

Žinoma, jeigu tuo pačiu metu dar atskleistų „Kristaus suėmimą", jie meno pasaulyje sukeltų sensaciją. Tokios mintys trumpam užplūdo Kivinėjaus protą ir tuomet jis nuvijo jas šalin. Tai buvo per daug rizikinga. Net jeigu Benedetis neabejojo paveikslo autentiškumu, jie vis dar turėjo surinkti išbaigtą dosjė, nepaneigiamus įrodymus, ir prašyti patvirtinimo iš įžymių ekspertų, tokių kaip Denisas Mahonas.

Kivinėjus paskambino Neilui Makgregorui pasiūlyti sandorį. Jis girdėjo jo balse abejones. „Na, leiskite man apie tai pagalvoti", – pasakė Makgregoras. O tada: – „Ar jūs apsvarstėte dar ką nors?"

„Vakarienė Emause" buvo daug garsesnis ir daug didesnis nei mažasis Rembranto paveikslas. Londonas iki šiol buvo paskolinęs jį tik kartą Metropolitano muziejui Niujorke, didžiulei ir rūpestingai suplanuotai parodai. Kivinėjus prašė vieno iš didžiausių Nacionalinės galerijos trofėjų.

Vėlesnėmis savaitėmis Kivinėjus keletą kartų kalbėjosi su Londonu. Jie stengėsi įtikinti šį pasirinkti kokį nors kitą paveikslą. Jis atkakliai laikėsi savo. Londonas visuomet ben-

dravo mandagiai ir niekada tiesiogiai neatsisakė, o Kivinėjus laikė tai sutikimo ženklu.

Benedetis tuo tarpu paskambino į Romą. Jis paaiškino apie ketinamą surengti karavadžistų parodą ir paklausė, ar jie negalėtų apsvarstyti „Šv. Jono“, kaip pagrindinio parodos eksponato, galimybės. Roma buvo atviresnė nei Londonas. Jie atsakė „ne“.

10

SPALIS, 1991-IEJI. PRAĖJO DAUGIAU NEI METAI NUO TADA, KAI Benedetis atsivežė paveikslą iš jėzuitų rezidencijos. Po kelionės į Ameriką jis pasiėmė trumpas atostogas Italijoje, kad pamatytų gimines Florencijoje. Būdamas ten jis nusprendė aplankyti Guerčino paveikslų parodą Bolonijoje. Buvo girdėjęs, kad Denisas Mahonas sudarė parodos katalogą ir parodai paskolino keletą savo paties Guerčino paveikslų.

Traukinys iš Florencijos į Boloniją važiavo tik pusantros valandos. Nacionaliniame muziejuje Benedetis klajojo tarp turistų, apžiūrinėdamas paveikslus. Paroda buvo atidaryta keliomis dienomis anksčiau, tad šio šiokiadienio popietę joje nebuvo ypač daug žmonių.

Benedetis įėjo į didelę patalpą ir pamatė ant medinio suolo sėdintį vienišą Denisą Mahoną, nugara į jį. Anglas buvo apsirengęs sau įprastu tamsiai mėlynu kostiumu; Benedetis, netgi matydamas iš nugaros, galėjo pasakyti, kad jis buvo pavargęs, sukritusiais pečiais.

Benedetis nesitikėjo pamatyti Mahono parodoje praėjus kelioms dienoms po atidarymo. Jis priėjo prie suolo ir prisėdo šalia jo, susidėjusio rankas ant savo medinės lazdelės. Mahonas pažvelgė tarsi pažadintas iš susimąstymo.

– A, Sergio! – švelniai prabilo jis. – Kokia staigmena! Malonu tave matyti.

Jie kalbėjosi itališkai. Benedetis pasidomėjo jo sveikata – jis apskaičiavo, kad anglui galėjo būti maždaug aštuoniasdešimt dveji. Jie nesimatė šešerius ar septynerius metus. Seras Denisas atsakė, kad jo sveikata gera, tik truputėlį pavargęs po iškilmingo ekspozicijos atidarymo, kelių kalbų ir nesibaigiančių oficialių pietų.

Benedetis pagyrė jo parodą ir katalogą.

– Taip, manau, viskas gana gerai pavyko, – atsakė Mahonas.

Jie paplepėjo keletą minučių, Benedečiui visą laiką svarstant, ar ne laikas būtų pasakyti serui Denisui apie „Kristaus suėmimą". Jis ketino kada nors jam tai pasakyti. Restauratorius žinojo, kad anglo nuomonė siekiant įrodyti paveikslo autentiškumą Karavadžo mokslininkų pasaulyje būtų svarbiausia. Jis norėjo, kad seras Denisas palaimintų paveikslą, bet nesitikėjo pamatyti jo Bolonijoje. Benedetis įsivaizdavo susitikimą su Mahonu, į kurį atvyktų gerai pasiruošęs, su detaliomis nuotraukomis iš arti ir dokumentų aplanku.

Bet jis negalėjo atsispirti. Atsitiktinis susitikimas paprasčiausiai buvo per daug palankus. Restauratorius apsižvalgė, norėdamas įsitikinti, kad patalpoje jie vieni. Jis tyliai pratarė Mahonui:

– Regis, aš suradau „Kristaus suėmimą".

– Karavadžo? – sušuko seras Denisas, staigiai susidomėjęs.

Benedetis linktelėjo.

– Jūs turbūt juokaujate? – nepatikėjo Mahonas, vos šyptelėdamas.

– Nė kiek, – patvirtino Benedetis. – Esu tikras, kad tai originalas.

Mahonas plačiai išsišiepė ir tris kartus kaukštelėjo savo lazda į žemę. Garsas nuaidėjo tuščioje galerijoje.

- Kur, po galais, jūs jį radote?

- Nepatikėsite, - atsakė Benedetis. - Vienuolyne, Dubline.

Jis papasakojo, kaip pamatė jį jėzuitų rezidencijoje, priskirtą Hontorstui, ir apie savo pastangas atsekti paveikslo kilmę.

- Atsiųsiu jums nuotraukas, kai tik sugrįšiu į Dubliną, - pažadėjo Benedetis. - Tikiuosi, kad jūs atvyksite jo pamatyti, kai turėsite galimybę.

- O taip, aš privalau, privalau! - sušuko Mahonas. - Jūs turėtumėte pasikalbėti su Frančeska Kapeleti, - pridūrė jis. - Ji dirbo Matei archyve. Duosiu jums jos numerį.

Benedetis sutiko. Jis žinojo jos vardą iš „Šv. Jono" publikacijos ir straipsnio *Storia dell'Arte*. Norėjo su ja pasikalbėti ir tikėjosi pats nuvykti į Rekanatį.

Seras Denisas atrodė atjaunėjęs nuo Benedečio naujienų. Jis pakilo nuo suolo ir tarė:

- Apžiūrėkime keletą paveikslų.

Kai jie vaikštinėjo po galeriją, Benedetis papasakojo serui Denisui apie Reimondo Kivinėjaus pastangas įkalbėti britų Nacionalinę galeriją pristatyti „Vakarienę Emause" į Dubliną.

- Mes norime išstatyti paveikslus vieną šalia kito, kad galėtume palyginti juos. Turime bėdų su Londonu.

Seras Denisas atrodė susimastęs. Jis priklausė Britų nacionalinės galerijos kontrolės komisijai, kuri turi pritarti kiekvienam prašymui paskolinti paveikslus. Jis pasakė Benedečiui:

- Atsiųsk man nuotraukas ir leisk pasižiūrėti į jas. Pagalvosiu, ką galiu padaryti dėl Londono.

11

PRABĖGO DAUGIAU NEI METAI NUO VASAROS, KAI FRANČESKA išvyko į Edinburgą su Lučianu. Tuo metu jos abi su Laura gavo magistro laipsnius su pagyrimais. Kalvesis paprašė jas vesti seminarą universitete antrakursiams apie Matei, Del Montės ir Džiustinianio kolekcijas. Jos abi laikė stojamuosius egzaminus į doktorantūrą Romos universitete. Kiekvienais metais keli šimtai žmonių laiko egzaminus žodžiu ir raštu ir tik trys būna priimami. Frančeska pateko tarp jų pirmu bandymu; Laura nepateko. Ji susitaikė su mintimi vėl laikyti egzaminus kitais metais.

Kartkartėmis Frančeskai paskambindavo Denisas Mahonas ir jiedu ilgai kalbėdavo. Kartais jis paprašydavo jos paieškoti jam dokumentų Valstybiniame archyve arba Vatikano bibliotekoje. Ji tai mielai darė.

Hertzianos biblioteka suteikė jai ilgalaikį leidimą. Didžiąją dalį popiečių ji praleisdavo studijuodama savo mėgstamoje vietoje: prie ilgo medinio stalo ketvirtame aukšte, su vaizdu virš Romos stogų.

Kai draugai jos paklausė, ką ji rado nuvykusi į Edinburgą, Frančeska jiems atsakė priėjusi aklagatvį. Ji prisipažino tikinti, kad paveikslas yra ten, kažkur Škotijoje. Mergina nenorėjo tikėti, kad jis sunaikintas.

Atrodė, kad visi jos sutikti žmonės, netgi atsitiktiniai pažįstami universitete, žinojo apie jos pastangas surasti paveikslą. Iš pradžių ji atsakinėdavo rimtai, bet ilgainiui jai ėmė darytis nuobodu aiškinti smulkmenas. „Vis dar ieškai Karavadžo?" - kas nors menkai pažįstamas pasiklausdavo juokais, ir Frančeska nusukdavo akis į šalį. Ją visa tai ėmė varginti. Sakydavo, kad iš tikrųjų nesitiki jį surasti ir tam tikra prasme nemelavo. Prisiminusi praėjusias dienas, mergina suprato, kad surasti paveikslą būtų stebuklas. Frančeska pamanė buvusi naivoka. Tačiau nesigailėjo dėjusi pastangų. Mintis, kad nė nepabandė jo surasti, vargintų ją kaip akmenukas bate.

Tuomet vieną vakarą, praėjus šešiems mėnesiams po jos išvykos į Edinburgą, Frančeska susilaukė telefono skambučio. Vyras angliškai paklausė:

- Ar galėčiau kalbėtis su Frančeska Kapeleti?

Frančeska angliškai atsakė:

- Čia kalba Frančeska.

Vyras atrodė dvejojąs.

- Tikiuosi, jūsų netrukdau, - pasakė jis, - bet ar jūs esate ta mergina, kuri ieškojo Karavadžo paveikslo?

- Taip, - atsakė Frančeska. - Kodėl jūs domitės?

- Paveikslo, kurio šeimininkas buvo škotas, Hamiltonas Nisbetas?

Dar kartą Frančeska atsakė „taip", jos smalsumas augo. Vyriškis kalbėjo rafinuotu, aukštesnio sluoksnio anglišku akcentu, kiek pompastišku balsu, iš balso jam galėjai duoti per trisdešimt ar šiek tiek per keturiasdešimt. Frančeskai balsas pasirodė pažįstamas.

- Ar mes esame anksčiau susitikę? - paklausė ji.

- Ne, ne, nesame, - atsakė vyriškis, - bet girdėjau apie jūsų paveikslo paieškas.

- Ak, taip? - susidomėjo Frančeska.

Vyriškis vėl dvejojo.

- Na, - pradėjo jis, - matot, aš gėriau arbatą Varburgo institute ir nugirdau pokalbį apie šį paveikslą. Atrodo, na... atrodo, yra didelė galimybė, kad jis gali netrukus atsirasti.

- Norite pasakyti, kad kažkas jį surado? - paklausė Frančeska garsiau.

- Na, - atsakė vyras, - negaliu pasakyti daugiau. Su tuo susiję daugiau žmonių. Matot, tai labai konfidencialu.

- Dieve mano! - sušuko Frančeska. - Kaip nuostabu! Kaip įdomu! Gal bent jau pasakysite man, kur jis buvo surastas?

- Bijau, kad tikrai negaliu atskleisti...

Frančeska išgirdo keistą triukšmą kitame laido gale, tarsi kažkas būtų slopinęs čiaudulį. Ji klausėsi apstulbusi. Ir akimirksniu suprato, kad kažkas bando sutvardyti juoką.

- Kas čia kalba? - paklausė ji piktai.

Pasigirdo juokas, ir tuomet ji suprato, kad tai - Robertas Pesentė, jos draugas, apgyvendinęs ją Slouno aikštės name Londone.

- Robertai? Ar tai tu? - paklausė ji itališkai.

Dar daugiau juoko. Tokio, kuris išspaudžia ašaras.

„*Roberto, sei tu!* - suklykė Frančeska į telefono ragelį. - *Bastardo, cretino, idiota! Che cazzo stai faccendo?*"

Vis dar besijuokdamas, Robertas atsiprašinėjo:

- Frančeska, atsiprašau, bet tai taip juokinga! Aš tave visiškai įtikinau!

- Tai nejuokinga! - pyko Frančeska, bet jos pyktis ėmė blėsti ir Roberto juokas užkrėtė ją. Ji vis dar vadino šį *bastardo,* bet tuomet jau taip pat besijuokdama.

Tai nebeatrodė taip juokinga, kai ji sužinojo, kad Robertas su pagražinimais papasakojo apie šį pokalbį telefonu kai kuriems jų bendriems draugams. Ji stengėsi iš to juoktis, bet po trečio ar ketvirto karto susierzinimas išaugo.

1991 metų rudenį Frančeska vėl sugrįžo į Londoną, vėl į Varburgą, bet šįkart tik dviejų savaičių viešnagei. Ji su Lučianu nuolat susitikinėjo. Jis pasakė norįs ją vesti. Frančeska tai buvo girdėjusi anksčiau, bet visuomet priimdavo tai juokais ir erzino Lučianą, sakydama esanti per daug užimta darbu surasti jam į porą ką nors tinkamesnę. Bet šį kartą atrodė, kad jis neatstos. Šįkart jis kalbėjo rimtai.

Frančeska negalėjo prisiversti jį atstumti. Ji pasakė esanti neapsisprendusi.

– Nieko tokio, – atsakė Lučianas, – bet aš nepasiduosiu.

Kai Londone Frančeska pamatė Denisą Mahoną, šis iškėlė Karavadžo klausimą.

– Kas žino, kada bus surastas kitas paveikslas? – pridūrė jai spindinčiomis akimis. Frančeska pažvelgė į jį laukiamai, bet anglas tik šyptelėjo.

– Jaučiu – kažkas greitai atsiras, – tarė jis.

Sugrįžusi į Romą, Frančeska apie šį pokalbį papasakojo Laurai.

– Tai buvo labai keista, – pasakė Frančeska. – Manau, jis kažką žino.

– Ką žino? – paklausė Laura.

– Jis nebūtų pasakęs, o aš jutau, kad klausimams metas netinkamas. Manau, jis kalba apie „Kristaus suėmimą".

Laura gūžtelėjo pečiais.

– Pamatysime.

Vieną to rudens vakarą, sugrįžusi iš Hertzianos bibliotekos namo, Frančeska iš savo motinos išgirdo, kad jai skambino. Kažkoks vyras – vardo ji negalėjo prisiminti – norėjo pasi-

kalbėti su Frančeska. Jis nepaliko savo telefono numerio, o motina prisiminė tik tiek, kad jis pasakė esąs iš Škotijos akademijos. Motinai pasirodė keista, nes jis labai gerai kalbėjo itališkai, su nežymiu Florencijos akcentu.

Škotijos akademija? – susimąstė Frančeska. Jau praėjo pusantrų metų nuo jos apsilankymo Škotijoje. Be to, vyras gerai kalbėjo itališkai? Jai šmėstelėjo mintis, kad tai galėtų būti dar viena Roberto išdaiga.

Vyriškis paskambino dar kartą savaitės pabaigoje. Šį kartą Frančeska buvo namuose. Jos motina perdavė jai ragelį.

Pokalbis prasidėjo tokiais žodžiais:

– Ieškau jūsų, nes, manau, jūs domitės Karavadžo „Kristaus suėmimu". Aš juo domiuosi taip pat.

Frančeska paklausė:

– Prašau pasakyti, su kuo aš kalbuosi?

Vyriškis prisistatė esąs Sergio Benedetis. Jis dirba paveikslų restauratoriumi Airijos nacionalinėje galerijoje Dubline.

Frančeska suabejojo:

– Ar jūs nesate iš Škotijos akademijos? – paklausė ji.

– Ne, – atsakė vyras. Jis sumišo: – Kodėl jūs klausiate?

– Nesvarbu, – atsakė Frančeska, supratusi, kad jos motina puikiausiai galėjo Airiją supainioti su Škotija, o galeriją – su akademija.

– Kuo galėčiau jums padėti?

– Atsiprašau, – pasakė vyras, – bet ar galiu paklausti, kiek jums metų? Ar jūs ištekėjusi?

– Ko jūs čia manęs klausinėjate? – paklausė Frančeska pakeltu balsu.

– Sprendžiant iš jūsų balso, esate labai jauna, – pasakė vyras. – Maniau, būsite vyresnė. Kas buvo ta moteris, atsiliepusi į skambutį?

– Kas jūs? – paklausė Frančeska. Ji jau ketino padėti telefono ragelį. – Ko jūs iš manęs norite? Ar Robertas jus tam sukurstė?

- Robertas? - paklausė vyriškis. - Ne, ne, aš gavau jūsų telefono numerį iš Deniso Mahono. Jis man pasiūlė jums paskambinti.

- Iš Deniso Mahono? - vis dar nepatikliai pakartojo Frančeska.

- Tai susiję su jūsų tyrinėjimais Matei archyve Rekanatyje, - tęsė vyras, prisistatęs Benedečiu. Jis buvo skaitęs jos straipsnį apie Matei priklausiusius Karavadžo paveikslus *Storia dell'Arte* ir norėjo apie tai su ja pasikalbėti, ypač apie informaciją, susijusią su „Kristaus suėmimu". Jis paminėjo keletą detalių iš turto aprašo knygų, konkrečiai tuos dokumentus, kuriuose Karavadžo atribucija buvo pakeista Hontorstu. - Aš netrukus vyksiu į Romą, - pasakė jis. - Tikiuosi nuvykti į Rekanatį ir pamatyti archyvą savo akimis.

- Tai neįmanoma, - atsakė Frančeska. - Rūmai Rekanatyje žiemą uždaryti.

- Tikrai? - paklausė jis. - Gaila. Tačiau vis vien norėčiau susitikti ir aptarti jūsų straipsnį daug smulkiau. Pažadu, kai kas jums pasirodys įdomu. Bet turiu jūsų paprašyti niekam apie tai nepasakoti. Dabar labai kebli padėtis.

Frančeska vis dar abejojo, bet jos susidomėjimas augo. Ji atsiprašė už savo piktą reakciją.

- Man kai kas jau skambino, - paaiškino ji.

Benedetis pažadėjo su ja susisiekti, kai atvyks į Romą maždaug po savaitės ir jie susitars susitikti. Jis dar kartą jos paprašė niekam neprasitarti apie jo skambutį.

Kai Frančeska padėjo ragelį, pirma jos mintis buvo surinkti Deniso Mahono numerį Londone ir išsiaiškinti, ar Benedetis iš tikrųjų tas, kas teigė esąs. Jis buvo labai paslaptingas ir faktiškai nieko jai nepasakė. O klausimai apie jos amžių ir ar jinai ištekėjusi nėra tie klausimai, kurių tikiesi iš kito meno istoriko.

Ji paskambino serui Denisui, ir šis atsiliepė, kaip visada, po pirmojo skambtelėjimo. Jie persimetė maloniais žodžiais, po kurių Frančeska pasakė ką tik sulaukusi keisto kažkokio Sergio Benedečio skambučio. Ar seras Denisas pažįsta jį?

O, taip, atsakė Mahonas. Sergio jis pažįsta daugelį metų. Ir taip, tai jis Benedečiui davė jos telefono numerį. Jis nemanęs, kad Frančeska prieštarautų. „Tai turėtų būti gana įdomu", - pasakė jis.

Buvo akivaizdu, kad Mahonas stengėsi likti diskretiškas. Frančeska suprato, kad jis nesako visko, ką žino, ir ji daugiau nieko nebeklausinėjo. Tačiau jai pasidarė labai smalsu.

Kitą popietę, tingiai leisdama laiką Hertzianos bibliotekoje, ji ieškojo Benedečio pavardės, norėdama patikrinti, ar jis ką nors yra publikavęs apie Karavadžą ar XVII amžiaus meną. Ji patikrino rodyklę, bet liko nieko nepešusi. Jeigu Benedetis ir turėjo kompetencijos, peržengiančios restauravimą, ją laikė sau.

Po kelių savaičių Frančeska vėl išgirdo Benedečio balsą. Vieną rytą jis paskambino pasakyti, kad yra Romoje ir apsistojo draugų bute šalia Tautos aikštės. Jis pamanė, kad Frančeska šią popietę galėtų ten užsukti.

Frančeska paklausė, ar galėtų kartu pasikviesti Laurą Testa.

- Ne, - paprieštaravo Benedetis. - Kuo mažiau žmonių, tuo geriau.

Gerai, pamanė sau Frančeska, pamatysime, kas bus.

Duris atvėrusi moteris pasveikino Frančeską šilta šypsena. Jai buvo per trisdešimt ir atrodė šiek tiek pažįstama.

- Pagaliau mes susitikome, - pasakė moteris. - Dažnai jus matau universiteto koridoriuose.

Tuomet Frančeska ją atpažino – Bizantijos meno dėstytoja. Ji nuvedė merginą į erdvaus buto svetainę su vaizdu pro medžius į Lungotevere ir pristatė ją savo vyrui, Vatikano archeologui, ir Benedečiui.

Benedetis pakilo paspausti jai rankos. Jis buvo apsirengęs tvarkingai išlygintais marškiniais ir pilkomis laisvomis kelnėmis. Bebaigiąs penktą dešimtį, stambaus ir masyvaus veido, šiek tiek aukštesnis už Frančeską, tankiais rudais plaukais, žilstančiais ties smilkiniais. Jaunystėje jis galėjo būti gražus, pagalvojo Frančeska, bet jo žvilgsnis buvo tamsus ir susirūpinęs. Su šypsena, kuri neatrodė iki galo nuoširdi, Benedetis tarė:

– Jūs jaunesnė, nei tikėjausi.

Frančeska atsakė šypsniu. Ji paaiškino dar esanti studentė.

Ant stalo priešais save Benedetis turėjo fotokopijas iš *Storia dell'Arte* straipsnio ir esė, parašytą jos su Laura „Šv. Jono" simpoziumui. Frančeska matė, kad abu straipsniai gausiai subraukyti, o paraštėse prikeverzota pastabų.

Benedetis paimdamas straipsnius į rankas paklausė, gal ji turi daugiau informacijos apie Matei archyvą, konkrečiai apie „Kristaus suėmimą", kurios ji su Laura dar nepublikavo.

– Daugybė informacijos apie Matei kolekciją, – atsakė Frančeska, – bet nieko daugiau apie „Kristaus suėmimą". – Ji užsiminė, kad buvo nuvykusi į Edinburgą, kur stengėsi aptikti paveikslo pėdsakus, bet priėjo aklavietę po jo pardavimo „Dowell's" aukcione.

Benedetis linktelėjo. Jis pasakė taip pat lankęsis „Dowell's".

– Taigi, – tarė Frančeska, – ar jūs suradote paveikslą?

– Negaliu teigti, – atsakė jis, lėtai purtydamas galvą. – Dar reikia atlikti daug darbų. Ir aš turiu vėl jūsų paprašyti niekam apie tai nesakyti.

Tuomet Frančeska suprato, kad jis turi paveikslą. Beliko tik įsitikinti, ar tai - originalas, ar dar viena iš daugelio kopijų. Ji turėjo daugybę klausimų, svarbiausias iš jų - kur jis surado šį paveikslą. Tačiau buvo akivaizdu, kad Benedetis atvyko ne atsakinėti į jos klausimus, bet klausinėti pats.

Kitą valandą jis atidžiai skaitė kiekvieną *Storia dell'Arte* straipsnio eilutę, kiekvieną išnašą, klausdamas jos detalių ir paaiškinimų. Jis norėjo žinoti, kaip atrodė archyvas, kaip sutvarkyti dokumentai, koks žmogus yra Ana Marija Antiki-Matei.

Jis šaltai nusijuokė iš Frančeskos pavaizduoto senojo pastato Rekanatyje. Benedetis paklausė, ar ji žino, kaip jie prarado rūmus Romoje? Ji girdėjusi, kad pralošė. Ar ji žino kokių nors smulkmenų? Jis pasakė, kad senosios romiečių šeimos visos suskydo. Netgi Dorija Pamfili, jie net nebegalėjo daugiau susilaukti vaikų. Jų visi palikuoniai buvo pavainikiai!

Frančeska pasijuto įžeista. Ji pamėgo senąją Markesą. Ir jai nepatiko klausytis apie ją tokių pastabų.

Frančeska negalėjo pasakyti, kuris tiksliai komentaras ar kuri faktinė Benedečio padaryta klaida, ar kažkuri jo pastaba padarė įspūdį, kad jis stokoja kažkokių pagrindų, tikriausiai platesnio meno istorijos konteksto supratimo. Atrodė, tarsi Benedetis greičiau apsimeta žinąs, nei žino iš tiesų. Frančeska pagalvojo, kad jis iš tų žmonių, kurie eina į konferenciją, klausosi ekspertų diskusijų, o išėjęs ką tik išgirstas mintis dėsto tarsi savo paties idėjas.

Ji suprato, kad šis įspūdis galėjo susidaryti dėl jo elgesio su ja. Benedetis pasakė keletą replikų - „Jūs, žinoma, to nežinosite" ar „Tai yra ne jūsų kompetencija", - kurios privertė ją pasišiaušti, nors ji vos linktelėdavo galva ir droviai šyptelėdavo. Frančeska pamanė, kad tai gali būti jo reakcija į jos jaunystę. Arba tai rodė jo paties nesaugumą. Denisas Maho-

nas, kurio meno istorijos žinios nekėlė abejonių, niekada sau neleido taip su ja kalbėti.

Kai Frančeska užsivilko savo paltą ketindama išeiti, Benedetis pasakė greitai vėl su ja susisieksiąs. Ir vėl įspėjo su niekuo nesikalbėti apie jo klausinėjimus.

Frančeska pagalvojo, kad jis iš tų žmonių, kurie į klausimą „kaip tu šiandien laikaisi?" atsakytų: „Gerai, gerai. Bet niekam to nesakyk."

12

REIMONDAS KIVINĖJUS PAGALIAU SULAUKĖ GERŲ NAUJIENŲ IŠ Londono. Britų Nacionalinė galerija nusileido ir sutiko paskolinti „Vakarienę Emause". Galbūt padėjo Kivinėjaus atkaklumas, o gal Denisas Mahonas pasikalbėjo su Neilu Makgregoru. Niekas tiksliai to nežinojo. Kad ir kaip tai atsitiko, paveikslas mėnesiui keliavo į Dubliną. Jis bus atvežtas vasario viduryje.

Liko nebedaug laiko surengti parodą, paruošti jos katalogą ir parengti bei pakabinti paveikslus. Benedetis jau išrinko eksponavimui penkiolika karavadžistų paveikslų. Tai buvo nedidelė paroda, sudaryta iš neabejotinai antraeilių darbų, išskyrus „Vakarienę Emause". Už Airijos ribų reginys nesusilauktų menkiausio susidomėjimo, tačiau jis vis tiek reikalavo daug darbo tris artimiausius mėnesius.

Benedetis norėjo parašyti parodos katalogą. Tai buvo jo pirmasis profesinis bandymas prižiūrėti visą parodą, ir Kivinėjus jam pritarė.

– Bet tu manęs nepaliksi vieno restauruoti, ar ne, Sergio? – paklausė Kivinėjus.

„Visuomet du darbai vienu metu", – vėliau, Kivinėjui negirdint, su kartėliu balse pakomentavo Benedetis.

Katalogui Benedetis turėjo parašyti penkiolika trumpų straipsnių, po vieną kiekvienam paveikslui, taip pat ir ilgesnę įžanginę dalį. Jis buvo gerai pasirengęs. Apie paveikslus žinojo daug ir apie kiekvieną turėjo dosjė. Dirbo savaitgaliais ir iki vėlumos. Viršuje, restauravimo studijoje, „Kristaus suėmimas", uždengtas gelumbės apklotu, buvo stove. Jis nebeturėjo laiko tęsti šio darbo.

Jis nusiuntė Olohano padarytas paveikslo nuotraukas Denisui Mahonui, o šis jomis labai susidomėjo. Jis pasakė į Dubliną atvyksiąs kovo mėnesį, pasibaigus karavadžistų parodai, pasižiūrėti į drobę iš arčiau.

Vasario viduryje paveikslai kabėjo savo vietose, katalogas - išleistas. Benedetis laukė atvykstančios „Vakarienės Emause". Britai atgabeno jį į Dubliną sunkvežimiu, su tarnautojų palyda.

Tą dieną, kai sunkvežimis sustojo prie įėjimo į galeriją, Benedetis su Brajanu Kenedžiu atėjo pasižiūrėti, kaip paveikslą iškrauna. Britų darbininkai, prisidėję prie galerijos „darbo grupės", ant sunkvežimio platformos vežė didžiulę faneros dėžę. Krovinys atrodė nepaprastai sunkus. Patekę į galerijos vidų, jie turėjo jį nešti į viršų ilgais, lenktais laiptais į parodų salę trečiame aukšte. Dėžę laiptais nešė dešimt besikamuojančių ir besikeikiančių vyrų. Benedetis su Kenedžiu stebėjo nustėrę. „Darbo grupė" pradėjo ardyti dėžę, kurios dalys buvo susuktos tarpusavyje ir užsandarintos guminiais tarpikliais, saugančiais nuo drėgmės. Kai fanera buvo nuimta, Benedetis su Kenedžiu pamatė paveikslą viduje, sutvirtintą putplasčio pagalvėlėmis. Jis buvo stiklinėje dėžėje.

- Kas tai? - paklausė Benedetis.

- Apsauginis neperšaunamas stiklas, - atsakė britų darbininkas.

Benedetis apstulbo.

Atrodo, Kenedį tai prajuokino.

– Neįtikėtina! – tarė jis. – Ar visi Londone mano, kad čia sproginėja bombos?

„Darbo grupės" vadovas išėjo ieškoti laikiklių, pakankamai stiprių, kad išlaikytų paveikslą prie sienos. Pakelti ir įmontuoti paveikslą storame stikliniame gaubte dar kartą reikėjo visos komandos žmonių. Benedetis ir Kenedis tai stebėjo. Prie jų prisijungė Kivinėjus.

– Tai įžeidimas, – pasakė Benedetis. – Londone jie neeksponuoja jo po stiklu.

Benedetis nebegalės jo ištirti, kaip tikėjosi. Jis negalės paveikslo nusinešti laiptais į studiją, kur galėtų ištirti iš arčiau, tokiomis pat sąlygomis ir šviesa kaip „Suėmimą". Jis negalės apžiūrėti drobės prikalimo kraštų ir pamatyti, ar drobė atitinka tą, kuri naudota „Suėmimui". Britai, nors ir to neketindami, sugebėjo jam sukliudyti.

Eilinę darbo dieną galerija retai susilaukdavo daugiau nei penkiasdešimt lankytojų, dažniausiai ir mažiau. Galėjai klajoti erdviose salėse tyloje ir beveik vienatvėje.

Karavadžistų paroda, surengta keliems trumpiems mėnesiams, mažo biudžeto ir beveik neskyrusi pinigų reklamai, atvėrė duris vasario 19 dieną. Nuo pat pradžių ji pritraukė po du tūkstančius žmonių per dieną. Apsaugininkai, drabužinės darbuotojai, pardavėjai mažose knygų parduotuvėse – visi buvo užversti darbais. Kivinėjus nusileido prie įėjimo ir nervingai stoviniavo stebėdamas žingsniuojančias minias, sulaikydamas kvėpavimą, kai galerija priartėdavo prie chaoso ribos. „Buvo tikrai baugu", – kalbėjo jis apie tą metą.

Kivinėjaus numatyta parodos sėkmė aiškiai įrodė Karavadžo vardo galią. Jis pabandė įsivaizduoti, kas atsitiktų, jeigu studijoje viršuje po gelumbės apklotu gulintis paveiks-

las – ilgam dingęs ir vėl surastas Karavadžas – taip pat būtų eksponuojamas.

Pats svarbiausias lankytojas į galeriją atvyko dieną po parodos uždarymo. Seras Denisas buvo palydėtas į Kivinėjaus kabinetą, kur Benedetis pastatė „Kristaus suėmimą".

Seras Denisas sustojo priešais paveikslą, palinkęs virš savo lazdelės. Akys greitai bėgiojo. Maždaug po minutės jis prislinko, vilkdamas kojas artyn, ir ištyrė vieną plotelį, paskui kitą, vos kelių colių atstumu tarp nosies ir drobės. Benedetis pasislinko su juo. Jis atkreipė sero Deniso dėmesį į *pentimenti:* Judo ausį ir diržo sagtį. Anglas linktelėjo galva, bet nieko nepasakė.

Po minutėlės seras Denisas pasisuko į Benedetį, ištiesė ranką ir tarė:

– Sveikinu, Sergio.

13

Sugrįžęs namo į Londoną seras Denisas paskambino į Nacionalinę galeriją Neilui Makgregorui ir pasakė ką tik savo akimis matęs dingusį „Kristaus suėmimą“.

– Jis atrodo kaip tikriausias daiktas, – pranešė Mahonas.

Makgregoras liko sužavėtas. Jis pasveikino serą Denisą ir išreiškė viltį, kad Londonas greitu laiku gaus galimybę jį eksponuoti.

Seras Denisas Makgregorą patikino, kad jis turės galimybę pamatyti paveikslą netolimoje ateityje savo akimis, su sąlyga, jei padarys paslaugą. Anglas norėjo, kad Britų galerijos mokslinis departamentas ištirtų „Kristaus suėmimą“ – aukštos kokybės nuotraukos, rentgeno spinduliai ir pigmentų analizė.

– Visa tai, ką jūs atliktumėte vienam iš jūsų pačių paveikslų, – pasakė seras Denisas.

Londone buvo vienas iš pažangiausių mokslinių departamentų meno pasaulyje, bet jis retai tyrinėjo paveikslus, nepriklausančius jo kolekcijai. Tačiau šiuo atveju Makgregoras sutiko nedvejodamas.

Vieną rytą, auštant, Benedetis paveikslą pakrovė į didelį išnuomotą sunkvežimį su oro pagalvės pakaba ir su vairuotoju išvyko į Londoną. Parengti kelionės smulkmenas užtruko keletą mėnesių. Kivinėjus turėjo įtikinti Airijos vyriausybę apdrausti galeriją nuo paveikslo sugadinimo ar praradimo trisdešimties milijonų dolerių draudimo polisu. Jis, Kenedis ir Benedetis planavo kelionę didžiausioje paslaptyje. Išskyrus juos tris, niekas kitas Airijoje nežinojo tikslios Benedečio išvykimo datos.

Vairuotojas patarė vykti į Belfastą ir iš ten persikelti keltu per Airijos jūrą. Benedečiui nepatiko mintis vežti paveikslą per Belfastą, bet vairuotojas patikino, kad jie sutaupysią laiko važiuodami geresniais keliais.

Paveikslas buvo Londone tik keturias dienas, ir didžiąją to laiko dalį Benedetis buvo šalia jo. Mokslo ir restauravimo departamentas pasamdė penkiolika darbuotojų, dirbančių visą darbo dieną, ir užėmė erdvius apartamentus kartu su didžiule studija stikliniu stogu Britų galerijos gale. Mokslinėse laboratorijose Benedetis matė didžiulius rinkinius spindinčių įrengimų ir elektroninės įrangos, mikroskopų, spektroskopų, kompiuterio monitorių ir menzūrų chemikalams. Jis stebėjo, kaip jauna moteris atskyrė tuziną labai mažų fragmentų nuo lakūnos kraštų, iš plotų, kuriuose dažų paviršius jau buvo pažeistas. Ji pernešė fragmentus į mechanizmą, kuris įstatė kiekvieną iš jų į mažą sakų kubelį. Monitoriuje, sujungtame su mikroskopu, fragmentai atrodė kaip ateivių vietovės peizažai, susimaišę ryškiai nuspalvintų riedulių ir žalių, geltonų, skaisčiai raudonų ir ochros spalvų kristalų klodai.

Mokslinio departamento galva, organinės chemijos specialistas, vardu Ašokas Rojus, išaiškino gautus duomenis. Jis paėmė pigmento pavyzdžius iš „Vakarienės Emause“, norėdamas palyginti juos su „Kristaus suėmimo“ pigmen-

tais. Cheminė abiejų paveikslų dažų sudėtis buvo panaši. Karavadžas sau pigmentus - geltoną švino alavo, malachito, raudono kraplako, kaulų anglies, žalios dirvos - pirko vaistininko parduotuvėje, galbūt toje šalia Šv. Prancūzijos Liudviko bažnyčios. Jie būdavo arba grubios formos - blokais ir didelėmis granulėmis, arba jau sumalti ir sugrūsti į miltelius grūstuvėje. Jis buvo sumaišęs pigmentus su riešutmedžio aliejumi, dažniausiai naudojama tų laikų rišamąja medžiaga. Dažų sudėtis nerodė, kad „Kristaus suėmimas" būtų nutapytas kieno nors kito, o ne Karavadžo. Tačiau tai taip pat nebuvo įrodymas, kad jį tikrai nutapė Karavadžas.

Viena neįprasta aplinkybė dėl „Suėmimo" apstulbino Ašoką Roją. Grunto sluoksnis, pagrindas, buvo šiurkščios tekstūros, užteptas nelygiai - vienur storiau, kitur ploniau. Tai būdinga kitiems Karavadžo paveikslams, bet būtent šio grunto sudėtis Rojui pasirodė keista. Jis pavartojo žodį „ypatingas". Grunte buvo raudonų, geltonų ir stambių žaliosios žemės grūdelių, pigmento, sudaryto iš geležies ir magnio. Gruntas dažniausiai susideda iš greitai džiūstančių švino pagrindo pigmentų ir kalcio. Žalioji žemė džiūsta lėtai. Rojui šis grunto sluoksnis atrodė tarsi „nugrandytos paletės" pagrindas - dailininkas pagaminti grunto sluoksniui paprasčiausiai panaudojo dažų atliekas nuo savo paletės.

Karavadžo dienų Romoje naujienos sklisdavo daugiausia iš lūpų į lūpas, nors ir spausdinti bei ranka rašyti skelbimai, vadinami *avvisi,* taip pat retkarčiais buvo iškabinami įvairiose aikštėse. Vienas toks *avviso* atsirado 1609 metų spalio 24 dieną. Jame skaitome: „Žinia iš Neapolio skelbia, kad Karavadžas, garsus dailininkas, buvo nužudytas, o anot kitų, smarkiai subjaurotas."

Po dviejų savaičių daktaras Džiulijus Mančinis, gydytojas, kartą gydęs Karavadžą, parašė jo broliui Sienoje, atskleisdamas daugiau informacijos. „Kalbama, kad Mikelandželas da Karavadžas buvo užpultas keturių vyrų Neapolyje, baiminamasi, kad jis nukentėjo. Jei tai tiesa, visiems būtų gėdos ir nerimo. Dieve, tegu tai būna netiesa."

Karavadžas buvo nuolatinis „Osteria del Cerriglio", didelės tavernos Neapolyje, Karita rajone, lankytojas. Taverna, keturių aukštų, apjuosianti kiemą su fontanu, buvo garsi dėl savo maisto, vyno ir prostitučių, viliojančių viršutiniuose kambariuose, atsiveriančiuose į kiemą.

Jis buvo užpultas spalio 20 naktį, besileidžiančioje siauroje gatvėje, vedančioje iki tavernos durų. Atakavęs vyras, matyt, neketino jo nužudyti, tik sužeisti jam veidą ir subjauroti. Baljonė, geriausiai pažinojęs Karavadžą biografas, parašė, kad „jo veidas buvo taip smarkiai sukapotas, kad beveik neatpažįstamas". Užpuolikų asmenybės lieka nežinomos, nors meno istorikai ilgai spėliojo užpuolimo priežastis. Karavadžas nestokojo priešų.

Jau buvo prabėgę daugiau nei treji metai nuo to laiko, kai jis po Ranučio Tomasonio mirties pabėgo iš Romos. Tuos metus jis klajojo po pietinę Italiją, nuo Neapolio iki Maltos, paskui po Sirakūzus, Mesiną, Palermą ir Siciliją, kol vėl sugrįžo į Neapolį. Jam pasitarnavo jo, kaip dailininko, reputacija. Karavadžas buvo laukiamas visur, kur benukeliaudavo. Jis tapė nepaprastai puikiai ir greitai – didžiuliai viešieji užsakymai bažnyčioms ir mažesni darbai turtingiems globėjams, žinantiems apie jo šlovę ir triukšmingai reikalaujantiems jo darbų. Neapolio Gailestingumo kalno bažnyčiai jis nutapė didžiulę drobę, vaizduojančią „Septynis gailestingumo aktus", už tai jam buvo sumokėta 400 dukatų. Maltoje – „Jono Krikštytojo nukirsdinimą", septyniolikos ir dvylikos pėdų. Sirakūzuose, Šv. Liucijos bažnyčiai, – „Šv. Liuci-

jos laidojimas". Mesinoje - dar du dideli darbai: „Lozoriaus prikėlimas" ir „Piemenų adoracija" Kapucinų bažnyčiai, už pastarąjį jam buvo sumokėta tūkstantis skudų - didžiausias jo kada nors gautas atlygis.

Jo paveikslų nuotaikos ir turinys pasikeitė. Taip pat pasikeitė ir jo tapymo metodai. Dailininkas dirbo laisvai ir greitai, be užbaigtumo, kaip Romos dienomis, bet dramatiškiau ir akivaizdžiai intensyviai. Jis dažnai vaizdavo smurtinės mirties scenas tamsių šešėlių ir uolų fone. Retkarčiais pats sau pozuodavo, kaip darė ir Romoje. Vienas paskutiniųjų jo paveikslų, „Dovydas su Galijoto galva", vaizduoja berniuką Dovydą, įdėmiai ir liūdnai žvelgiantį į nukirstą Galijoto galvą, kurią laiko iškėlęs už juodų išsidraikiusių plaukų. Mirusios, atmerktos Galijoto akys - paties Karavadžo portretas - atrodo apimtos siaubo, nukreiptos į save, burna pražiota, kraujas varva iš perkirsto kaklo. Tarsi Karavadžas būtų žinojęs savo lemtį.

Jis visus metus gyveno Maltoje ir buvo priimtas į Maltos riterių ordiną. Tai didelė garbė, už kurią paprastai reikia mokėti žymų mokestį. Karavadžas sumokėjo paveikslais. Kelis trumpus mėnesius jis mėgavosi turtingu didiko gyvenimu ir atitinkama pagarba Ordino nariui. O tuomet susikovė su vaikinu *cavaliere* - keliantis pasipiktinimą nusikaltimas šioje griežtoje ir hierarchinėje bendruomenėje. Jis buvo trumpam įkalintas, bet sugebėjo ištrūkti ir pabėgo į Siciliją. Ordino dokumentuose užrašyta, kad jis buvo išmestas „kaip kvaila ir ligota išpera". Taigi dabar Maltos riteriai ir *cavaliere,* su kuriuo jis susikovė, taip pat reikalavo jam teisingumo.

Karavadžas turėjo pakankamai pinigų ir buvo žymus, bet vis dar gyveno kaip *bando capitale* - nuteistas mirti. Jis buvo persekiojamas, o už jo galvą paskirta premija. Dailininkas turėjo galingų sąjungininkų Romoje; tarp jų - kardinolas Scipijonė Borgesas, popiežiaus sūnėnas, ir kardinolas Fer-

dinandas Gonzaga, jie stengėsi gauti jam malonę. Tačiau jo psichinė būklė vis labiau triko.

Sicilijoje jį pažinoję apibūdindavo kaip „išprotėjusį" ar „pamišėlį". Jis gyveno nuolatinėje baimėje, miegojo visiškai apsirengęs, visada su durklu prie šono.

Dėl nežinomų priežasčių jis paliko Siciliją ir sugrįžo į Neapolį, tikriausiai išgirdo, kad popiežiaus malonė jau netolimoje ateityje, o galbūt tik stengėsi laikytis toliau nuo savo persekiotojų. Kad galėtų sugrįžti į Romą, jam reikėjo ne tik malonės, bet ir oficialios taikos sutarties su Tomasonio šeima. Dviem Ranučio pusbroliams ir jo vyresniajam broliui, Džiovaniui Frančeskui, – visiems po trejų metų tremties buvo leista sugrįžti. Kai kurie meno istorikai spėjo, kad jie ir buvo tie vyrai, užpuolę Karavadžą prie „Osterija del Cerriglio", pareikalavę savo kainos už taiką subjaurodami dailininkui veidą. Kiti mano, kad greičiausiai Maltos riteriai ir įžeistasis *cavaliere* ieškojo keršto Neapolyje. Be to, visai tikėtina, kad Karavadžas, būdamas pamišęs ir apimtas paranojos, paprasčiausiai įžeidė dar ką nors, iki šio laiko nesusijusį su jo praeitimi.

Jis ištisus mėnesius gydėsi po užpuolimo. Užgijus trims žaizdoms, jo veidas buvo labai randuotas. Tačiau dailininkas nesustojo tapęs. Neapolyje per aštuonių mėnesių laikotarpį jis sukūrė pusę tuzino darbų, kai kuriuos kaip dovanas tiems Romoje, primygtinai reikalavusiems jam malonės. Kiti darbai, kaip „Kristaus prisikėlimas" ir „Šv. Pranciškus priima stigmas", buvo užsakyti bažnyčių. Abu paveikslai dabar yra dingę.

Maždaug 1610-ųjų liepos pradžioje Karavadžas sėdo į mažą dvistiebį transportinį burlaivį, vadinamąją feliugą, ir išplaukė palei pakrantę. Jis buvo girdėjęs iš savo gynėjų Romoje, kad popiežius Paulius V netrukus pasirašys malonės prašymą. Su savimi gabenosi ryšulį mantos ir du susuktus

paveikslus. Šiauriausias feliugos kelionės taškas buvo Porto Erkolis, miestas-tvirtovė ant ilgos seklumos, šešiasdešimt mylių į šiaurę nuo Romos, bet pakeliui ji keletą kartų stojo. Karavadžas ketino išlipti mažame muitinės uoste prie Tibro žiočių ir keliauti aukštyn palei upę į Romą.

Praėjus dviem dienoms po to, kai išplaukė iš Neapolio, feliuga įplaukė į pakrantės tvirtovę mažame Palo miestelyje, kiek šiauriau Tibro. Įgulos kapitonas pasikvietė Karavadžą ir privertė jį palikti laivą be savo mantos. Anot vieno pasakojimo, jis palaikė dailininką kitu, vienu iš *cavaliere,* kurį buvo liepęs sulaikyti. Panašu, kad Karavadžas reagavo į kapitono įsakymą, kaip paprastai reaguodavo į uniformuotųjų reikalavimus: šiurkščiai ir užgauliodamas. Kad ir kokia priežastis būtų, kapitonas dviem dienoms įkišo Karavadžą į įgulos kalėjimą ir paleido tik po to, kai šis sumokėjo nemenką piniginę baudą, anot vieno pasakojimo, šimtą skudų.

Feliuga, laikydamasi plano, išplaukė į Porto Erkolį, kur buvo iškrautas jos krovinys. Išėjęs iš kalėjimo, įtūžęs dailininkas nusprendė pasiekti Porto Erkolį ir susigrąžinti nuosavybę, tarp kitų daiktų ir paveikslą „Šv. Jonas", pažadėtą Scipijonei Borgesui už jo pagalbą kreipiantis į popiežių. Tai buvo ilga kelionė pėsčiomis po vasaros saule, beveik šešiasdešimt mylių kopomis ir pakrantės pelkėmis, su vos keliais žvejų kaimais pakeliui ir nuolatine rizika susidurti su plėšikais. Roma buvo arčiau, bet akivaizdu, kad Karavadžas nusprendė negalįs grįžti į miestą be savo daiktų ir dovanų geradariams.

Baljonė, jo konkurentas, rašė: „Apimtas nevilties, jis išvyko pajūriu kepinamas nuožmios liepos saulės, stengdamasis pamatyti laivą su jo manta. Galop jis pasiekė tikslą, kur buvo paguldytas į lovą nepaprastai karščiuojantis; ir taip, nesulaukęs Dievo ar žmogaus pagalbos, po kelių dienų mirė, taip pat apgailėtinai, kaip ir gyveno."

Dailininkas mirė 1610-ųjų liepos 18 dieną, būdamas trisdešimt devynerių, Porto Erkolio ligoninėje. Dauguma mokslininkų spėja, kad jis užsikrėtė maliarija uodų knibždančiose pelkėse. Tačiau maliarijos inkubacinis periodas yra nuo aštuonių dienų iki mėnesio ar ilgiau. Greičiau jis mirė nuo dizenterijos ar dehidratacijos, dar būdamas silpnas po sužeidimų.

Žinia apie jo mirtį pasiekė Romą praėjus dešimčiai dienų, liepos 28-ąją. Popiežius jau buvo suteikęs jam malonę.

14

DENISAS MAHONAS, VĖL BOLONIJOJE, SĖDO Į TRAUKINĮ, VYKSIANTĮ į Romą, pakeliui į dar vieną konferenciją Karavadžo tema. Buvo 1992-ųjų gegužė. Kolegos italai surengė dvidešimties Karavadžo paveikslų parodą Ruspolio rūmuose Korso gatvėje, su kiekvieno detaliomis techninėmis analizėmis, rentgeno ir infraraudonųjų spindulių nuotraukomis. Paroda buvo pavadinta „Kaip gimsta šedevrai".

Romoje, Termini geležinkelio stotyje, serą Denisą sutiko pažįstamas žurnalistas, vardu Fabijus Aismanas, iš Romos dienraščio „Il Messaggero". Aismanas pažinojo Mahoną dešimt metų, nuo tada, kai šis laikraštyje ėmėsi nušviesti menus ir kultūrą. Jis nunešė sero Deniso krepšius į savo mašiną. Pakeliui į konferenciją seras Denisas su Aismanu svarstė apie vieną paveikslą parodoje – „Muzikantas su liutnia", jo autentiškumo patvirtinimo procese Mahonas neseniai dalyvavo. Aismanas paklausė jo:

– Taigi, kada gali atsirasti dar vienas Karavadžo paveikslas?

Seras Denisas nusijuokė.

– O, vieną mačiau prieš kelias savaites.

Aismanas buvo nustebintas. Jis tai sakė tik norėdamas palaikyti pokalbį.

– Rimtai? – paklausė jis Mahono. – Kur?

– Tiesą sakant, negaliu daugiau nieko pasakyti, – atsakė anglas. – Tai ne mano paveikslas.

Aismanas spaudė daugiau informacijos, bet seras Denisas tik paslaptingai šypsojosi ir šiuo klausimu nieko nebesakė.

Vienos dienos konferencijoje bruzdėjo daugybė Karavadžo mokslininkų. Čia buvo Mina Gregori, surinkusi parodą, ir Mauricijus Marinis, Luidžis Spezaferas ir Mauricijus Kalvesis. Iš Amerikos atvyko Keitė Kristiansen, iš Vokietijos – Christofas Fromelis ir Erichas Šlėjeris.

Fabijus Aismanas vaikščiojo minioje nuo vieno eksperto prie kito, jiems besišnekučiuojant mažose grupelėse. „Ar esat girdėjęs apie naują Karavadžo paveikslą?" – klausinėjo jis. Bet sulaukė tik nustebusių žvilgsnių. „Kokio naujo Karavadžo?" – ne sykį išgirdo jis.

Aismanas neabejojo, kad Mahonas jam pasakė tiesą – neseniai atsirado dingęs Karavadžo paveikslas. Mahonas nebuvo iš tų, kurie taip juokauja. Tačiau atrodė, kad niekas daugiau nieko apie jį nežino. „Labai keista", – pagalvojo Aismanas.

Ir tuomet, sukdamas ratus, jis susidūrė su Klaudijus Strinačiu, Romos menų ir kultūros ministru. Aismanas pažinojo Strinatį daugelį metų ir laikė jį draugu. Jie truputį pasikalbėjo. Aismanas pasakė:

– Girdėjau iš Deniso Mahono, kad atsirado naujas Karavadžo paveikslas. Ar žinai ką nors apie tai?

Strinatis nusijuokė.

– Visada atsiranda naujų Karavadžo paveikslų, – atsakė jis. – Tik dauguma jų nėra Karavadžo.

– Taip, – sutiko Aismanas, – bet šį kartą Denisas pasakė pats jį matęs.

– Na, tuomet, – atsakė Strinatis gūžtelėjęs pečiais, – spėju, kad tai tikrai bus naujas Karavadžo paveikslas.

Aismanas pastebėjo Strinačio akyse linksmumą. Jo elgesys išdavė žurnalistui, kad ministras greičiausiai ką nors

žino apie šį naują paveikslą. Kitaip, girdėdamas tokias naujienas, jis nesielgtų taip nerūpestingai.

– Tu tikrai žinai apie jį, ar ne? – paklausė Aismanas.

Strinatis nusišypsojo ir atsakė:

– Aš tikrai tau negaliu nieko pasakyti.

Aismanas išsitraukė savo vizitinę kortelę.

– Tik padaryk man paslaugą, – pasakė jis, spausdamas kortelę į Strinačio delną. – Atiduok ją žmonėms, turintiems paveikslą. Pasakyk jiems, kad aš noriu su jais kalbėtis. Pasakyk, kad paskambintų bet kuriuo metu.

Strinatis paėmė kortelę.

– Gerai. Bet, kaip supranti, negaliu pažadėti.

Tuo metu Sergio Benedetis taip pat buvo konferencijoje. Jis pažinojo daugelį garsiųjų Karavadžo mokslininkų ir daugelis jų pažinojo Benedetį, bet tik kaip restauratorių ir entuziastingą mokslininką mėgėją. Restauratorius nebuvo pakviestas kalbėti. Sėdėjo auditorijoje, klausydamasis pristatymo. Niekam nė į galvą neateitų, kad jis būtų pakviestas kalbai. Tačiau netrukus išauš diena, kai jis įstos į ekspertų gretas ir bus klausiama jo nuomonės, kaip dabar klausiama jų. Benedetis savo portfelyje turėjo „Kristaus suėmimo" nuotraukų seriją. Jis elgėsi romiai, pasitikėdamas savimi, kaip žmogus, išmanantis daugiau.

Tarp šimto ar daugiau konferencijos dalyvių tiktai dar du, be Deniso Mahono ir paties Benedečio, žinojo apie paveikslą. Viena jų buvo Mina Gregori, konferencijos organizatorė, o kitas – Klaudijus Strinatis, kurį Benedetis pažinojo nuo tų laikų, kai lankydavosi restoranėlyje „Pas Marijo".

Konferencijos pabaigoje, kai žmonės atsistojo ir rinkosi savo daiktus, Strinatis priėjo prie Benedečio. Jis padavė res-

tauratoriui kortelę, kurią jam įteikė Fabijus Aismanas. „Jis yra reporteris iš „Il Messaggero", – paaiškino Strinatis. – Matyt, Denisas kažką prasitarė. Bet, be gandų, kad buvo rastas paveikslas, jis nežino nieko."

Benedetis paėmė kortelę ir įsidėjo į švarko kišenę. Jis niekada nebuvo sutikęs Fabijaus Aismano ir tikrai neketino žurnalistui skambinti.

Būdamas Romoje, Benedetis vėl susisiekė su Frančeska. Vieną vėlyvą popietę jie susitarė susitikti prie Hertzianos bibliotekos Gregorianos gatvėje. Šį kartą Benedetis neprieštaravo, kad dalyvautų Laura. Jis turėjo daugybę klausimų. Kai kurie susiję su leidimu išvežti Matei paveikslus, jos rastu Valstybiniame archyve.

Jie susitiko mažame gerai apšviestame kambaryje, ketvirtame bibliotekos aukšte. Vokiečiai, vadovavę Hertzianai, griežtai reikalavo tylos; taisyklė, kurios laužymas Frančeską dažnai piktindavo. Ketvirtojo aukšto kambarys su dviem nutrintomis rudos odos kušetėmis ir keletu kėdžių sudriskusiais apmušalais buvo vienintelė vieta bibliotekoje, kur pasikalbėjimai buvo toleruojami. Tačiau jis nepatogus tuo, kad buvo tarsi koridorius žmonėms, einantiems į periodikos kambarį.

Benedetis pasisveikino su Laura, kaip jai pasirodė, stačiokiškai, atsainiai paspausdamas ranką ir be jokios užuominos į šypseną. Ji pagalvojo, kad jo reikšminga mina beveik prilygsta pasipūtimui. Benedetis kalbėjo tyliai ir nutildavo, kai kas nors eidavo pro šalį. Laurą iš pradžių tai erzino, paskui – linksmino. Ji persimetė žvilgsniu su Frančeska, kuri vos gūžtelėjo pečiais ir šyptelėjo.

Benedetis paprašė detalių apie leidimus eksportuoti. Ji pasakė jam, kad leidime buvo sąrašas kainų, sumokėtų Ha-

miltono Nisbeto už šešis paveikslus – iš viso 525 skudų – kainos, kuriomis ji abejojo. Benedetis linktelėjo. Jos abejonės pagrįstos. Jis rado dokumentus Škotijos valstybiniame archyve; 2300 skudų kvitas, pasirašytas hercogo Džiuzepės Matei. Hamiltono Nisbeto agentas Patrikas Moiras smarkiai sumažino drobių kainas, kad išvengtų muito mokesčių. Tikriausiai Moiras veikė savo darbdavių interesams, o gal paprasčiausiai pasisavino dalį eksporto mokesčio.

Iš savo portfelio Benedetis išsiėmė keletą „Kristaus suėmimo" nuotraukų ir spalvotų skaidrių. Jis parodė Frančeskai su Laura paveikslo fragmentų nuotraukas iš arti, taip pat ir vaiduokliška Judo antrąją ausį, pasirodžiusią pro ploną užtapytą sluoksnį. Jiems studijuojant nuotraukas, Benedečio akys greitai lakstė aplinkui, norėdamos įsitikinti, kad niekas kitas nežiūri ar negalėtų jų pokalbio atsitiktinai nugirsti.

Nuotraukos įtikino Frančeską, kad Benedetis iš tikrųjų turėjo originalų Karavadžo „Kristaus suėmimą". Laura buvo skeptiškesnė. Ji paklausė Benedetį, kur jis surado paveikslą, jis atsakė neaiškiai, tik paminėdamas „vienuolyną" Dubline. Ji paklausė, ar šis sužinojo, kas nutiko „Dowell's" aukcione Edinburge. Benedetis atsakė: „Negaliu dabar atskleisti jokių detalių."

Vėliau, po to, kai Benedetis įsidėjo nuotraukas atgal į savo portfelį ir išėjo, Frančeska paklausė Lauros:

– Na ir ką tu manai?

Laura jautė priešiškumą Benedečiui dėl jo puikybės.

– Jis nedaug mums tepasakė. Kokia prasmė taip viską slėpti? Jis elgiasi taip, tarsi būtų Robertas Longis.

– O kaip dėl paveikslo? – pasitikslino Frančeska.

– Manau, jis galėtų būti tikras, – pasakė Laura, gūžtelėjusi pečiais. – Tačiau nebūtinai taip yra.

15

PRAĖJUS KELIOMS SAVAITĖMS PO KONFERENCIJOS, FABIJUS AISMAnas savo kabinete „Il Messaggero" laukė naujienų apie paskutinį atrastą Karavadžo paveikslą. Naujienų nebuvo. Jis rašė straipsnius apie kitas parodas ir kitus dailininkus, bet laisvu laiku visuomet sugrįždavo prie paslaptingojo, naujo Karavadžo paveikslo.

Pagaliau jis nusprendė paskambinti Denisui Mahonui į Londoną ir pabandyti iššniukštinėti papildomų detalių. Seras Denisas patvirtino, kad paveikslas egzistuoja, bet jis daugiau nieko neatskleis.

Aismanas skambino vienam Karavadžo mokslininkui po kito. Jie visi neigė žiną apie paveikslą, bet žurnalistas nebuvo tikras, kad jie sako jam tiesą. Jis pradėjo bandyti naują taktiką:

- Sveikinu! - sušuko jis vėl paskambinęs. - Girdėjau, jūs esate tas, kuris surado naują Karavadžo paveikslą.

- Ak, norėčiau, kad taip būtų, - atsakė Mauricijus Marinis.

Kiekvienas asmeniškai neigė ką nors žinąs. Aismanas patobulino savo taktiką. Kai jis paskambino Minai Gregori, su kuria jau buvo kartą kalbėjęs ir nieko nepešęs, pasakė jai:

- Girdėjau, kad tas naujas paveikslas yra ankstyvasis „profano", kaip „Grojantis liutnia" ar „Bakchas".

– O ne, – atsakė Mina Gregori, – tai religinis paveikslas, kurio ilgai laukėme.

Ji nepasakė nieko daugiau, bet jis sužinojo kelias svarbias detales. Religinis paveikslas, tas, kuris, akivaizdu, buvo gerai žinomas. Yra tik pusė tuzino Karavadžo paveikslų, atitinkančių tokius apibūdinimus.

Jis paskambino Keitei Kristiansen į Metropolitano muziejų Niujorke. Kristiansen ir seras Denisas buvo gana artimi. „Grojantį liutnia", kurio autentiškumą Mahonas patvirtino Paryžiuje, įsigijo Metropolitanas. Galbūt, galvojo Aismanas, muziejus dalyvavo įsigyjant šį naują Karavadžo paveikslą.

Kristiansen patvirtino girdėjęs apie paveikslą, bet Metropolitanas su tuo nesusijęs. Pasak jos, drobę rado kažkas nežinomas Karavadžo mokslo pasaulyje. „Jis ne tas, ko jūs tikėjotės", – pasakė ji žurnalistui.

Taigi Aismanas sudarė mažiau žinomų Karavadžo ekspertų sąrašą ir pradėjo jiems skambinti. Visiems nesėkmingai.

Jis apsvarstė naujus faktus, kuriuos jam pavyko surinkti. Gerai žinomas religinis paveikslas, seniai dingęs. Jeigu gerai žinomas, vadinasi, tikriausiai yra jo kopijų.

Aismano mintys vis sukosi apie šį klausimą. Jis neatsiliko nuo meno pasaulio įvykių ir prenumeravo visus svarbiausius žurnalus. Prisiminė matęs straipsnį *Storia dell'Arte* apie Karavadžo paveikslus Matei kolekcijoje.

Tai prisiminus, Aismanui atėjo staigus įkvėpimas. Ar galėtų būti, kad šis paveikslas – tai „Kristaus suėmimas"? Žinoma, jis negalėjo būti tikras, bet atrodė, kad šis atitinka kelias jam žinomas smulkmenas.

Jis greitai surado šį *Storia dell'Arte* numerį. Pamatė, kad straipsnis parašytas dviejų moterų, Frančeskos Kapeleti ir Lauros Testos, šių pavardžių jis nežinojo. Galbūt jos su-

rado paveikslą? Jis nusprendė, kad tai neįtikima. Anot jų straipsnio, „Kristaus suėmimas" išvežtas iš Italijos į Škotiją 1802-aisiais ir dingęs po aukciono Edinburge 1921-aisiais. Labiausiai tikėtina, kad jis vis dar kažkur Britų salyne.

Jis sutelkė savo pastangas ties Didžiąja Britanija, žurnaluose ir kataloguose ieškodamas kokių nors užuominų. Jam užkliuvo mažas ir keistas parodos – „Karavadžas ir jo sekėjai" – vykusios Dubline, katalogas. Labai keista, pagalvojo Aismanas, – Karavadžo paroda be jokių Karavadžo paveikslų, išskyrus „Vakarienę Emause", kurią Dublinas kažkaip sugebėjo pasiskolinti iš Londono. Jis pasklaidė katalogą. Sužinojo, kad parodos kuratorius buvo toks Sergio Benedetis, panašu, kad italas. Aismanas pasitikrino Mauricijaus Marinio knygos apie Karavadžą rodyklėje. Marinis buvo pateikęs kiekvieno straipsnio Karavadžo tema autorių sąrašą. Benedečio pavardės tarp jų nebuvo. Benedetis buvo nežinomas Karavadžo mokslininkų pasaulyje. Tai atitinka Keitės Kristiansen žodžius: „Jis ne tas, ko jūs tikėjotės."

Penktadienį prieš Velykas – Didįjį penktadienį – Aismanas pakėlė ragelį ir paskambino į Airijos nacionalinę galeriją. Praėjo dešimt mėnesių nuo tada, kai jis pirmą kartą iš Deniso Mahono išgirdo, kad dingęs Karavadžo paveikslas surastas. Jis paprašė pakviesti Sergio Benedetį. Kai šis atsiliepė, Aismanas pasakė, kaip buvo sakęs daugeliui kitų:

– Sveikinu! Girdėjau, kad jūs suradote dingusį Karavadžo paveikslą.

– *Cazzo!* – sušuko nustebęs Benedetis. – Kaip jūs tai sužinojote?

Aismanas lygiai taip pat apstulbo supratęs, kad spėjo teisingai.

– Vadinasi, tai tiesa? – paklausė jis Benedečio. – Jūs turite „Kristaus suėmimą"?

– Kas jums apie tai pasakė? – klausė Benedetis.

Aismanas vos galėjo patikėti savo sėkme. Jis taip pat teisingai atspėjo, koks tai paveikslas.

- Niekas man nesakė, - atsakė jis Benedečiui. - Tai buvo pagrįstas spėjimas. Tai kur jį suradote?

- Negaliu dabar jums sakyti, - atsakė Benedetis. - Tai dar visiškai slapta.

- Jau nebe, ar ne, - juokdamasis atsakė Aismanas.

Benedetis paaiškino:

- Aš rašau straipsnį „Burlington Magazine", jis pasirodys rugsėjį. Mes surengsime spaudos konferenciją prieš parodą ir tenai aš jums viską papasakosiu. Tačiau iki tol jūs negalite spausdinti.

- O ne, - atkirto Aismanas. - Aš tai išspausdinsiu rytoj. Pirmame puslapyje. Ar galite man atsiųsti paveikslo nuotrauką?

- Jokiu būdu! - atšovė Benedetis.

Fabijus Aismanas, tiesą sakant, naujienų kitą dieną neišleido. Jam trūko reikšmingos dalies informacijos - kur Benedetis surado paveikslą. Dar trūko nuotraukos.

Tačiau Aismanas nesiruošė užlaikyti šios svarbios istorijos dėl tokių smulkmenų. Jo straipsnis pasirodė antradienio rytą, praėjus keturioms dienoms po pokalbio su Benedečiu. Jis tikrai buvo „Il Messaggero" pirmame puslapyje, su antrašte: „Dingusio Karavadžo paveikslo sugrąžinimas". Laikraštis vietoj Dublino originalo panaudojo žinomą Odesos paveikslo nuotrauką.

16

IŠ KARTO PO POKALBIO SU AISMANU BENEDETIS PRANEŠĖ BRAJAnui Kenedžiui, kad žinia apie paveikslą pasklido. Klausimą reikėjo spręsti skubiai. Jėzuitai dar nežinojo tiesos apie drobę, ir Kenedis nenorėjo, kad jie sužinotų iš laikraščių.

Kenedis stengėsi susisiekti su tėvu Baberiu. Jis sužinojo, kad kunigas Velykoms išvykęs į tylų vienuolyno prieglobstį ir negrįš iki antradienio. Kenedis paliko žinutę, kad skambino, ir dar norėjo nuvažiuoti į vienuolyną bei pakišti raštelį po tėvo Baberio durimis. „Jeigu jis mano, kad tai pakankamai įdomu, galbūt pasirodys", - pasakė Kenedis. Tačiau galop nusprendė netrukdyti kunigo meditacijų. „Bent jau mes žinome, kad jis neskaito laikraščių", - protavo Kenedis.

Antradienio rytą Kenedis pareiškė tėvui Baberiui, kad jam reikia su juo skubiai pasikalbėti. Po dešimties minučių greito ėjimo nuo galerijos, Kenedis atsirado prie jėzuitų durų. Tėvui Baberiui jis pasakė:

- Jūs verčiau atsisėskite, Noeli. Turiu jums žinių, kurių jūs negalite priimti stovėdamas.

Jie susėdo priekinėje svetainėje ant senų, nudėvėtų sofų. Ant sienos virš jų buvo didelė tuščia vieta, kur kadaise kabėjo „Kristaus suėmimas". Kenedis ėjo tiesiai prie reikalo. Paveikslas beveik neabejotinai buvo Karavadžo. Dėl to yra

mažai abejonių. Jie turį ne tik paveikslo kokybės įrodymų, bet ir patvirtinimų dokumentuose.

- Maloningasis Dieve! - sušuko Noelis Baberis, suplodamas delnais. - Tai nuostabi naujiena!

Kenedis paaiškino padarinius, pradėdamas nuo paveikslo vertės - galbūt kiek didesnės nei trisdešimt penki milijonai svarų - ir klegesio, kurį meno pasaulyje sukels paskelbimas apie jį. Jis įspėjo kunigą, kad po kelių dienų prasidės žiniasklaidos antpuolis. Ir, žinoma, jėzuitai turės nuspręsti, ką daryti su paveikslu. Jie susilauks daugybės pasiūlymų iš muziejų ir turtingų kolekcininkų. Tačiau pirmiausia galerija norėtų jį kurį laiką eksponuoti mainais už Benedečio atliktą restauravimo darbą. Po to sprendimas priklausys tėvui Baberiui ir jėzuitų bendruomenei.

Iš pradžių tėvas Baberis atrodė kiek priblokštas šios žinios. Paskui, kai tai suvirškino, jis nė nesistengė slėpti savo entuziazmo. Rodė savo džiaugsmą nesivaržydamas. „Jis negalėjo tverti iš džiaugsmo, - vėliau Kenedis pasakojo Reimondui Kivinėjui. - Jis beveik skrajojo."

Kenedis tėvui Baberiui turėjo dar vieną klausimą. Kad paveikslo kilmės istorija būtų išbaigta, jiems reikia žinoti, kaip jėzuitai jį įsigijo.

Tėvas Baberis minutėlę apie tai pamąstė. Jis pasakė Kenedžiui, kad paveikslą tėvui Tomui Finlėjui, vienam iš kunigų, gyvenusiam namuose, atidavė moteris, kuriai prieš daugelį metų tėvas Finlėjus davė patarimą. Bent jau tai tėvas Baberis girdėjo iš senyvo namų gyventojo. Moteris, daktarė Marija Lea Vilson, buvo kažkuo pasižymėjusi Dublino pediatrė, mirusi daugiau nei prieš dvidešimt metų.

Kenedis paklausė, gal jis žino, ar ji turi paveldėtojų?

Tėvas Baberis nežinojo.

Benedečiui teko kamšyti paveikslo kilmės spragas. Jis atėjo į jėzuitų rezidenciją susitikti su tėvu Baberiu ir patikrinti, kokius paveikslo dokumentus turi jėzuitai. Tėvas Baberis jau pats tuo domėjosi. Jis patvirtino, kad paveikslą padovanojo Marija Lea Vilson tėvui Finlėjui, Dublino universiteto koledžo politinės ekonomikos profesoriui. Paveikslą tėvui Finlėjui ji atidavė taip seniai, kad niekas negali nustatyti - maždaug ketvirtojo dešimtmečio pradžioje.

Bent jau tokie vyresniųjų jėzuitų prisiminimai kunigų rezidencijoje išliko. Tėvas Baberis ieškojo bylų, kokių nors dovanų deklaracijų ir tikslių datų, kada jis buvo atiduotas, tačiau sugrįžo tuščiomis.

Benedetis nustebo. Jėzuitų bendrija, žinoma savo intelektualiniu griežtumu, neturėjo išsamios apskaitos? „Gėdinga situacija, - vėliau kiek suirzęs pasakojo Benedetis. - Vienuolynų archyvai Italijoje fiksuoja viską. Tik ne čia, Airijoje. Keisti žmonės."

Benedetis pradėjo Marijos Lea Vilson gyvenimo tyrimą. Pirmiausia sustojo ties oficialiu testamento patvirtinimu teisme pasižiūrėti, kokia buvo jos paskutinė valia. Ji mirė 1971-aisiais, aštuoniasdešimt trejų metų. Niekada neturėjo vaikų. Penkiasdešimt metų gyveno dideliame, sename Jurgių laikų name Aper Ficviljam gatvėje, už kelių žingsnių nuo jėzuitų rezidencijos. Pirmame testamente didelę turto dalį ji buvo palikusi savo ilgalaikei namų šeimininkei, vardu Bridžita. Vis dėlto, kai buvo paguldyta į ligoninę, matyt, pakeitė nuomonę. Parašė naują testamentą ir visiškai išbraukė Bridžitą. Šiuo testamentu pareiškė, kad jos turtas bus padalytas labdaringoms organizacijoms, daugiausia Vaikų ligoninei Dubline, kurioje ji dirbo medike daugiau nei keturiasdešimt metų.

Benedetis stengėsi aptikti namų šeimininkę Bridžitą, bet rado tik mirties liudijimą. Jam buvo aišku, kad Marija Lea

Vilson neturėjo paveldėtojų, galėjusių reikšti pretenzijas dėl paveikslo. Šis priklausė jėzuitams.

Tačiau pirmiausia, kaip Marija Lea Vilson gavo paveikslą? Šis buvo patekęs į „Dowell's" aukcionų namus Edinburge 1921-aisiais, o jėzuitams atiteko iš jos maždaug ketvirtojo dešimtmečio pradžioje. Paveikslo gyvenime lieka dešimties ar daugiau metų spraga.

Benedetis apie Mariją Lea Vilson mėgino sužinoti kuo daugiau. Ji gimė Marijai Monikai Judžin Rajan 1888, pasiturinčių katalikų šeimoje Šarlevile, Korko grafystėje. Jos tėvas dirbo žemesnio rango advokatu ir ji taip pat studijavo teisę. Būdama dvidešimt penkerių, ištekėjo už anglo, protestanto, vardu Persivalis Lea Vilsonas, tuomet dvidešimt septynerių kapitono, Karališkosios Airijos policijos Gorėjuje apygardos inspektoriaus. Įsiliepsnojus Velykų Sukilimui, praėjus dvejiems metams po jų vestuvių, kapitonui Lea Vilsonui buvo pavesta saugoti būrį Airijos respublikonų kalinių. Jis žemindavo juos, versdamas kai kuriuos iš jų visiškai nusirengti ir per lietų gulėti veidu į purvą. IRA prisiekė atkeršyti. Kapitonas Lea Vilsonas žinojo, kad yra persekiojamas. Jis įniko gerti. Po ketverių metų, 1920-ųjų birželio 16 dienos rytą, jis buvo nušautas gatvėje prie savo namų, kai išėjo nusipirkti laikraščio.

Marija Lea Wilson ilgai gedėjo. Praėjus keleriems metams po vyro mirties, susitiko tėvą Tomą Finlėjų, kuris pasiūlė jai dvasinę pagalbą, paguodą ir praktinį patarimą. Moteris pradėjo Trejybės koledže studijuoti mediciną ir 1928 metais buvo apdovanota moksliniu laipsniu. Tuomet ji buvo keturiasdešimties metų ir viena iš kelių moterų gydytojų Dubline.

Vaikų ligoninėje Harkurt gatvėje Benedetis iš slaugių ir personalo, dirbusio su ja, gavo išsamesnį Marijos Lea Vilson paveikslą. Anot vienos slaugės, pažinojusios ją nuo 1950-ųjų, ji buvo „maža, susiraukšlėjusi moterėlė" žilais

plaukais su geltonu ruoželiu per vidurį. Nuolat rūkydavo cigaretes – „nuolat!“, pabrėžė pagyvenusi slaugė. Rengdavosi tamsiais Viktorijos laikų drabužiais, sijonas iki kulkšnių. Jos ilgo juodo švarko priekyje buvo prismaigstyta eilės religinių medalių, o dar daugiau jų puošė palaidinukės priekį. Kasmet keliaudavo į Fatimos šventyklą Portugalijoje, keletą kartų buvo nuvykusi į Vatikaną. Tuomet ji ligoninėje buvo vienintelė gydytoja moteris, pamaldi katalikė, pasirinkusi profesiją, kur dominavo vyrai protestantai. Ji atvažiuodavo į ligoninę automobiliu, vairuojamu namų šeimininkės Bridžitos, kuri, atrodė, mėgsta vairuoti atbuline eiga. „Mes visi plyšdavome juokais iš to, kaip Bridžita vairuodavo“, – prisiminė kita slaugė. Marija Lea Vilson dirbo klinikoje tris rytus per savaitę ir priimdavo vaikus be siuntimų. Gydytoja buvo griežto ir autokratiško būdo. Rūkydama ir konsultuodama sėdėdavo krėsle, visuomet su vienu iš daugybės turimų mažų šunų ant kelių. „Ji nuoširdžiai užjausdavo vargšus, – pasakė kita moteris, pažinojusi ją. – Truputį keistu būdu“, – pridūrė.

Benedetis išnagrinėjo daktarės Lea Vilson universiteto įrašus, tikėdamasis surasti kokių nors ryšių su Edinburgu, pasaulinio garso medicinos studijų centru. Tačiau nesurado jokių įrodymų, kad ji būtų ten studijavusi ar lankiusi kokius nors kursus.

Jis išėjo žinodamas daugybę smulkmenų iš Marijos Lea Vilson gyvenimo, tačiau jos keistai ir ekscentriškai nugyventame gyvenime nesurado jokių užuominų apie labiausiai jį dominančius reikalus. Kaip ji įsigijo paveikslą? Po to, kai „Dowell's“ jo nepasisekė parduoti už aštuonias ginėjas, gal ji atsitiktinai stabtelėjo prie aukciono ir pasisiūlė nupirkti paveikslą? Ar užtiko jį kokio nors antikvaro prekeivio parduotuvėje Edinburge? O galbūt netgi prekeivio Airijoje. Atsekti paveikslo keliones per Airijos jūrą nėra jokių galimybių.

Tuomet Airija buvo dalis Britų imperijos, ir išvežant daiktus iš Škotijos jokių eksporto leidimų nereikėjo.

Tai gniuždė Benedetį. Paveikslui buvo beveik keturi šimtai metų, ir jis galėjo surasti jo tikslią buvimo vietą, netgi kambarį, kuriame šis kabėjo, per visus metus, išskyrus paskutinius dešimt. Jis negalėjo rasti būdų, kaip atidengti šios dekados šydą. Vyras norėjo turėti užbaigtą ataskaitą, tačiau ir taip turėjo pakankamai gerą. Iš tikrųjų daug geresnę, nei daugelio kitų šedevrų.

17

KOL BENEDETIS TYRINĖJO MARIJOS LEA VILSON GYVENIMĄ, Airijos jėzuitai sprendė paveikslo likimą. Jie sutiko, kad tokios vertės objektas daugiau nebegali būti laikomas Lyson gatvės rezidencijoje. Keletas jų įrodinėjo, kad šis turi būti parduotas. Jie galėtų panaudoti pinigus materialiai remti Ordino Vincento de Paulo organizacijai, didžiausiai labdaros įstaigai Airijoje. Arba pastatyti naują mokyklą, kuriai Ordinas tuo metu stengėsi surinkti pinigų. Nedarbo lygis Airijoje siekė 19 procentų. Kaip, klausė kai kurie tėvai, jie galėtų ramia sąžine prašyti aukų iš Airijos piliečių, turėdami paveikslą, vertą trisdešimties milijonų svarų ar daugiau?

Tai buvo įtikinamas argumentas. Brajanas Kenedis ir Reimondas Kivinėjus Nacionalinėje galerijoje suprato jo logiką ir būgštavo dėl padarinių. Tačiau kiti jėzuitai - su tėvu Baberiu priešakyje - tvirtino, kad drobė turi likti Airijoje. „Šalis užsidegs pykčiu mums, jeigu jį parduosime", - pasakė tėvas Baberis.

Taip ten atsirado pasiūlymas, kad Airijos vyriausybė įsigis paveikslą už gražią sumą, žinoma, neabejotinai daug mažesnę, nei galėtų sumokėti „Getty" muziejus Malibu.

Toks sprendimas tėvo Baberio taip pat nesužavėjo. Jis pasitelkė naujus argumentus. Tvirtino, kad nesant jokių

dokumentų, liudijančių apie Marijos Lea Vilson ketinimus, paveikslas turi būti laikomas kaip „patikėtas“ depozitas. Taip mąstant, jėzuitai negali jo parduoti ar atiduoti. „Mes jį už dyką gavome ne tam, kad iškištume turguje, – pasakė jis. – Turime jį padaryti prieinamą visiems.“

Tėvas Baberis informuodavo Brajaną Kenedį apie debatus, o Kenedis savo ruožtu perduodavo ką girdėjęs Benedečiui ir Reimondui Kivinėjui. Galop tėvas Baberis paskambino ir pasakė, kad bendruomenė apsisprendė. Jie paprašė surengti susitikimą galerijoje.

Tėvas Baberis atvyko su arkivyskupu, jėzuitų bendruomenės Airijoje galva. Benedetis pastatė paveikslą ant stovo ketvirtojo aukšto konferencijų salėje, dabar visiškai išvalytą, retušuotą ir švytintį po nauju lako sluoksniu. Arkivyskupas, pirmą kartą jį matydamas, sustojo pasigrožėti, o Benedetis parodė jam keletą įdomių aspektų, tokių kaip paties Karavadžo portretas ir Judo ausies *pentimenti*.

Jie susėdo aplink stalą, vienoje pusėje – Benedetis šalia Kenedžio ir Kivinėjaus, kitoje – tėvas Baberis su arkivyskupu.

Arkivyskupas paskelbė sprendimą. Jėzuitai išlaikys paveikslo nuosavybės teisę. Tačiau padarys jį prieinamą Airijos nacionalinei galerijai, jis bus jai patikėtas, „paskolintas neapibrėžtam laikui“. Jėzuitų teisininkas parengs susitarimus ir terminus, tačiau praktiškai tai reiškė, kad galerija visiškai valdys paveikslą.

Visi aplink šypsojosi, spaudė rankas ir dėkojo. Kenedis jau buvo gana aiškiai iš tėvo Baberio supratęs, koks galėtų būti rezultatas, ir jie su Kivinėjumi negalėjo tikėtis daugiau, nebent tiesioginės dovanos. Tiesą sakant, debatai tarp jėzuitų niekada nebuvo labai įkaitę. Tėvo Baberio, kaip Lyson gatvės rezidencijos galvos, požiūris greitai įtikino.

Jėzuitų teisininkas vėliau nustatė paskolinimo neribotam laikui sąlygas, nė viena iš jų nebuvo labai varžanti. Galerija

konsultuos jėzuitus dėl visų reikalų, susijusių su paveikslu, tokių kaip paskolinimas kitiems muziejams, – tokiu atveju reikės jėzuitų pritarimo. Bendruomenė taip pat gaus pajamų už teisių leidimus jo reprodukcijoms atvirukuose ir plakatuose. Ir pagaliau galerija padarys viso dydžio aukštos kokybės reprodukciją su rėmais ant tuščios sienos svetainėje Lyson gatvės rezidencijoje pakabinti.

IV DALIS

POBŪVIS

1993-IŲJŲ LAPKRITIS, LONDONE APNIUKĘS PILKAS DANGUS IR LIEtus su pertrūkiais. Getviko oro uoste Frančeska su Lučianu sėdėjo ant plastikinių kėdžių prie išvykimo vartų, laukdami, kada galės sėstis į lėktuvą skristi į Dubliną. Airijos nacionalinė galerija surengė kelių dienų „Kristaus suėmimo" atidengimo ceremoniją publikai. Benedetis paprašė Frančeskos pasakyti kalbą kartu su seru Denisu Mahonu ir kitais aštuoniais Karavadžo tyrinėtojais. Jis pakvietė Laurą Testa, tačiau ši atsisakė atvykti. Ji nemokėjo angliškai, be to, o tai šiuo atveju dar svarbiau, jai nepatiko Benedetis jiems susitikus Hertzianos bibliotekoje.

Frančeska ant kelių laikė pasirašytą kalbą, dešimt atspausdintų lapų, kuriuos Lučianas išvertė į anglų kalbą. Anksčiau ji niekada nebuvo sakiusi kalbų angliškai. Repetavo ją ne kartą, tačiau perspektyva kalbėti kelių šimtų angliškai kalbančių žmonių auditorijai vis dar vertė nerimastingai bėginėti pirštus. Lučianas liepė jai nesijaudinti. „Tu būsi ne išsigandusi, - pasakė jis, - o tiesiog be sąmonės."

Lėktuve į Dubliną Frančeska girdėjo kalbant itališkai. Kelios eilės priešais ją, už praėjimo, mergina pamatė ką tik sušukuotus žilus mažos pagyvenusios moters plaukus. Tai buvo Mina Gregori, Karavadžo tyrinėtoja iš Florencijos.

Frančeska kartą ją buvo sutikusi, tačiau nesitikėjo, kad ji tai prisimins. Kai lėktuvas nusileido Dubline, ji stebėjo, kaip Mina Gregori ir jos kompanionė, taip pat pagyvenusi moteris, pirmiausia nuėjo viena kryptimi, o paskui staiga pasuko kitur. Jos laikė suspaudusios savo rankines, spoksojo į ženklą virš galvos, tarėsi ir atrodė sunerimusios bei abejojančios. Frančeska nusprendė prisistatyti. Mina Gregori, pajutusi palengvėjimą ir dėkingumą, spaudė prie krūtinės ranką. Taip, žinoma, ji prisimenanti Frančeską, pasakė ji ir pristatė kitą moterį kaip savo seserį. Frančeska nuvedė jas į bagažo skyrių. Kai pasirodė lagaminai ir seserys lengviau atsikvėpė, Lučianas padėjo nukelti juos nuo konvejerio ir nuvežti prie taksi.

Jie visi apsistojo toje pačioje vietoje, mažame elegantiškai įrengtame pensione šalia Nacionalinės galerijos, kur Benedetis buvo užsakęs kambarius sakysiantiems kalbas paveikslo atidengimo proga. Kai įsikūrė kambaryje, Frančeska išėjo pasivaikščioti, norėdama prasiblaškyti ir pirmą kartą pamatyti Dubliną. Ji vaikštinėjo po Merion aikštę Nacionalinės galerijos pusėje. Buvo vėlyva popietė. Iki kitos dienos ceremonijų nebuvo numatyta, tačiau Benedetis prašė jos užsukti pasižiūrėti paveikslo, kai atvyks.

Prie įėjimo į galeriją ji pasiteiravo Benedečio ir po kelių akimirkų jis atėjo jos pasveikinti. Jie nesimatė kelis mėnesius. Po jo akimis juodavo nuovargio ratilai, o veidas atrodė niūrus ir nuvargęs. Benedetis pasakė Frančeskai, kad yra nesibaigiančiame interviu ir pasirodymų televizijoje rate, o kur dar ilgos valandos organizuojant visas konferencijos smulkmenas. Jis pakvietė ją laiptais į parodų salę, kur keletas kitų mokslininkų apžiūrinėjo „Kristaus suėmimą".

Didžiausioje galerijos salėje buvo tamsu kaip naktį. Tarp šešėlių keli „darbo grupės" nariai statė paskutinę ilgą eilę sulankstomų kėdžių, kad susodintų šimtus lankytojų. Toli-

mame salės gale kabėjo „Kristaus suėmimas", blausiai apšviestas vienos iš lempelių aukštai lubose. Trys ar keturi žmonės buvo susibūrę prie paveikslo. Frančeska atpažino aukštą, kampuotą Klaudijo Strinačio, menų ir kultūros vadovo Romoje, siluetą. Kitas, žemesnis ir stambesnis, buvo vokiečių mokslininkas Hervartas Rotgenas.

Frančeska gerai žinojo paveikslą, pirma iš savo vaizduotės, o paskui iš nuotraukų ir skaidrių, kurias jai Benedetis rodė Hertzianos bibliotekoje. Vis dėlto, matydama jį pirmą kartą, ji pajuto klaikų, svaiginantį jausmą, visose jo detalėse atpažinusi kažką artima ir vis dėlto išvydusi jį visai kitokį, nei įsivaizdavo. Paveikslas atrodė didesnis, nei ji manė, nors ji ir žinojo tikslius jo matmenis. Atsispindėjusi nuo kareivio šarvų šviesa atrodė ryškesnė, spalvos labiau švytinčios, nei ji tikėjosi. Šviesa - Karavadžo paveiksluose visuomet vaizduojama šviesa - ją apstulbino.

Ji priėjo arčiau pasižiūrėti detalių: Karavadžo, laikančio žibintą, autoportretas, galinga, gyslota Judo ranka, spaudžianti Kristaus petį. Frančeska ieškojo *pentimenti*, kuriuos Benedetis jai rodė nuotraukose: Judo ausį ir pirmojo kareivio diržą. Iš arti galėjo įžvelgti kiekvieną šepetėlio brūkštelėjimą ir drobės faktūrą - trapų paveikslo tikrumą. Tamsiame fone pastebėjo tai, ką nuotraukose įžiūrėti nelengva: medžio kamieną ir lapus šešėliuose, trečiojo kareivio, esančio už Karavadžo, akis. Ji pasijuto dalyvaujanti dramatiškoje scenoje, apkerėta taip, kaip jautėsi būdama jauna mergina, pirmą kartą matydama „Mato pašaukimą" Šv. Prancūzijos Liudviko bažnyčioje. Mergina akimirką pamiršo, kad žiūrėjo į paveikslą.

Ir tuomet aplinkui skambantys balsai ją sugrąžino į realybę. Frančeska nemėgo apžiūrinėti paveikslų kitų mokslininkų draugijoje. Jautė pareigą pasakyti ką nors protingo ir gilaus, o tuo tarpu viskas, ko ji norėjo, buvo paprasčiausiai

absorbuoti darbą. Kiti laidė pastabas, atkreipdami dėmesį į detales šen bei ten. Išskyrus Benedetį, kuris stovėjo nuošaliai, atsirėmęs į sieną ir laikydamas rankoje stiklą kažko panašaus į viskį. Atrodė nesidomįs paveikslu, bet tuomet Frančeska suprato, kad paskutinius trejus metus jis praleido su juo vienas.

Ji išgirdo Klaudijų Strinatį sakant Benedečiui: „Na, Sergio, sakyčiau, kad tai labai gražus Džiovanio di Atilio paveikslas".

Frančeska garsiai nusijuokė dėl tokio paveikslo priskyrimo nežinomam dailininkui, kuriam Asdrubalis Matei sumokėjo dvylika skudų už „Suėmimo" kopiją.

Benedečiui nebuvo linksma. Kitą kartą jis nusišypsotų, tačiau viską, kas buvo susiję su jo atrastu paveikslu, priėmė labai rimtai. Pavyzdžiui, į konferenciją jis atsisakė pakviesti Mauricijų Kalvesį. Jis įsižeidė, kai profesorius parašė, kad Benedetis surado paveikslą Frančeskos ir Lauros Testa darbo su archyvais dėka. Benedetis pasipiktinęs parašė Kalvesiui, kad profesorius visiškai neteisus ir kad paveikslą atrasti jam pavyko vien tik dėl jo paties gilaus Karavadžo darbo žinojimo.

Tą vakarą Frančeska su Lučianu nuėjo į Benedečio pasiūlytą restoraną. Kiti italų grupės nariai vadovavosi jo rekomendacija. Jie netikėtai susitiko Klaudijų Strinatį ir Fabijų Aismaną, taip pat ir mokslininką Mauricijų Marinį su jo jaunąja žmona. Frančeska tarstelėjo Lučianui pasijutusi tarsi Navonos aikštėje šeštadienio vakarą.

Marinis norėjo kalbėti konferencijoje, tačiau Benedetis to neleido bijodamas įžeisti Denisą Mahoną. Marinis su seru Denisu neseniai vaidijosi dėl dviejų beveik identiškų anks-

tyvojo Karavadžo paveikslo „Berniukas, lupantis vaisių" versijų autentiškumo.

Marinis vis tiek atvyko, bent jau norėdamas pamatyti paveikslą. Jo neseniai parašyta knyga, didžiulis tomas, pavadintas „Caravaggio: Pictor Praestantissimus", vainikavo viso gyvenimo maniją Karavadžui. Jis buvo vienintelis Vakarų mokslininkas, nukeliavęs į Odesą, kad pamatytų kitą „Kristaus suėmimo" kopiją, greičiausiai nutapytą Džiovanio di Atilio. Frančeskai patiko Marinis, storas, šiurkštus ir kalbantis su stipriu Romos akcentu. Jis buvo, jos galva, tipiškas nepagydomai nukamuotas Karavadžo ligonis. Ji girdėjo, kad šis buvo užlipęs pastoliais Šv. Augustino bažnyčioje, kai restauratoriai dirbo su Karavadžo „Loreto Madona". Mokslininkas pasilenkė bandydamas pabučiuoti Madonos - Lenos iš Navonos aikštės - veidą ir vos neįkrito į paveikslą. Restauratoriai pasakojo jai pačiu laiku sugriebę jį už marškinių ir atitraukę.

Pietaudami ir gerdami vyną, italai šnekučiavosi. Frančeska girdėjo Strinačio patarimą Mariniui susitaikyti su seru Denisu. Anglas buvo per daug galingas Karavadžo pasaulyje, kad būtų priešu. Tačiau Marinis nenorėjo to girdėti. Jis paprasčiausiai nusijuokė. Mokslininkas gerbė serą Denisą, tiktai, jo nuomone, šis klydo dėl „Berniuko, lupančio vaisių": Mahonas buvo patvirtinęs turtingo japonų kliento naudai. O Marinis buvo finansiškai suinteresuotas kitos versijos pripažinimu ir nesirengė nusileisti.

Kitą popietę galerijoje Frančeska tarp besigėrinčių žiūrovų pastebėjo serą Denisą. Ji priėjo prie grupės. Jis pastebėjo merginą ir plačiai nusišypsojo. „Ak, Frančeska, *che piacere!*" - šūktelėjo jis, šliurindamas jos link.

Frančeska nebuvo mačiusi jo pusę metų ir negalvodama šiltai apkabino tarsi kokia draugė abiem rankom per pečius. Ji akimirksniu suprato padariusi klaidą. Iš džiaugsmo jį išvydusi Frančeska pamiršo, kaip anglas nemėgsta būti apkabinamas. Mergina pajuto jo sustingimą ir greitai atsitraukė. Jis svyruodamas žengė keletą žingsnių atgal, pakeldamas aukštyn rankas kartu su lazda. Vėliau, kai Frančeska pasakojo šią istoriją Lučianui, pasakė akimirką pamaniusi, kad seras Denisas gali jai smogti savo lazda. Ji pasijuto nuraudusi iš sumišimo, tačiau seras Denisas greitai atgavo savo šaltakraujiškumą ir toliau elgėsi taip, tarsi nieko nemalonaus nebuvo nutikę.

Seras Denisas, stovėdamas vienoje „Kristaus suėmimo" pusėje, pasakė atidarymo kalbą užplūdusiai miniai, kurioje buvo daugybė Dublino miesto gyventojų, taip pat reporterių ir televizijos kamerų. Pažvelgęs į dabar po nauju lako sluoksniu švytintį paveikslą, seras Denisas pasakė: „*Habent sua fata picturae* – taip įmantriai galima pasakyti: paveikslai turi savo staigmenų." Jis papasakojo apie tas staigmenas ir Benedečio įžvalgumo dėka atrastą paveikslą, kartu paminėdamas Frančeskos ir Lauros Testos atliktą archyvinį darbą bei atkreipdamas dėmesį, kad rusų mokslininkė Viktorija Markova taip pat yra Dubline. Ji patvirtins, kad Odesos versija – „kruopšti ir tiksli kopija", tačiau tiktai kopija.

Po to Frančeska vaikštinėjo tarp žmonių su Lučianu, šen bei ten stabtelėdami pasikalbėti su kokiais nors jos pažįstamais. Jai nereikėjo sakyti kalbos iki kitos dienos. Ji stebėjo, kaip rusė meno istorikė Viktorija Markova priėjo prie sero Deniso išskėstomis rankomis sveikindama jį ir intuityviai suvokė, kas dabar nutiks. Anglas ėmė trauktis, tačiau Viktorija Markova vis vien jį sugriebė. Kai galų gale jį paleido, jo veidas buvo išbalęs, o akiniai laikėsi įkypai. Po šito Fran-

česka pastebėjo, kaip seras Denisas iš anksto gana valdingai iškišdavo savo dešiniąją ranką sveikindamasis su kiekviena prie jo priėjusia moterimi.

Frančeska vis kartojo sau čia esanti jauniausia mokslininkė – jai ką tik buvo suėję dvidešimt devyneri, – nė vienas neskirs jai per daug dėmesio, o jeigu ir skirs – atleis jos klaidas. Ji susirado Benedetį ir pasidalijo savo nerimu dėl kalbos angliškai. Benedetis išklausė užjaučiamai. „Svarbiausia, kad esi čia", – pasakė jai. Tuo tarpu jis turėjo užsiimti kitomis problemomis. Mina Gregori ką tik buvo nusprendusi, kad jai reikės Benedečio pagalbos išversti jos penkiasdešimties puslapių pranešimą į anglų kalbą. O Hervartas Rotgenas pametė skaidres savo kalbai iliustruoti ir buvo ties nervinio priepuolio riba.

Šventinės nuotaikos tęsėsi tris dienas. Lučianas turėjo sugrįžti į Oksfordą dėstyti, taigi jis negirdėjo Frančeskos kalbos apie Matei kolekciją. Ji prisiminė savo kalbą miglotai. Frančeska buvo, kaip Lučianas ir numatė, beveik be sąmonės dėl scenos baimės. Po to ir Denisas Mahonas, ir Klaudijus Strinatis ją pagyrė. Ji įtarė juos buvus mandagius, tačiau pagaliau ėmė linksmintis vienuose kviestiniuose pietuose po kitų, visada kitų mokslininkų, visada kalbančių apie meną, draugijoje.

Praėjus kelioms savaitėms po ceremonijų, Benedetis ėjo užkąsti, kai jį ant šaligatvio sustabdė moteris ir paprašė autografo. Jis pasirašė šypsodamas ir paraudęs. Pasijuto kitaip. Jo vardas, dabar amžiams susijęs su Karavadžu, atsiras šalia Roberto Longio ir Deniso Mahono bibliografijose ir dailininko rodyklėse. Jis meno istorijos pasaulyje įgijo vardą ir nedideliu mastu pasiekė amžiną šlovę.

Jis du kartus buvo pakviestas skaityti paskaitas Hertzianos bibliotekoje Romoje. Longio fondas Florencijoje, vadovaujamas Minos Gregori, paprašė jo pakalbėti, o tai buvo garbė, kaip Benedetis pareiškė, prilygstanti Mišių laikymui Šv. Petro bazilikoje. Airijos televizija sukūrė dokumentinį filmą apie tai, kaip jis atrado paveikslą. Galerijos valdytojų taryba pritarė jo paskyrimui Italijos meno kuratorium. Daugiau jis nebedirbo restauratoriumi. „Kristaus suėmimas" keliavo po parodas Londone, Romoje ir Amerikoje. Benedetis keliavo su juo.

Jis norėtų surasti dar vieną Karavadžo paveikslą. Daugybė jų vis dar dingę. Karavadžo „Šv. Sebastijono" paveikslas, matyt, tik trumpai turėtas Asdrubalio Matei, kaip buvo įrašyta Belorio prieš tris šimtus metų, buvo išvežtas kažkur į Prancūziją. Jis niekada nebuvo rastas.

Frančeska su Lučianu susituokė kitais metais. Ceremonija įvyko senoje V amžiaus bazilikoje Šv. Lauryno aikštėje, Lučianoje, toje pačioje aikštėje, kurioje kadaise gyveno Tomasonių klanas, ir tik nedideliu atstumu nuo Kondoti gatvės, kur Frančeska praleido savo vaikystę.

Frančeską puošė balta suknia ir nuometas. Sutuoktuvės teoriškai ir praktiškai, kaip vėliau pasakė Frančeska, buvo „didžiausia klaida". Lučianas sugrįžo į Oksfordą, Frančeska pasiliko Romoje. Jie važinėjo pirmyn ir atgal ir kasdien kalbėjosi telefonu. Tačiau Frančeska nenorėjo persikelti į Angliją, o Lučianas nenorėjo sugrįžti į Italiją. „Dabar mano kraujyje daugiau kiaušinienės su kumpiu, nei *cappuccino* ir *cornetti*", – pasakė jis. Po trejų vedybų metų jie išsiskyrė. Lučianas vedė dar kartą, Frančeska ištekėjo už advokato. Lu-

čianas dėsto filosofiją ir logiką Oksforde; Frančeska dėsto meno istoriją Feraros universitete.

Denisui Mahonui 95 metai. Jis reguliariai keliauja ir dažnai prašomas pasakyti savo nuomonę apie paveikslus. Vis dar lankosi konferencijose apie Karavadžą, nors, kaip pastebėjo Frančeska, jo istorijos ėmė kartotis. Septyniasdešimt trys paveikslai, kadaise puošę jo namus Kadogano aikštėje, surado buveinę Nacionalinėje galerijoje Londone.

Kurį laiką Nacionalinė galerija Airijoje buvo apgulta žmonių, nešančių senus meno kūrinius, tikinčių, kad jie surado pamestą šedevrą. Daugybė viltingųjų buvo kunigai iš visos šalies mažų parapijinių bažnyčių ir vienuolynų.

„Kristaus suėmimas" tapo geriausiu galerijos eksponatu, pritraukiančiu šimtus tūkstančių lankytojų per metus. Viena iš tų lankytojų šiltą 1997-ųjų balandžio dieną, įdėmiai žiūrėdama į paveikslą, atsitiktinai ant paauksuotų rėmų vidinio krašto pastebėjo mažytį tamsiai rudą taškelį. Jis neatkreiptų lankytojų dėmesio, jeigu nepradėtų judėti nelygiu ratu ir tuomet staiga nuskristų.

Lankytoja svarstė, ar apie tokį įvykį reikia pranešti galerijos tarnautojui. Tai atrodė nereikšminga. Tačiau galiausiai ji nerūpestingai apie tai jam užsiminė, o jis oriai atsakė, kad tuo pasirūpins.

Tą vakarą galerijai užsidarius, Endriu Okonoras atėjo pasižiūrėti į paveikslą. Jis nieko bloga nepastebėjo, tačiau paprašė „darbo grupės" atnešti jį į restauravimo studiją, kad galėtų apžiūrėti iš arčiau.

Okonoras nuėmė metalinius spaustukus, laikančius paveikslą rėmuose. Kai pakėlė porėmį, daugybė mažų rausvai rudų negyvų vabzdžių su panašiais į vabalų šarvais nukrito ant stalo. Išilgai daigstymo kraštų paveikslo viršuje ir apačioje Okonoras pamatė tankų tinklą šilkinių baltų plaušelių - kokonų, kuriuose užaugo lervos. O pačios lervos, šimtai mažų baltų vikšrų, raitėsi tarp drobės apmatų ir ataudų. Jos buvo suėdusios dubliuojančios drobės lopinėlius išilgai tvirtinimo kraštų. Okonoras išmatavo vieną dubliavimo drobės dalį - keturi centimetrai iš vienuolikos buvo visiškai suėsta vabalų. Nieko panašaus jam anksčiau neteko matyti.

Entomologas iš Gamtos mokslų muziejaus kitame kvartale atėjo ir ištyrė negyvus vabzdžius. Jis greitai atpažino juos esant *Stegobium paniceum,* geriau žinomus kaip „sausainių vabalai". Entomologas pristatė savo duomenis kartu su animaciniu vabalų gyvenimo ciklo paaiškinimu Raimondui Kivinėjui ir Okonorui. Mokslininkas atrodė visai patenkintas atlikęs tokio reikšmingo atvejo ekspertizę. Kivinėjus atrodė niūrus ir akivaizdžiai nepritarė jo entuziazmui.

Sausainių vabalai, anot entomologo, mėgsta krakmolą - miltus, duoną, ryžius, makaronus - kaip rodo jų pavadinimas. Jų gyvenimo trukmė - nuo trijų iki septynių mėnesių. Suaugę vabalai, jų dydis - aštuntadalis colio, - gali skraidyti ir gyvena tik nuo trijų iki keturių savaičių. Jie neėda, tačiau yra stebuklingi reproduktoriai, šiltuoju metu perintys keturis kartus per mėnesį. Lervos, daugelį mėnesių besimaitindamos, padarė žalos.

Vabzdžių maisto šaltinis Okonorui buvo iškart aiškus. Tai buvo klijai - *colla pasta,* daugiausia sudaryta iš miltų, - Benedečio naudoti dubliavimui.

Kaip vyresnysis restauratorius, Okonoras ėmėsi spręsti problemą. Jis turėjo nukabinti visus paveikslus itališkoje galerijos salėje. Patikrino visus iš eilės, ieškodamas infestacijos

ženklų, bet nieko nerado. „Kristaus suėmimas" buvo vienintelis paveikslas, pažeistas sausainių vabalų.

Okonoras atidžiai ištyrė visą paveikslą. Jam labai palengvėjo, kai pasirodė, kad XVII amžiaus itališka drobė, originali Karavadžo drobė, nepažeista vabalų. Jie buvo pasiekę tik naujos drobės tvirtinimo kraštus.

Okonoras svarstė galimybę dubliuoti visą paveikslą, tačiau galop ją atmetė. Jis nusprendė nebandyti paveikslo papildomu dubliavimo stresu. Tačiau turėjo pakeisti tvirtinimo kraštus. Jis išpjovė skalpeliu pažeistas dubliuojančios drobės vietas ir priklijavo naujus tvirtinimo kraštus. Toks procesas vadinamas juostiniu dubliavimu. Jis nenaudojo senojo *colla pasta* metodo. Okonoras naudojo modernius klijus, sintetinę dervą, vadinamą „Beva 371".

Kaip pasakytų Denisas Mahonas, „*Habent sua fata picturae*" - paveikslai turi savo staigmenų.

TURINYS

Harr, Jonathan
Ha331 Dingęs paveikslas : romanas / Jonathan Harr ; iš anglų kalbos vertė Povilas Bykovas. - Vilnius : Alma littera, 2007. - 248 p.
ISBN 978-9955-24-670-1

Žymaus amerikiečių rašytojo, pelniusio daugelį garbingų apdovanojimų, Džonatano Haro (g. 1948) romane „Dingęs paveikslas" atskleidžiamos įspūdingos dingusio italų baroko meistro Karavadžo paveikslo „Kristaus suėmimas" paieškos.

UDK 820(73)-3

Jonathan Harr
DINGĘS PAVEIKSLAS
Romanas
Iš anglų kalbos vertė *Povilas Bykovas*

Redaktorė *Rita Markulienė*
Korektorė *Gražina Stankevičienė*
Viršelio dailininkė *Giedrė Sperskaitė*
Maketavo *Zita Pikturnienė*

Tiražas 2500 egz.
Išleido leidykla „Alma littera", A. Juozapavičiaus g. 6/2, LT-09310 Vilnius
Interneto svetainė: www.almalittera.lt
Spaudė Standartų spaustuvė, S. Dariaus ir S. Girėno g. 39, LT-02189 Vilnius

Mokslininkai sutaria dėl italų baroko meistro Karavadžo (Caravaggio) gyvenimo faktų, bet dar diskutuoja dėl spalvingų jo detalių. Genijus. Beprotis. Žudikas. Ekspertai apskaičiavo, kad šiuo metu yra nuo šešiasdešimties iki aštuoniasdešimties Karavadžo darbų, o kiti – niekas nežino tikslaus skaičiaus – buvo prarasti laikui bėgant.
Seniai dingęs Karavadžo paveikslas „Kristaus suėmimas" ir jo paslaptinga lemtis jau daug metų traukė dailininko gerbėjus. Pripažintas ir labai populiarus amerikiečių rašytojas leidosi į užburiančią kelionę ieškoti paveikslo „Kristaus suėmimas".

Džonatanas Haras yra dirbęs *New England Monthly*, rašė *The New Yorker* bei *The New York Times Magazine*. Yra bestselerio „Civilinis ieškinys" autorius, *Nacionalinės knygos kritikų grupės* apdovanojimo už dokumentinę literatūrą laimėtojas. Rašytojas gyvena ir dirba Northemptone, Masačusetse, kur koledže moko dokumentinės literatūros rašymo.

knygų klubas

